

József Attila Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar

Pedagógia Tanszéke

A HALASI GIMNÁZIUM TÖRTÉNETE

/1664-1980/

- Bölcsészdoktori értekezés -

Irta:

Szabó Károlyné

Szeged, 1985

BEVEZETÉS

Amikor a látogató a Kiskunhalasi Szilády Áron Gimnázium disztermébe belép, a szemközti falon Szilády Áron képét pillanthatja meg. Mellette kortársairól, az iskola igazgatóiról, tanáraitól készült portrék.

Az impozáns teremben, ahol az iskola több mint kétszáz éves könyvtára kapott helyet, önkéntelenül az iskola múltjára gondolkunk. Ugy érezzük a régi idők eseményeit meg kell ismernünk és tudnunk kell ki is volt Szilády Áron, akinek a nevét ez a gimnázium több mint 50 éve viseli.

A szerző is ezt érezte, amikor kisdíákként először ebbe az intézménybe lépett. Itt végezte középiskolai tanulmányait, innen került a Szegedi Tanárképző Főiskolára. Oklevele megszerzése után 1975-ben került vissza ugyanebbe az iskolába, mint kollégiumi nevelőtanár.

A témaválasztásra több ok is készített. Összefogó, rendszerezett írásos feljegyzések iskolánkban annak történetéről nincsenek. Az új növendékek, az új tanárok nem ismerik az iskola régebbi történetét, sok esetben tanácstalanul állnak az őket érő ezirányú kérdésekkel szemben. Ugy éreztük, ez komoly hiányosság, s így egyik célunk az, hogy ezt a hiányosságot pótoljuk. A másik cél, hogy adatokat szolgáltatassunk egy teljesebb iskolatörténeti munkához.

A gimnázium történetével kapcsolatosan feltárható adatokat igyekeztünk összegyűjteni, feldolgozni. A 315 év eseményeiről pontos képet adni nem könnyű feladat. A hiányos vagy elveszett feljegyzések miatt olykor csak következtetésekkel lehetett rekonstruálni a történeti alakulást.

A dolgozatban elsősorban az iskola alapításától a fakultáció bevezetéséig terjedő időszakot igyekeztünk feldolgozni.

Az egyes fejezetekkel hangsúlyozni próbáltuk az iskola alakulásában bekövetkezett azokat a jelentősebb fordulatokat, melyek minőségi változást hoztak az oktató-nevelő munkában.

Kutatómunkánk során sok segítséget kaptunk a kollegáktól, iskolánk nyugdíjas pedagógusaitól, a városi könyvtár dolgozóitól. Forrásként egyháztanácsi jegyzőkönyveket, anyakönyveket, gimnáziumi

ziumi értesítőket, Sütő József nyugalmazott tanárunk iskolatörténeti feljegyzéseit, iskolai jegyzőkönyveket, törzskönyveket és egyéb irattári anyagokat tudtunk felhasználni.

Indokoltnak tűnik, hogy a bevezetésben az iskola névadójáról néhány gondolatot elmondjunk.

Szilády Áron először mint keleti műfordító tűnt fel a magyar szellemi életben. A keleti nyelvekben való igen alapos ismeretei révén már 24 éves korában a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lesz. Számos tudományos munkával ajándékozta meg népet. Már ez is elegendő lett volna ahhoz, hogy mivel Halason működött, neve iskolánk homlokzatára kerüljön. Ennél sokkal érzékenyebb szálak fűzték őt iskolánkhoz, városunkhoz, a halasi néphez.

Szólnunk kell a rendithetetlen, bátor, a haladó szellemű kulturharcosról, aki a múlt század végi Halasnak szellemi fellegvárat, modern főgimnáziumot teremtett.

Szilády Áron, akinek nem egy egyetemi katedrát ajánlottak fel, s lehetett volna az Akadémia főtitkára, Halason maradt, hogy megvédje iskoláját az akkori önző és egyben szűkmarku gazdag redemptus birtokossággal szemben.

Igy ír erről Rigó Béla költő, iskolánk volt növendéke:

"Huszonhat nyelven pöröllek egymagam,
ki most gyanakvó villámmal kerestél.
De tudd meg, szolgád több immár a testnél
nem ott vagyok, Uram!

A perlőimmal magam pereltem
s hátrább verem tatárfejekben, meglásd,
a homok-hitet, s ingovány-gyanakvást.

Már nő a kertem." ¹

E küzdelem előzménye az a Habsburg rendelet² volt, amely az anyagi alap nélkül való, kolduló diákok iskoláját meg akarta szüntetni. Szilády Lászlónak és fiának Áronnak kezdeményezésére a halasi kiskun földbirtokosok Félegyháza határában egy 1000 holdas birtokot /Páka és Mérgepusztát/ ajánlottak fel az iskola fenntartására. Később a gazdasági fellendülés hatására megbánták és vissza akarták perelni az adományt.

Több évtizeden át csatázott Szilády Áron a birtokosokkal, oldalán csak az igazság s a "kutuvágóknak" csufolt halasi szegénység állott.

Hogy mit tartott ő maga élete legnagyobb alkotásának?
"Irtam néhány könyvet és végigcsináltam a Páka-pört".³

Élete nagy célját megvalósíthatta, azt, hogy iskolát emeljen, amelyben akárki "kölyke" tanulhat. Ez az iskola méltán vi-selheti a felszabadulás után is Halas kiváló egyházi személyisé-gének, Szilády Áronnak a nevét.

"Itt maradok,- nincs innen több utam, -
befalazottan és alapnak ástan
a kétkedésben és a tudásban
örökre már, Uram!"⁴

I.

A NÉGYOSZTÁLYOS PARTIKULA

/1664-1753/

A középkori Halas 1596-ban a török hódoltság idején csaknem teljesen elpusztult, s 1626 táján a baranyai Ormányságból való települők építik ujja. A települést maga a török is segíti a maga módján, s Halas Khászbirtok lesz, a török császári kincstár közvetlen adófizetője. Ettől kezdve nem szenved annyit a martalócsapatok dúlásától. Ez a bizonyos fokig kiváltságos helyzet a támasza Halas fennállásának az egész török hódoltság idején.

Az új települők reformátusok voltak, legelső papjukról 1632-ben van említés, a másodikról 1652-ben, míg végül 1668-tól vagyis Kölkedi János prédikátorsága idejétől kezdve ismertek az első anyakönyvi feljegyzések és megkezdődik a számadások némelyikének az írásbafoglalása.⁵

A halasi református iskola megnyitásának évszámát a városi Tanács 1666-ban, az első anyakönyvi bejegyzések és az első ismert oskolamester sepsi Sámuel neve alapján már 1667-ben kétségtelenül meglévőnek állapította meg. Ehhez azonban, ha az -azóta megtalált- előző mester, Semlyéri János működését hozzászámítjuk, akkor az iskola fennállásának legrégebbi dátumát 1664-re helyesbíthetjük, tekintve, hogy a mesterek a kánonok előírásai szerint 2-3 évet töltöttek egy helyen.⁶

A reformáció, mint mindenütt, hazánkban is programjául tűzte ki a nevelés felvirágoztatását, s így ezután a műveltség, a tudományok terjesztését. Iskoláit e célból szervezi olyan nagy gonddal.

A XVI. század végétől kezdve a XVII. század közepéig kialakul a hazai református közoktatás érdekes szervezete.

Két fő centruma van: Sárospatak és Debrecen. Mindkét helyen olyan iskola alakul, amely irányítója lesz az egész református tanügynek. Szervezetük és törvényeik, tanítási módszereik mintái lesznek a többi iskoláknak.

valamennyi hazai református iskola e két főiskola tagozatai-

nak mintájára alakult, csupán csak fokban tértek el egymástól. "A legkisebb református iskolák szervezete és rendje az adott eszközök határáig képmása volt a debreceni vagy sárospataki típusnak. Minőségük egy vala: vér az anya véréből."⁷

E szoros kapcsolatot egy érdekes körülmény tette lehetségessé. A tanításban ugyanis a tanulók is részt vettek. A kollégiumokban a professzorok csak a felső, akadémiai tagozaton tanítottak, a többi osztályokban tógátus diákok, a professzor csak felügyelt. A theológus /tógátus/ diák 4 évig volt akadémiai hallgató, hogy a theológia utolsó három éves szakaszát külföldön elvégezhesse, s ehhez megfelelő pénzt szerezhessen, rendszerint elment vidékre 1-2 évre rektorkodni, s ott megszervezte egy az anyaiskolának megfelelő mását, szinte részét: partikuláját.

A partikulák tehát nem voltak egyebek, mint az illető anyaiskolának más városokba helyezett párhuzamos osztályai, melyekben ugyanazt tanították és ugyanugy, mint az alma materben /erre esküvel kötelezte magát a rektor/.

A két kollégiumnak megvolt a maga vonzóköre, hatóköre, ahova tógátusait küldte rektoroknak. E tekintetben különösen nagy és felmérhetetlen Debrecen hatása, melynek partikulái, középiskolái átnyultak a Dunántulra is.

A halasi református egyház is Debrecenből hozatja rektorait, tehát a halasi református iskola, a "Schola Reformata Halasiensis" is a debreceni kollégium egyik partikulája volt.

Debrecen 1657-60 között már feljegyezte kiküldött rektorait, így azt is, hogy az 1660-ban subscribált Semlyéri János Halasra ment rectornak.⁸

A halasi egyház legrégebbi számadási könyvének az un. "Öreg Rationarium"-nak az első oldalán ez a név már szerepel /e könyvecskét 1668-ban kezdték/, így valószínű, hogy Semlyéri János 1666-ban itt volt, mert két évet kellett egy-egy rektori megbízatásban eltölteni, sőt, mivel rectorára a subscribálás után rendszerint 4 év múlva mentek a theológusok így minden bizonnyal Semlyéri már 1664-ben a halasi iskolához került.

Ez idő alatt /1664-1753/ 38 rektorról szóló adatot találunk.⁹ Semlyéri János /1664-67/, Sepsey Sámuel /1667-69/, Szeredai András /1671-72/, Papi János /1673-74/, Zabolai Mihály /1675-76/,

"Mester Uram" /1678/, "Scholamester Ur" /1679/, Komáromi Péter /1683-84/, Abonyi András /1692-93/, Császlai N. /1694-95/, Petri N. /1695-97/, Szoboszlai Király Mihály /1698-1700/, Józsvafői Izráel /1701-02/, "Egy ismeretlen nevű santa ember" /1704-05/, B. Jeney Sámuel /1709/, E. Pátkai János /1710-11/, Thuróczi István /1714-15/, Adorján János /1716/, Gyarmati István, Gyarmati Péter /1717/, Banai János /1718-19/, Igmándi István /1720-21/, Szöllősi András /1722-23/, Punak István /1724/, Seregélyesi N. /1725/, Boros Mihály /1726-27/, Medgyaszai Mihály /1728-30/, Csillag Márton /1731-32/, Vetsei Sámuel /1733-35/, Somodi András /1736/, Császári Ferenc /1737-39/, Kállai Sámuel /1740/, Veres Szabó Ferenc /1741/, Harditsai Lajos /1742-43/, Pápai József /1744-46/, Birta Mihály /1747-49/, Lendvay Lajos /1750-51/, Vitéz József /1752-54/.

Rajtuk kívül találkozunk még a következő szintén tanító egyénekkel: Demsedi Sámuel leánytanító /1713-22/, "Leánytanító" /1725/, Pátkai János leánytanító, kántor /1742/, "Dominus Praeceptor" /1742/, "Kántor" /1748/.¹⁰

A debreceni kollégiummal való kapcsolatot a rektorokon kívül őrzik még a következő adatok:

1696-ban Halasi Mihály nevű tanuló szerepel a debreceni köztanítók között. Ebben az időben nagyon sokszor a diákok a debreceni kollégiumban nem családi nevükön, hanem városuk vagy volt iskolájuk helynevének nyilvántartva. 1727-ben Szücs János halasi lakos "szölleinek felét" a debreceni kollégiumra hagyományozta. Halas 1742-ben Gózon István és Váczi János, 1749-ben pedig Halász János és Kis György számára fizet tartásdíjat a debreceni alumneumon /tápintézet/, mint halasi fiuk /"hazafiak"/ számára.¹¹

Azért, hogy a halasi partikula képét valamelyest rekonstruálhassuk a debreceni mintára szervezett partikulák általános szervezeti formájából kell kiindulnunk. Ez általában a következő volt:¹²

Régi sorrendű latin elnevezéssel:

Mai sorrendű magyar elnevezéssel:

1. Rhetorica	v. primaria classis	6. osztály
2. Poetica	v. secundaria "	5. "
3. Syntaxista	v. tertia "	4. "
4. Grammatista	v. quarta "	3. "

5. Coniugista	v. quinta classis	2.osztály
6. Declinista	v. sexta "	1. "
7. Abecedaria /initianda/	v. septima	Elemi osztály

Egy teljesen kifejlett partikulában tehát volt egy elemi osztály és hat középiskolai /deák/ osztály. Az elnevezések a főtárgynak, a latin nyelvtannak a részei szerint jutottak egy-egy osztálynak. Ez az elosztás és ezek az elnevezések maradtak évszázadokon át a református "oskolák" számára mintának egészen 1848-ig, sőt még utána is. A rektor ügyességétől és az adott helyi körülményektől függött, hogy ebből mennyit tudott megszervezni. Középiskolának azt az iskolát számították, ahol legalább a 3.osztály megvolt /quarta v. grammatikai classis/. Legtöbb helyen azonban a 4.deák /latin/ osztály is meg volt, /"usque syntaxim inclusive"/. Egyes helyeken viszont megvolt mind a hat latin osztály. A hatosztályos, mintegy nagy gimnázium, a négyosztályos pedig kisgimnázium. Akadtak olyan helyek is, ahol már túllépve a partikula határán az akadémiai tagozat anyagából is tanították a logikát /pl. Kecskemét, Nagykőrös, Szalonta/, sőt egészen a teológia alapvető részeig /pl. Miskolc, Hódmezővásárhely/. Az iskolák felépítési fokozata természetesen nem volt állandó. Evenként változhatott, időnként ingadozhatott.

Hogy a halasi partikula 1664 előtt, ha megvolt, milyen felépítésű lehetett, hány osztálya volt, elemi foku volt-e, vagy középiskolai, gimnáziumi, nem tudhatjuk. Azonban 1664-től kezdve már nem elemi jellegű iskola, hanem gimnázium. Bizonyítja ezt a debreceni kollégiumnak hosszú éveken át gyakorlatban volt szokása, mely szerint a kisebb, közönséges /elemi iskolai/ tanítóságra syntaxist vagy poetikát végzett tanulóját is kibocsátotta, ellenben a tanulói pályát már elvégzett tógátus deákat lehetőleg csak középfoku iskolához küldte, vagy lelkére kötötte annak középfokura való fejlesztését. A nagyobb, virágzóbb partikulák középfoku jellegében nem igen van jogunk kételkedni.¹³

Első debreceni rektorok Semlyéri János, Sepsey Sámuel, Szeredai András mint tógátus deákok, a teológia utolsó fokozata előtt állók, Harditsai Lajos és Zabolai Mihály pedig már Debrecenben is voltak publicus praeceptorok, mielőtt Halasra jöttek volna.¹⁴

Az 1740-től kezdve itt tartózkodó rektorok pedig már elvégezték a theológiát, nekik "Tiszteletes Rektor ur" megszólítás járt. Elemi iskolai tanítót, ki, mint korábban említettünk, ebben az időben nem igen végeztek többet 3-4 gimnáziumi osztálynál¹⁵, már a halasi iskola is kibocsátott növendékei közül: Hosszúfalusi Györgyöt, mint rhetorikát végzett növendékét 1763-ban.¹⁶

A középiskolai fok mellett szól az is, hogy már 1713-ban elkülönített leányiskolája¹⁷, külön leánytanítója van /Demsedi Sámuel/, ez szintén azt jelenti ebben a korban, hogy a fiuoskola deákoskola, latin nyelvű középiskola, gimnázium, ahol a leányoknak keresnivalójuk - az akkori felfogás szerint - nincs.¹⁸

Azt, hogy azután a középiskolai jellegű partikulák melyik csoportjába tartozott ez időben a halasi iskola, pontosan meghatározni nem lehet, mivel tanítási anyagáról nem maradtak fenn feljegyzések, csak egyéb rendelkezésünkre álló adatokból lehet következtetni.

A XVII. századi Halas lakosságáról 1699-ből van annyi adat, hogy mindössze 305 lélek /93 gazda/ van a városban.¹⁹ A lakosság ebben az időben /török hódoltság, felszabadító háború/ súlyos zaklatást szenved. Oskolája nem igen lehet eleinte más, mint egy közönséges nádfedeleles parasztház. Ezt 1715-ben újjáépítik vagy kibővítik, de hamarosan ez sem felel meg, mert 1743-ban kőből építenek egy újat két szobával, konyhával és pincével.²⁰ Tanítója, rektora debreceni tógátus deák, aki igyekszik iskoláját fogadalmának megfelelően fejleszteni. Ha eleinte ez az iskola talán háromosztályos /grammatikáig/ deákoskola lehetett is, 1748-ban már a "Mester Ur"-on kívül a "Dominus Praeceptor" fizetéséről is tudunk.²¹ /Valószínűleg ilyen praeceptor lehet az egyik templomi gyűjtés elosztásában 1740-ben szereplő Dominus Váczi Pál is/. A rektor mellett tehát már egy segédtanító /praeceptor/ is működik, aki fizetéséből ítélve szintén akadémiai deák lehetett. E két tanerős iskola viszont már legalábbis 4 osztályos /syntaxisig/ iskolát jelent. Egy évszázad alatt tehát az iskola megszilárdult, új épületeket kapott, a rektor mellett egy segédtanító is működik. A leányok tanítása külön iskolában, külön leánytanító vezetése alatt folyik.

Mit taníthattak e négyosztályos deákoskolában?

Ugyanazt, amit ez időtájt Debrecenben. Vagyis az elemiben

/septima/ szoktatás utján írást, olvasást, az I.osztályban /sexta/ latin szókönyveket könyvnélküliztek /Vocabulum/, s a latin főnévragozással ismerkedtek meg, majd a II. és III.osztályban /quinta, quarta/ tovább gyakorolják a latin nyelvet Comenius és Molnár Gergely művei alapján, a IV.osztályban /tertia/ a teljes latin alak-
tant, valamint olvassák Cornelius Nepost.²²

A vallásos nevelésen kívül jóformán egyetlen cél a deák nyelv alapjainak az elsajáttitása volt.

II.

A HATOSZTÁLYOS DEÁKOSKOLA

/1753-1821/

A török uralom alól való felszabadulás után Halas, mint az ősi kun városból megmaradó, az ekkor kialakuló Jászkun kerületekbe tartozik, s 1754-ig a Kiskunkerületek székhelye. Osztozik e kerületek sorsában, jóban rosszban egyaránt. E kiváltságos területek nem tartoztak bele a megyékbe, hanem közvetlen a nádor fennhatósága alatt kerületi és járási kapitányok igazgatták őket. Főldesur itt a szabad kun földeken nem volt. Igaz, hogy Lipót még 1701-ben minden kiváltságukat eltörli, s mindenféle közmunka, robot végzésére kötelezi őket, 1702-ben pedig minden nádori tiltakozás ellenére, törvénytelenül eladja 500.000 Ft-ért a Jászkunságot és a Kiskunságot a Német Lovagrendnek.

A kerület elzálogosított állapotában maradt meg a redemptióig. A magyar közművelődésről való felsőbb gondoskodást csak a protestáns iskolázás megszüntetésére irányuló királyi szándék jelezte időnként.

Az uralkodóház célkitűzései mögött világosan felismerhető hagyományos rekatolizálási törekvésük, illetve a magyar függetlenségi vágyak letörésére irányuló szándékuk. Mivel pedig az iskolákban érlelődött a rebellió, kézenfekvő volt ezeket elsorvasztani. Vagy lehetetlenné tenni az iskolafenntartást anyagi téren, vagy kötelezővé tenni a korszerűbb és a protestánsok lehetőségeit messze felülmúló iskolázást.

A protestáns lakosság adózó képességének csökkenésére az 1715.évi XXXI.tc. szerint "...elrendeljük..., hogy a maguk között való gyűjtés és adókivetés ... az ágostai meg a helvét hitvallásuaknak királyi nemtetszés meg törvényes büntetés terhe alatt tilalmas ...".²³

A törvényt követi sorrendben az 1731.évi hirhedt Carolina Resolutio, mely engedélyezte az un. triviális /ti.elemi/ iskolákat a grammatikáig, " a fölsőbb foku iskolák pedig, ha nincsen királyi engedélyük, a grammatikáig lefokozandók, illetve bezárandók".²⁴

Valóban történt lefokozás /Eperjes/, de végeredményben nem érvényesült a királyi akarat a Kiskunságban. Valószínű magyarázata abban rejlik, hogy a háborukba bonyolódott Mária Terézia visszahelyezte a Jászkunságot régi kiváltságaiba az 1745-ös redemptio fejében nyújtott katonai megajánlás, valamint az 580 ezer forintos váltságdíj lefizetése után.

Halasra ebből az összegből 50.900 Ft jut. Ennek az összegnek a kifizetésére a lakosságot szólítják fel.

Eredetileg 295, majd 1775-re 399 lett az ilyen váltságösszeget fizető lakosok száma, akiket redemptusoknak hívtak.²⁵ Ezzel megkezdődött az addig egységes Kunság s vele Halas város lakosságának is a rétegződése, a módosabb redemptusok és a szegény irredemptusok /zsellérek/ rétege. Mert a redemptio után bekövetkezett az addigi közföldek és legelők felosztása a lakosok között a befizetett redemptio arányában, s így akiknek nem volt redemptiojuk, hátrányos helyzetben maradtak. A kialakult redemptus réteg ragadta magához a vezetést mind a magisztrátusban, mind az egyháztanácsban.

A redemptio után a város jelentékenyen épül. Városházát, új református parókiát építenek, 1769-ben pedig felépül az új települők, a római katolikusok temploma is, a reformátusokét pedig kibővítik, új tornyot építenek számára.²⁶

A református iskolák is szűkeknek bizonyulnak, mert 1752-ben a rektor és a két praeceptor számára épül 2 szoba 1 tanulószobás épület, 1771-ben egy új klasszist építenek a coniugisták és a declinisták számára, 1773-ban a rektor számára építenek külön házat, 1776-ban a templom mellett épül a kétosztályos leányiskola, 1790-ben kőkerítést vonnak az iskola köré, 1798-ban pedig újabb praeceptorialis ház építéséről van feljegyzés.²⁷

Az iskola tehát kétségtelenül bővül, hiszen a lakosok száma is ekkor már lényegesen több, mint az elmúlt században /1769-70-ben 3570, 1790-ben 6488, 1804-ben 8591-ből mintegy 200 nemes, 1810-ben 8719 és mintegy 300 nemes/.²⁸

Az 1752-60 közötti években fejlődhetett ki a halasi iskola hatosztályos deákoskolává /nagygimnáziummá/. Ennek több határozott jele van. Nagy Sándor a debreceni kollégiumról írott művében a partikulákkal kapcsolatban azt az elvi megállapítást teszi, hogy a partikula akkor éri el a teljes gimnáziumi fokozatot, amikor annak első növendéke aláír a kollégiumi törvényeknek /subscribál/,

azaz akadémiai tagozatra iratkozik. A halasi iskolának első ilyen növendékeként Erős Sándort nevezi meg 1756-ból.²⁹ 1752-ben, mint láttuk, két praeceptor számára építenek állandó lakást. Az 1754-55-56-57-es években vannak is számadási feljegyzések arról, hogy 2 praeceptora van az iskolának. Fizetésük 40-40 Ft, ami arra utal, hogy akadémiai hallgatók. 1757-ben pedig "az éneklő deákok" számára karzat épül a templomban /éneklő deákok ebben az időben rhétorokat, 5. vagy 6.osztályosokat jelentenek/. Mindezeket egybevetve joggal következtethetjük, hogy a partikula felső /humaniora/ osztályai is megvannak.

Az 1760.esztendő-től kezdve az iskolának törvényei vannak³⁰, melyeknek a humaniora tagozat "deák"-jai aláírnak. Az iskola törvényeinek való aláírás, a "subscribálás" innen kezdve egészen 1849-ig szokásban volt. Innen kezdve egyáltalán nem kétséges az iskola hatosztályu gimnáziumi mivolta, mivel a törvényeknek azok irtak alá, "akiket a Halasi Református Oskolában 1760.évtől kezdve humán tanulmányokra tanítottak" /"... qui in Schola Reformatorum Halasiensi ab anno 1760 studia humaniora doc-ti ..."/.³¹

Az már elvi szempontból mellékes, hogy ezeknek a száma mennyi. Eleinte bizony 2-3, később is csak 4-6-8-10.

A debreceni kollégiumban a törvényeknek csak az akadémiai tagozat hallgatói irtak alá, csak ők voltak a "deákok" /studiosi/, a többi tanuló, a középfok növendékei "discentes minores", "discipuli" voltak. A halasi partikulában viszont a poétikai és rhetorikai /humaniora/ osztályok növendékei lettek a "studiosi" az alsó négy osztály tanulóival szemben, és kizárólag csak róluk van szó, ha "deákok"-at emlegetnek az iratok, a többi neve rendszerint "férfi-gyermekek". Ugyanezt a partikulai módosulást mutatja az is, hogy az anyakollégiumban a praeceptorok az akadémiai tagozatról kerültek ki, itt viszont a partikulákon mostmár a poetikai és rhetorikai klasszisok növendékei közül is, kiket összefoglaló névvel sokszor csak rhetoroknak neveztek. Minden jel arra mutat, hogy a rhetorok a partikulákon eleinte csakis jótétéményezett tanulók voltak /bentlakás, élelmezés/ és főleg a legalsó osztályok tanításában segítettek a rektornak /deákpraeceptorok/, másrészt a templomi és temetési éneklést látták el. Eppen ezért kezdetben őket is az anyaiskola szegényebb sorsu növendékei közül hozták.

Igy a szegénysorsu tanulók a negyedik év elvégzése után, ha jól tanultak, poetika és retorika tanulására vidékre mehettek deákpraeceptoroknak, s így az akadémiai évekre egy kis összeget is gyűjthettek. Ennek a bevezetésével is próbálnak segíteni a szegénysorsu tanulók életén. Ezeknek a "deákok"-nak az iskola biztosít egy szobát épületeiben, s gondoskodik közös étellemezésükről /alumnium/. Ez is debreceni minta a végrehajtásával a "coquia"-val együtt. Ez azt jelentette, hogy Halas város lakosai sorjában főztek számukra. Hogy pedig teljes legyen a Debrecenből vett minta, megjelenik a halasi partikulán is a "mendicans" vagy "famulus", azaz a szolgadiák. Már 1760-ban feljegyezték Tót Miksa, Ferentz Mihály és Vajda Sámuel nevét, akik mint mendikánsok ingyen könyvet kaptak. Innen kezdve a retorok mellett állandóan 2-3-4 mendikáns tanuló van /alsóbb osztályos/, akik a deákok szobáját, valamint az osztálytermeket is rendben tartják, sepregetnek, s az étellemezést adó lakosokhoz járnak az ebédért.³²

Ugy látszik 1760-tól a halasi iskola vezetősége is megpróbálja ezt a változatot az oktatásban, hogy a praeceptorokat most már nem az akadémiai hallgatók sorából hozza, hanem az alsó négy osztályt elvégzett "jótermékenységu" tanulók legalsóbb osztályai-ból, akik itt a törvényeknek aláírva, mint halasi "deákok", a halasi iskola növendékei s egyben a rektortól az 5. és 6.osztály anyagából rendes iskolai oktatást kapnak. E deákpraeceptorok tehát sokszor éppen a kollégium akadémiai hallgatóinak a mendikán-saiból kerülnek ki, felcserélve az ottani szolgadiáksorsot az itteni segédtanítósággal. Az alumnista retorok voltak kötelesek a temetési és templomi éneklés feladatát is ellátni. A temetésért külön is kaptak bizonyos összeget, s a templomban részükre 1757-ben külön karzatot /"kórust"/ építettek.³³

Az első deákpraeceptorok Hosszufalusi György és Püspöki János, majd Fodor Miklós és Jánki János voltak Ellátásukon kívül évi 20 Ft bért is kaptak.³⁴

Ekkor kezd kialakulni az iskolafelügyelet szervezettsége is. 1764-ben a városi tanács elrendeli, hogy a kurátor a prédikátorral és az adjutorokkal együtt az iskolákat legalább minden héten megvizsgálja, vajon a tanítók a "Methodus"-t /a debreceni tantervet/ megtartják-e, a tanulók épülnek-e a tudományban, s a hibákat tapintatosan /"placidioribus mediis"/ igyekezzenek orvosolni, de

a notabilis hibákról referáljanak a tanácsnak. Az iskolafelügyelet szigorúan elítéli a testi fenytést, s elrendeli, hogy senki "megverni s rongálni ne merészeljen egy gyenge gyermeket is".³⁵

A "docendo discimus" /"tanítva tanulunk"/ kollégiumi elvének halasi kivitelezése körül azonban hamarosan nehézségek is felmerülnek. A deákpraeceptoroknak az új tisztesség, hogy "studiosi", sőt "praeceptores" lettek itt vidéken, akik "discipuli" voltak Debrecenben, egy kissé a fejökbe szállt. Nagy, akadémiai tanulósdit játszottak. A rájuk bízott kisebb tanulókat testileg bántalmazták, szidalmazták, nem egyszer ijesztgették "hogy bőrkötet lehúván Budára dobniak küldenék", a tanulást elhanyagolták, gyerekes csínyekbe keveredtek stb. Ezért 1766. január 1-i "marasztáson" a városi tanács erős birálatban részesíti mind a predikátort, mind a rektort, hogy a deákpraeceptorok "excessusait" kellő eréllyel nem rendszabályozták meg.³⁶ Ezért az eklézsiái gyűlés 1766 február 12-én újra leszögezi határozatban a deákpraeceptorokat érintő szabályokat: 4 praeceptor legyen, aki a rektor irányítása alatt tanítson, a praeceptorok poeták vagy rhetorok egyben a rektor tanítványai, az iskola növendékei. Még öltözetükről is rendelkeznek /"olyan uniformis, amelyben mások meg ne botránkozzanak"/. Élelmezésük: coquián kapnak ebédet és vacsorát, fizetésük évi 15 Ft. Engedélyeznek ezen kívül számukra négyszeri publicatiót /templomi gyűjtés/, 3 cantatiót /házaknál való gyűjtés/. Ezért három évig tartoznak az oskolánál szolgálni.³⁷ Ezek a szabályok azonban nem újak, csak a régebbi gyakorlatot rögzítik. Legfeljebb az az új, hogy most már nem 2, hanem 4 praeceptorra van szükség. Ezeket költségkimélés kedvéért Kecskemétről vagy Nagykőrösről óhajtják hozni. Ebben az időben ezeken a helyeken már fejlettebb, erősebb iskolák vannak, ahol még filozófiát is tanítanak.³⁸

Azonban ezeknek az új deákpraeceptoroknak a munkába állításával sem volt sok szerencséje az oskolának, mert már Pólya János /1768-69/ rektorsága idején 1768-ban újra a deákpraeceptorok dorgálásával, majd 1769-ben pedig háromnak az elbocsátásával kell az egyháztanácsnak foglalkoznia, mivel "a törvényes subordinationak nem engedelmeskednek, tanulni nem akarnak, a tanításban is időt mulatnak".³⁹

A halasi partikula vezetősége egyben azt is elhatározta, hogy

az iskola rektora mellé egy "maturus, megért idejű" praeceptort állítanak állandóul, akinek emellett, hogy a rektornak segít a tanításban /declinisták és coniugisták osztálya/, fontos feladata lesz az állandóság képviselése a rektorok változása mellett, a rektorok lemaradott tanítványaira és az iskolára való "vigyázás". Azért a deákpraeceptorok közül egy, a halasi származású, első helybeli subscribált deákunk Szentpéteri András megmarad az "intendendusok" /elemisták/ tanítójának, az elbocsátott három helyére újra kérnek Debrecenből megfelelő syntaxistákat vagy rhetorokat. Viszont ezeknek most már csak "egyedüli kötelességekben fog állni tanulni, és a Rector rendelkezései szerint a beneficiumok vétele mellett Templomot gyakorolni, halott temetésekre kimenni, honnan ha valamely jutalmat vehetnek, azzal megelégedni".⁴⁰ Tehát tanítás helyett a temetési és templomi éneklés ellátása a fő kötelességük. Tanításra csak a megfelelőket használják fel, egyenlőre csak egyet.

Az első maturus idejű praeceptor Hajnal Rinot János lesz, akit Kecskemétről hoznak /1769-ben/.⁴¹

A rektorok megbízatása Szt. György napjától egy évig tartott. Ezt meghosszabbíthatták újabb 1-2 esztendőre, de nem voltak kötelesek maradni. Több halasi rektor idősebb ember volt, de voltak közöttük fiatalok is, s mivel ezek nőtlen emberek voltak a redemptus gazdák gondoskodtak ellátásukról. Ebben az időben kezdik észrevenni a két-három évenként változó rektorok rendszerében rejlő hátrányokat is. Az 1770-es marasztáson Pólya János rektorral szemben legnagyobb kifogás, amiért nem marasztják, hogy megnősült az előző predikátor, Szöllősi János özvegyét vette feleségül /"sine consensu ecclesiae" és hogy "a Collegium akarattya ellen is volna Academiai promotion feleséges mestereket tartani"/.⁴²

1770-ben ismét Debrecenből hoznak rektort Hollósi Ádám személyében, aki most már Hajnal Rinot János praeceptorral működik együtt. Hollósi már Debrecenben is működött előzőleg, mint a syntaxisták praeceptora 1768-ban, tehát az iskola jó kezekbe került. Rektorsága idején bővült az iskola egy tanteremmel, melyet a declinisták és coniugisták számára építettek. Ugyanekkor hoznak végzéseket a mendicansokról is, "akik a Deákok mellett szolgálván tanulnak, eddig minden jutalom nélkül"⁴³ /az étkezést nem számítva./ Az eklézsia ruházatukra évi 15 Ft-tal járul hozzá személyen-

ként. Számukat háromban állapítja meg. 1772-ben pedig szigorúan előírják, hogy őket a deák ifjak szükségtelen szolgáltatásokkal el ne idegenítsék, velük úgy bánjanak, mint az iskola jótéteményezettjeivel, beneficiátusaival. Az árva és szegény gyermekekre az iskola különben már 1742-43-ban is gondol, s a debreceni kollégium mintájára itt is "scholastici" néven /pontosabban "Scholastici pauperes mendecantes"/ néven szerepelnek az öreg számadáskönyvben /Rationarium/, mint ruhával és könyvekkel segélyezett-⁴⁴

Elhatározta az iskola fenntartója azt is, hogy elhagyják az ünnepélyes vizsgákat /exameni solemnitásokat/, s helyettük előírta, hogy a prédikátor a városi magistrátus tagjaival időnként /"sine praefixo termino"/ "cenzurálják" a tanítókat és serkentésük őket a debreceni kollégiumi "methodusok"-ra alkalmazott tanításra. Valamint ügyeljenek arra is, hogy "ne szajkó mód szerint, iudicium nélkül recitálják a tanulók a tanult tudományokat".⁴⁵ A vizsgák azonban mégsem maradtak el, 1771-től újra kezdik.

A városi tanács 1770-ben, hogy a deákpraeceptoroknak, az éneklő deákoknak és rhetoroknak nagyobb kedvük legyen munkájuk végzéséhez két itt végzett rhetor részére, akik "az apróbb gyermekek tanításában magokat dicséretesen viselték vagy helybeli szegényebb sorsu szüléktől származtak",⁴⁶ a debreceni kollégium akadémiai tagozatán lévő alumneumra ösztöndíjat létesít tanulmányaik idejére.

Még 1771-ben határozta el az eklézsiái tanács azt is, hogy a négy praeceptor mellé ötödiket is vegyenek fel, aki német nyelvet tudó legyen, mivel az itt tanulók "innen már nagyobb tudományoknak tanulására Collégiumokra elmenendők lesznek".⁴⁷

1772-ben fogalmazza meg az egységes tanterv és tanmenet kívánalmát is. Megszabják, hogy a rektor a maga szokott debreceni methodusát mind a maga, mind "subalternusi Classisaiban" írásban előterjessze, "hogy az Oskolai Ifjuság annál jobb és szaporább előmenetellel boldogulhasson".⁴⁸

Az új rektor Komádi Nagy Mihály /1772-74/, ki Debrecenből, miként elődje publicus praeceptorságból jön, mint végzett teológus, már magával is hozza az 1770-ben nyomtatásban megjelent "Methodus"-t.⁴⁹

Debrecen e sokat emlegetett tanterve egyrészt nagyobb teret biz-

tosított a reáliáknak, hangsúlyozta a tantárgyak közötti összefüggést, másrészt megelőzte korát módszeres utasításaiban: hangsúlyozván a gyakorlati ismeretek meg az ítélőképesség fokozásának jelentőségét. Sajnos a rektorok által készített írásos tantervszerű feljegyzések nem maradtak ránk, legalábbis nyomára nem bukkantunk.

Igy mindössze a fentemlitett nyomtatott Methodus alapján tudjuk elképzelni, mit taníthattak ebben az időben a halasi deákoskolában.

Igy az elemi osztályban /7.oszt./ vagy az abécések osztályában az írás, olvasás, néhány imádság és a tizparancsolat megtanítása volt a kötelező.

A középiskolai 1.osztályban, a declinisták osztályában a tananyag a következő volt: bibliai történetek, zsoltárok; számtanból az összeadás; földrajzból Európa országai térképről; latin nyelvtanból az igék Molnár Gergely nyelvtana alapján, latin szavak Cellariusból. A 2.osztályban /coniugisták/ előírt anyag az igék ragozása, szavak tanulása Cellariusból, latin írásbeli dolgozatok; számtanból az egyszerűbb összeadások és kivonások; földrajzból az előbbi osztályban tanultak, hazánk és a szomszédos országok földrajza; bibliai mondák és történetek /Hübner/, kisebb káté, egyházi énekek. A 3.osztály /grammatisták/ anyaga: latinból az egész alaktan, Cellarius: Liber memorabilis, Longius: Colloquiumai; számtanból a négy alapművelet; földrajzból Európa országai, fővárosai, akadémiái, folyamai /mindegyikről érdekes történet memoria kedvéért/; bibliai történetek, a Heidelbergi káté, latinul néhány imádság, egyházi énekek. A 4.osztályban /syntaxisták/ megkívánt tudnivalók: latinból a mondattan, Cellarius, Heineccius és Voss szerint, ékes szókötés /ornata syntaxis/, Cornelius Nepos, Phaedrus, Cicero leveleiből, írásgyakorlatok; számtanból a négy alapművelet, a hármasszabály kezdete; földrajzból a Föld négy része, az ókori Görögország; a Heidelbergi káté, egyházi énekek. Az 5.osztály /poéták/ számára előírt anyag: latinból Phaedrus, Ovidius /Tristia/, Vergilius /Eclogae, Georgica I, Aeneis II./, Terentius, verstani ismeretek, versek írása magyarul és latinul, latin vers magyarra, magyar vers latinra fordítása; magyar költészet tárgyalása szintén kívánatos a nyelv művelése érdekében; a görög nyelv elemei; számtanból a hármasszabály, Maróthy VII.; földrajzból

ugyanaz, mint az előző osztályban, de bővebben; a Heidelbergi káté magyarázata, egyházi éneklés, zsoltárok. A 6.osztályban /rhetorok/ elvégzendő: Freyerus Rhetoricaja, Heineccius Logicaja, Cicero ad Familiares, néhány szónoki mű, Justinus, Eutropius, Plinius. A latin írók Heineccius szerint, retorikai gyakorlatok Cicero alapján, római régiségek; számtanból a hármasszabály és a törtekkel való műveletek; földrajzból az eddigiek rendszerezése, ókori földrajzból a római birodalom; a Heidelbergi káté magyarázata. Ohajtott a magyar és egyetemes történelem. Magyar szavaltatok. A görög nyelv folytatása.

Mindebből a Methodus anyagából, mely szinte az egész református oktatás alapja lett, hogy mennyit valósított meg a rektor, az mindig tehetségétől és az adott helyi körülményektől függött. Nagyjából rá volt bízva, mint a halasi consistorium /egyháztanács/ is kifejezésre juttatja: "reménylett hűségére, a Tanításnak folyamattya a Subalternusokra bízatik".⁵⁰

Az 1770-72. évek azért is nevezeteseek, mert ekkor kezdődik meg a halasi, "hazafi" növendékek subscribálása is. Ezzel indul meg az a kíváncsi folyamat, hogy a felső két osztály növendékei között legalább felerészben helybeli fiúk foglaljanak helyet.⁵¹ Egyébként 1772-ből maradt ránk Hajnal Rinot János publicus praeceptor jóvoltából az iskola növendékeinek első teljes névsora. Ugyanis a praeceptor 1772-ben a templom újjáépítése alkalmával a kettős deszkamennyezet közé tett egy 6-8 ivre terjedő lezárt iratcsomót, amelyben lejegyezte az akkori tanítók és tanulók névsorát az utókor számára. Kitűnik ebből, hogy van az iskolának egy rektora: Komádi Nagy Mihály, két publicus praeceptor: Hajnal Rinot János és Papp Mihály /leánytanító és kántor/, 8 alumnusoskolabeli deákja. Ezek közül kettő deákpraeceptor: Márffy András ábécé-praeceptor és Kovács Mihály praeceptor elementariorum.⁵² Van 106 alsóbb osztályos fiutanoló, ezek közül 3 mendicans. Vagyis összesen 114 tanuló. Sajnos az osztályok elkülönítését nem lehet megállapítani. Érdekessége a névsornak, hogy már ekkor fel van benne tüntetve 3 rác tanuló. Már ekkor megkezdődik a bácskai szerb /óhitű/ tanulóknak az első délvidéki magyar gimnázium, Halas felé törekvése. Egyben azt is mutatja ez a három név /Zákó Demeter, Matics Alexius és Keresztesi István/ az alsóbb osztályosok között, hogy az alsóbb négy osztályban is vannak vidékiek.

Sajnos ezekről ebben az időben semmiféle nyilvántartás nem készült. Az alsóbb osztályosok névsorát csak 1853-tól kezdve ismerjük.

Ekkortájt van említés a privatus tanítványokról és a privatus praeceptorokról. Ez a tanítási forma is az anyakollégiumból átvett és hasznosnak bizonyult megoldás volt. Az apróbb gyermekeket, főleg az elemistákat kis csoportokra osztották, és ezeket a szülőktől kapott külön járandóság fejében az alumnus deákok /bennlakó 5., 6.osztályos poéták és rhetorok/ külön órákban oktatták. Ezeket - az osztályokat oktató nyilvános tanítóktól /publicus praeceptoroktól/ való megkülönböztetés végett - magántanítóknak /privatus praeceptor/ nevezték. A privatus tanítványokat a rektor osztotta szét a privatus praeceptorok között "proportiót, számot, qualitast és tehetséget" egyaránt figyelembe véve. A felosztásnak minden "vadászás nélkül" kellett megtörténnie. Ezt néha szükségből is megteszik, ha év közben egy publicus praeceptor elmegy. Így pl. 1790-ben is a sextába /2.osztály/ Papp Mihály mellé Dálnoki Márton "Deák-Ifju" adatik segéderőnek, az "apróbb gyermekeket", az elemi osztályt több "Deák Ifjak" között osztják el, hogy "privatim tanittassanak".⁵³

Mária Terézia a Ratio Educationis néven ismert tanügyi rendeletére készülve még 1766-ban összeírattja az ország összes iskoláit a helytartótanácsra keresztül. A halasi városi tanács is válaszol az összeírás kérdőpontjaira. A protestánsok országszerte meglehetősen nagy aggodalommal és félelemmel fogadták ezt az összeírást, mert a Rákóczi szabadságharc leverése után nagy üldöztetést, súlyos korlátozó intézkedéseket szenvedtek igen sok helyen. Egész sor iskolát szüntettek meg akkor, vagy tettek alacsonyabb fokúvá. Ezért írja erről a városi tanácsi jelentésről Toóth János ilyen sejtelmesen: "A helybeli előljárók is igyekeztek iskolájuknak régi és mostani képét olyan festékekkel ábrázolni, hogy annak következtetését ők és maradékaik meg ne sirassák".⁵⁴ Egyébként ebben a feleletben megírták, hogy a rektor a "maga négy segédtanítóival" mit tanít, így jelentik a poétika és a retorika tanítását is. A coquiáról azonban mélységesen hallgatnak, mert a királynő szigorúan tiltotta ezt /az 1759.évi április 26-ról keltezett királyi intimátum szerint: "elrendeli, ... nehogy valaki Magyarországon ... a fentemlített /ti. egyházi-iskolai célra/

pénzek gyűjtését ... megkísérelje ..."/, ahogy Thormássy János kifejezi - "koldulás kategóriájával szomszéd mód"-ot tiltotta, s féltek, hogy az "rossz következtetéseket szül".⁵⁵

Az 1777-ben megjelent Ratio Educationis az egész magyar tanügy átszervezésére irányult ugyan, de a reformátusok és evangélikusok hivatkozván 1608-ban és 1647-ben biztosított jogaikra magukra nézve nem tartották kötelezőnek, s gyakorlatilag ezekben az iskolákban tovább is a régi tantervek szerint tanítottak középiskoláikban, s megmaradt azoknak régi szervezete is. Kétségtelen azonban, hogy a Ratio Educationis hatását éreztette a protestáns iskolázásban, mert bevezették az órarendet 1783-tól, így a tanárok folyamatosan taníthattak, nem pedig egymást hetente váltogatva. Igyekeztek az iskolaügyet mindinkább korszerűsíteni, 1795-ben átdolgozták a "Methodus"-t, majd 1807-ben újabb tantervi mű a "Ratio Institutionis" lát napvilágot Debrecenben.

A Ratio Educationis évében kerül a halasi református egyházhoz egyik legképzettebb, legtehetségesebb papja Thormássy János /1777-1814/. Már "első introductiojának alkalmatosságával" leszögezi az iskolázás rendkívüli fontosságát, s azt kívánja, hogy ha kell, a szülőket hatóságilag is kényszerítsék gyermekeik iskolába járatására, s addig ki ne vehessék őket az iskolából amíg írni, olvasni, s számolni nem tudnak. Elrendeli, hogy a két publicus praeceptor a klasszisok oktatása után való órákon oktassák az írni-olvasni és számolni nem tudó felnőtteket. Felemelteti a rektorok fizetését, hogy azok "oeconomia után ne járjanak", és feloldja őket az addig szokásban volt kápláni kötelelességek teljesítése alól. A többi tanítóval együtt felmenti őket a hétköznapi templombajárás alól is. A sexták és septimák /az első deák osztály és az elemi osztály/ eddig együtt való tanítását ketté választja, s két praeceptorra bizza, valamint megszabja a privatus praeceptorok oktatásának pontos idejét /d.e. 10-11/.⁵⁶

Mint említettük a reformátusok a Ratio Educationis rendelkezéseit nem tartották magukra nézve kötelezőnek, tovább is saját tantervek szerint dolgoztak, de igyekeztek azt úgy változtatni, hogy az uralkodó "suprema inspectio"-ja, legfelsőbb felügyeleti joga ne találjon benne határozott szembehelyezkedést. Ilyen volt a német nyelvoktatás bevezetésének a kérdése is, mely az új rendelet egyik legkényesebb pontja. Halason is 1786-ban Simon János

első praeceptor vállalkozik a német nyelv tanítására önként vállalkozó tanulók számára évi egy forintért. A német nyelv kérdése tovább is szőnyegen marad, mert 1788-ban Szép György után olyan rektort óhajtana az iskolafenntartó, aki német nyelvet is tanítana a "mostani körülálláshoz képest". Ugy látszik ilyen nem kapnak, mert Simon János, aki a 2. és 3. osztályban addig németet tanított, az eklézsia költségén Pestre megy "Norma Tanulás végett", hogy azután norma szerint taníthasson németet. Ezért három évi itt maradásra vállal kötelezettséget. Egyébként Halason is hangsúlyozzák még 1796-ban is, hogy "az Oskolai Tanítás ennek utánna is ... az eddig folytatott Methodus szerént fogjon folytatni és nem a Norma szerént".⁵⁷

Thormássy pedagógiai józanságát és körültekintését kell látnunk abban is, hogy már 1790-ben arra gondol, hogy a folytonosan változó rektorok helyett sokkal célszerűbb lenne egy állandó rektori állás szervezése, mert az iskolavezetésben így törések nem lennének, hanem "a gyermekek tudományban való gyarapodása hasznosabb lenne". Ugy látszik azonban megfelelő személyt nem találnak, mert az új rektor Zsoldos János 1792-ben "külső Akadémiákra" megy és ezért lemond. De az állandó rektorság követelményét olyan fontosnak tartják most már, hogy az új állandónak szánt rektort "professzor" címmel választják meg Szabó István helybeli volt leánytanító és káplán személyében.

A tárgyalt időszakban a professzorok ugyanolyan munkakört láttak el, mint az őket megelőző rektorok. /Debrecen már előbb is használta a "professzor" elnevezést, de következetesen csak az 1792-i iskolatörvény óta/. Volt közöttük különbség: elsősorban abban, hogy a professzorok már feltétlen elvégezték a theológiát, megjárták a külföldi akadémiákat és sokkal hosszabb ideig szolgáltak az iskolákban elődeiknél. Fizetsége fejében a professzor tanította a rhetorok, valamint a poetika osztályait. A professzori tisztség mellé 1814-ben szervezte meg az egyháztanács a korrektori állást. A korrektor tanította a syntaxistákat, grammatistákat.

Ilyen korrektor volt Halason Józsa Péter 1792-ben, Kiss István 1793-ban, Gaál István 1796-ban. Sajnos Szabó István se maradt huzamosabb ideig, mert 1795-ben más városba választják meg prédikátornak. Utódja a második professzor Gellei József, akit Jászberényből hívtak meg, csak két évet tölt itt, mert őt meg a sá-

rospataki kollégiumba hívták meg tanárnak. Csak ennek utóda a Kisérről meghívott Csete Dániel professzor tekinthető első állandó igazgatónak, mert hét évig maradt állásában.⁵⁸

Ebben az időben a tanítást a professzor vezetése alatt rendszerint már három állandó, felnőtt praeceptor végzi. Számukra készült el 1798-ban az új praeceptorialis ház, tanítólak. Deákpraeceptorokat csak szükség esetén alkalmaznak osztálytanításra. Ők csak magántanítók, és fő kötelességük a temetési és templomi éneklés a magántanításon kívül. Ha szükség van rájuk néha, akárkit nem alkalmaznak, csak megfelelőt.

A tanerők és a klasszisok elosztása ilyen lehetett:

6.osztály	
5.osztály	tanítója a professzor
4.osztály	
3.osztály	tanítója a korrektor
2.osztály	
1.osztály	tanítója az 1.publicus praeceptor
elemi osztály	tanítója a 2.publicus praeceptor

A szentmiklósi iskolában 1797-ben a nyári közvizsgák rendje a következő volt:⁵⁹

/Mivel a halasi és szentmiklósi iskolák igencsak azonos módon, azonos tanterv szerint dolgoztak, bátran következtethetünk arra, hogy a vizsgák rendje Halason is ennek megfelelő volt/.

1. Teológiából a keresztény vallás igazsága - latinul /az alsósok csak a kinyilatkoztatás főbb tételeiből feleltek - magyarul/.
 2. Szónoklattan, logika - latinul.
 3. Egyetemes ókori történelem, részletek az Új Testamentumból /rhetorok latinul, syntaxisták magyarul/.
 4. Magyarország statisztikája - latinul.
 5. Egyetemes földrajz - magyarul.
 6. A földgömb használata /doctrina de usu globi terrestris/- magyarul.
 7. Római régiségtan - latinul.
 8. Amerika felfedezése - latinul és magyarul.
 9. Európa statisztikai-politikai földrajza - latinul és magyarul.
- Csete Dánielt is elérte a rektorok általános sorsa: 1804-ben lel-

késznek választották meg Ómoravicára, s állásáról leköszönt. A következő professzor, Ágoston István is csak három évig viselte ezt a tiszteletet. Utóda Németh Ferenc /1807-1821/ lett, akiben végre igazán állandó igazgatót nyert az iskola. Sajnos, az itt töltött 13 és fél esztendő alatt sok nehézséggel kellett neki megküzdeni többé-kevésbé sikertelenül. Professzorsága ideje alatt az iskola eddigi szép lendületes fejlődése után hanyatlásnak indult, főleg a felső osztályok benépesedése tekintetében. Ennek a bizonyos foku hanyatlásnak több oka van. Az egyik kétségtelenül az, hogy a nemzeti vagy nationalis iskola felállítása elől most már a reformátusok sem zárkózhattak el. Az átdolgozott és korszerűsített debreceni Methodusok már egyenesen előírják a gimnázium alá szervezett nemzeti iskolát. Az 1795-ös még kétosztályost, de már az 1804-es a harmadik osztálytól kezdve bifurkált négyosztályost.

Erre az időre esik a református egyházkerületek /superintendenciák/ kialakulásának a megvalósulása is. A budai zsinat óta a kialakult egyházkerületek, így a dunáninnyi is, felügyeleti jogot és kormányzó hatalmat nyernek nemcsak az egyházak, hanem az egyházi iskolák felett is. Az egyházkerület aztán egységet igyekszik teremteni a területén lévő iskolákban. Rendelkezéseit az egyes eklézsiáknak meg kell tartani. Az eklézsiák viszont az egyházkerületekben védelmezőt és szószólót találnak a felülről jövő hatalmi intézkedésekkel szemben.

Igy a halasi eklézsia is kénytelen a superintendencia határozata alapján nemzeti iskoláját megszervezni olyan gyermekek számára, akik nem akarnak tovább latin iskolába járni.⁶⁰

Ez annál is inkább szükséges volt, mert Halason 1781 óta római katolikus nemzeti iskola működik a Ratio Educationis alapján. A református nemzeti iskola megszervezését csak az itt-ott található szétszórt adatokból tudjuk elképzelni. Ugy látszik, eleinte kétosztályos, de már 1821 óta állandóan háromosztályos. 1821-ben 285 tanulója van. 1.osztályos:113, 2.osztályos:110, 3.osztályos:62.⁶¹

Ez az új idők szelleméhez igazodó átszervezés azonban pár évre a gimnáziumi tagozat működésében nehézséget okoz. Németh Ferenc professzor 1809 április 23-án az eklézsiái gyűlésen kénytelen ilyen címen előterjesztést tenni: "Mik azok az akadályok, melyek az Oskola Nagyobb tökéletességre való Menetét gátolják?"⁶² A professzor leszögezi, hogy a nationalis iskola növendékeivel való "ba-

joskodások" okozzák, hogy a deáktanulók nem boldogulhatnak, velük a nevelők annyit nem foglalkozhatnak, mint régen. Kéri, hogy vagy új tanerőt fogadjanak, vagy amíg ez nem lehetséges, addig a nemzeti iskola ne működjék, hanem minden gyermeket, mint régen, a deáki nyelv tanulására kötelezzenek. Azonban az eklézsia "szoros állapottya s kasszájának környülállása" nem engedi még akkor, hogy a nemzeti iskola számára új tanerőt szerezzenek, viszont a superintendentia "normális határozatja" értelmében a nemzeti iskolát szüneteltetni nem lehet.

A nehézségek továbbra is fennmaradtak, s 1810-ben Szüry Sándor helybeli iskolainspektor szomorúan jelenti: "az helybeli Oskolának nem hogy előbb menetelét s gyarapodását, sőt inkább napról-napra való alább szállását, a tanulóknak elfogyását lehet észrevenni".⁶³ A kérdés megvizsgálására bizottságot /deputatio/ szerveznek, de határozni nem tudnak.

A két-három osztályos nemzeti iskola és a hatosztályos gimnázium fenntartása nehéz gondot okoz Thormássynak és az egyháznak, mely ebben az időben nehéz anyagi gondokkal küzd. Ezért 1813-ban a városi magistratushoz fordulnak segítségért, s "az oskolának virágzóbb állapotába való tételére nézve, mind az alumnusok jobb móddal való tartások, mind a tanítóknak s a classisoknak jobb rendbehozások felől"⁶⁴ azt kérelmezik, hogy a városnak még osztatlan földjéből örökös fundusul 150 holdat szakítsanak ki az oskola részére. A tanács hajlott a kérelemre, s már a földet is kijelölték /ugyanakkor a római katolikusok részére is számarányukhoz képest/, azonban a már-már megvalósult szép tervet a szűkkeblű redemptus birtokosság leszavazta. Mindamellettt Thormássy mindent elkövet, hogy az iskola munkáját tökéletesítse.

1815-ben az iskolai cursusnak kezdését tavaszcól őszi tetteék át, hogy a magasabb oskolába menő tanulók hátrányt ne szenvedjenek. Ugyanekkor a tanítani való tudományok osztályonként való "methodica felosztást" kapnak, tehát javítják a tantervet. Végül 1817-ben újabb tanerőt szereznek, így most már a professzoron kívül 4 állandó praeceptor áll az oskola rendelkezésére. Ezen kívül vannak a leányok tanítói a káplán és a kántor személyében.⁶⁵

Eljött a huszonöt éves francia háború, melynek terheiben a nép alaposan kivette részét, majd 1816-ban igen szűk gabonatermés volt. Az 1814-15. esztendőben pedig a torony építése és a templom na-

gyobbitása miatt igen súlyos egyházi adót vetettek ki Halason. Nem csoda, hogy a nép így a coquia-főzéstől "végséppen elhidegedett". Mindennek a következménye pedig az lett, hogy az 1817-21. esztendőkhöz a felső osztályba való alumnus deákok "egészen kipusztultak", s ez esztendőkhöz deáknak sem helybeli, sem vidéki be nem iratkozott.

1819-ben a "Férfi Oskolának meg csökkent állapotja" következtében az egyháztanács úgy határoz, hogy Németh Ferenc professzor is vegyen részt a "Nemzeti Tudományok tanításában" ne csak a nemzeti iskola tanítója, minthogy elsősorban az ő növendékei kevesbedtek meg. "Fájt ez minden jó érzésű embernek -írja Toóth János - de kénytelenek valánk szenvedni, mert a hézagot csinált esztendők a fennt előszámlált terhek alatt elalélt lakosoknak sem coquiájához, sem kiüresedett erszényekhez bizni nemcsak nem lehetett, sőt éppen szükséges volt annak egy kevés pihenést engedni".⁶⁶

Ha ennek a hatosztályos deákoskolának a benépesedését próbáljuk kutatni, csak támpontokra vagyunk utalva, mert az alsóbb osztályokról, a kor szokása szerint, feljegyzések nincsenek. 1760-1821-ig terjedő időszakban az iskola subscribált növendékeinek a száma 217 /ebből 92 halasi/. Ha ehhez az 1772-ből fennmaradt Hajnal Rinot-féle adatok alapján hozzászámítjuk a grammatikai osztályok feltehető létszámát s az egy elemi osztályt, akkor a tanulók létszámát 1780 tájáig 100-on felülinek kell tartanunk évente. Ettől kezdve azonban rohamosan emelkedni kezd - a lakosság növekedésének megfelelően -, s 1804-ben, amely évről ismét van -véletlenül- pontos létszámunk, eléri a 342-es létszámot, amely még az egy elemi fiuosztály /132 fő/ leszámításával is 210, /kb. 8 felsős és 202 alsós/.⁶⁷ Azért olyan nagy ez a létszám, mert a XIX. század elejéig, 1809-ig minden halasi református fiugyermek deákiskolába, középiskolába járt. Csak a leánygyermek számára volt kétosztályos elemi iskola, a fiugyermeké csak egyéves előkészítő volt a latin iskola számára. A halasi parasztyerekek is latinos műveltséget kaptak. Ezért van az, hogy a halasi nép parasztköltői /Gózon István, Egyed Izsák Sándor, Bacsó László stb./ versei is tele vannak latinos kifejezésekkel és mithológiai vonatkozásokkal.

Viszont a felső osztályokba csak két évenként jut be 3 halasi gyerek. Ezek is jórészt az értelmiség és a vezető redemptus, nagyobb birtokosok gyermekei. 1809-től, mikor a nép egyszerű fiainak mód-

juk van nemzeti iskolába járni, a gimnázium alsóbb osztályai is néptelenebbek lesznek. Például 1823-ban az egész 6 osztályos középiskola összlétszáma 80 fő, ebből alsós 67. Ezzel szemben a nemzeti iskola 3 osztályában 285 tanuló van.⁶⁸

A fenntartó tőle telhetőleg igyekszik középiskoláját megfelelő színvonalon álló felszereléssel ellátni. Már 1760-ban 61 db tankönyvet szereznek be a tanulók számára /köztük Langius: Colloquiuma, Cellarius: Liber memorialis, Margitai: Rudimenta Latinae linguae c. műveket/. Nagy szó ez ebben a korban, amikor kisebb helyeken nem ritkák olyan osztályok, ahol 2-3 könyv akad csak. 1760-1770 között az iskola könyvtárában 62 db nagyrészt külföldi könyv van, melyekkel a tanítók képezhették magukat.⁶⁹ 1778-ra ez a szám 162-re szaporodik. 1776-78 között pedig 22 db földrajzi mappát szereznek be.

A hatosztályos deákiskola tehát hivatását a halasi református nép áldozatkészsége folytán minden patrónus nélkül igyekezett korának megfelelő színvonalon teljesíteni. Tantervek, tantervek, szerkezete és felszerelése tekintetében a XVIII. század második felében mindenben megfelelt a református partikulák fejlettebb formájának, amely a XIX. század elején már nem is partikula, hanem önálló középiskolává kezd válni.

III.

A HATOSZTÁLYOS GIMNÁZIUM

/1821-1867/

Az elégedetlenség a humaniora osztályok szüneteltetése miatt igen nagy a halasi lakosság egyes rétegeinek a körében. 1821 január 1-én az eklézsiái gyűlés egy a városháza ablakába tett, a városi tanácshoz intézett névtelen panaszos levelet kénytelen megtárgyalni. A panaszos levél a prédikátort és a professzort vádolja a történetekért, s kemény kitételű szidalmakkal illeti őket.

A prédikátor Háló Kovács József német, angol és holland egyetemeken járt theológus, korának egyik elismert műfordítója /Racine, Vergilius stb./ fontosnak tartja, hogy a professzorral együtt a városi és az eklézsiái tanács megnyugtatóására írásban nyujtsák be feleletüket a rágalmakra. Ők viszont a vádat visszafordítják a lakosság egy részére, akik a megajánlott segedelemadás alól kivonták magukat. Eredménye azonban mégis lett a névtelen levélnek, mert egy deputatiót biznak meg vele, hogy dolgozzon ki valamilyen tervezetet az iskola előbbre vitelére, s gondoskodjék valamilyen "bizonyos jótéteményekből begyűlt Fundatióról, melyből az alumnusok tápláltathatnának".⁷⁰

A "deputationalis munkát", a bizottság tervezetét március 21-én már bemutatták. E szerint a halasi református egyház iskoláját gimnázium néven akarja újjászervezni, melyben 1 rektor-professzor és 5 "alkalmatos tanítók", a nemzeti iskolában 4, a deákoskolában 8 esztendő alatt magyar, deák és német nyelvekben fogják oktatni a tudományokat. A retorikai, poétai és logikai osztályokban 6 alumnus és 2 szolga tartására állandó fundatióról gondoskodnak. Hangsúlyozza a tervezet, hogy az iskola szervezetében nem éppen a hat alumnusról való gondoskodás a fő cél, hanem az, hogy a retorok és oratorok száma minél többre szaporodjon, hogy ezáltal "a helybeli ifjak is a tanulásra ketsegtethessenek", továbbá, hogy az "idegenek" /vidékiek/ is iskolánkat megkeressék. Elrendelik, hogy az iskola rendbeszedéséről a "Hazai és Külföldi Tudósítások" c. ujságban, valamint a "Tudományos Gyűjtemény"-ben hirdetés jelenjék meg. A baranyai esperesek pedig kéressenek meg, hogy egyházvidékük

területén tudassák a szülőket az új iskoláról.⁷¹

Érdekes ebben a tervezetben a nyolcosztályos deákiskola, valamint az, hogy a gimnázium részeként szervezi a nemzeti iskolát is. Valószínűleg az 1807-es debreceni Ratio Institutionis lebegtetett a tervezők szeme előtt.

Az iskolai szervezet azonban mégsem teljesen a hirdetett terv szerint valósul meg. A hirdetett 8+4 osztály helyett csak 6+3 lesz /6 gimnáziumi, 3 nemzeti iskolai osztály/. Az 1823-as évben retor és poéta volt 13, syntaxista 7, grammaticista 14, coniugista és declinista együtt 46, összesen 80 növendék. A nemzeti iskolában pedig az 1. osztályban 113, a 2. osztályban 110, a 3. osztályban pedig 62, tehát összesen 285 tanuló.⁷²

A nyolcosztályos gimnáziumi terv elejtésében nagy szerepe lehetett annak, hogy nem volt elég átgondolt, nem számolt az osztálytermek halasi lehetőségeivel, továbbá annak is, hogy most már ebben az időben a református iskolaügy országos szervezettsége kialakult. Az állami legfőbb felügyelettel, a helytartótanáccsal az 1790-91. évi XXVI. tv.-ben újlag biztosított autonómia folytán a református iskolák az egyházkerületen, a superintendentián keresztül a püspök útján érintkeznek. Rajta keresztül érkeznek a rendelkezések, és rajta keresztül mennek fel a megkívánt jelentések /információk, tabellák stb./. A superintendentiának a területéhez tartozó minden iskola felett felügyeleti joga van. Minden lényeges ügyhöz az egyházkerület jóváhagyását kell kérni, rendelkezéseit végre kell hajtani. Még a professzorok választását is itt hagyják jóvá. Az egyes egyházkerületek iskolai ügyekben kezdenek önállósulni, Debrecenről elszakadni. Így a dunáninneni egyházkerület is kidolgoz magának egy a debrecenihez némileg még igazodó, de bizonyos fokig önálló tantervet /Ratio Institutionis, 1828/, amelyet minden területén lévő középiskolájának alkalmazkodás végett megküld. Ebben a tantervben a régi hagyományos hatosztályos gimnáziumot tartja meg, a harmadik osztálytól bifurkáló négyosztályos nemzeti iskolával. Erről a szándékról már 1822-ben tájékoztathatták a halasi iskolafenntartót. A superintendencia megszervezi az egyházvidékek szerinti felügyeletet is, és a helybeli inspektoron kívül már tractualis inspektort is nevez ki gróf Wartensleben Károly kecskeméti egyházvidéki kurátor személyében. A dunáninneni egyházkerület önállósulásának és Debrecenről való elszakadásának érdekes

jele az is, hogy 1829-ben a superintendencia kebelében Kecskeméten állítanak fel főiskolát, kollégiumot, mely 1833-ban meg is nyílik.

Az új gimnáziumnak 1825-ben Szűry István táblabíró egy réz pecsétnyomót ajándékoz, melyen két keresztbe fektetett hal felett a tudományok istennőjének, Minervának a mellképe látható ezzel a felirással: "A Kis Kun Halasi Ref. Oskola Pecsétje 1825".⁷³

Jellemző az "oskola" elnevezés erős hagyománya még akkor is, amikor már átszervezett gimnáziumról van szó. Ezt a pecsétnyomót használta a gimnázium több mint 100 éven át.

A virágzásnak indult, újjáéledt iskola számára emeletes épületről készíttetnek tervet 1827-ben, de a súlyos anyagi helyzet ezt mégsem engedheti meg, csak új tetőt és kőoszlopokat kap 1830-ban.

Iskolánk, Pordán János vezetése alatt /1822-36/ visszanyerte régi jó hírét, mert benépesült. A gimnázium növendékeinek az átlag létszáma 80 fő lehetett.

A szabadságharc után a létszám csökken, az abszolutizmus idején még lejjebb száll.

A tanulók zöme a szabadságharcig vidéki, mert a halasiak inkább a nemzeti iskolába járnak. A gimnázium természetes vonzásköre is kialakult. Elsősorban a baranyai tractusok református községeinek gyermekei jönnek. Harkány, Laskó, Pécsvárad, Cuza, Szabolcs, Old, Siklós, Dancsháza, Szaporca, Vajszló, Márfa, Szőkéd, Magyar-peterd, Bogdása, Kovácshida, Zaláta küldik ide fiaikat. De jönnek Tolnából is. Egyrészt azért, mert Halason van a hozzájuk legközelebb eső református gimnázium, másrészt meg azért is, mert a halasi új település számai Baranyából vezetnek ki. Ugyancsak ide utalja földrajzi helyzetük a bácskai református községek tanulóit is. Jönnek is Feketehegyről, Pirosról, Omoravicáról, Ujvidékről, Torzsáról, Futtakról, Bajmokról, Szeghegyről, Cservedről, Ujszivácról és Pacséréről.

Pest megyéből is vannak annak ellenére, hogy északabbra Kunszentmiklóson, Nagykőrösön és Kecskeméten is vannak református gimnáziumok. Így Szabadszállásról, Izsákról, Tökről, Fülöpszállásról, Hartáról, Lacházáról, Dunavecseről, Soltról és Szentbenedekről.

Legérdekesebb mozzanat azonban az iskola benépesedésében a bácskai nemzetiségek: a rácok és a németek megjelenése. Mint látuk az első 3 rác még 1772-ben megjelent, s ez a szám a XIX. század

első felében csak növekedett, a szabadságharc kitöréséig 41 óhitű szerb rhetor deák subscribál. Legalább ugyanennyire tehető azoknak a száma, akik az alsóbb osztályokba járhattak.

A tősgyökeres magyar város vonzotta mindazokat, akik magyar szót akartak tanulni.

A szerbekkel versenyeztek a halasi gimnáziumban a magyar nyelv tanulásában a szorgalmas bácskai német fiuk is. 1848-ig 15 subscriptus német deákja van az iskolának.

Az alumneum /vagy új nevén konviktus/ a coguia megszűnte után az új szervezésben jól működött, keresett lett. Vidékiek, helybeliek egyaránt folyamodtak a bentlakás elnyeréséért. Az alumnusok életét az 1813-ban, majd 1822-ben módosított törvények szabályozták. Az iskola épületében laktak. Onnan csak az iskola igazgatójának engedélyével távozhattak, megszabott időre kötelesek voltak visszatérni. Szobájukba helybeli tanuló nem, vagy csak igen ritkán, engedéllyel léphetett. Szorgalmas tanulásra kötelezték őket. Esztendő előtt helyüket ott nem hagyhatták. Szobájukban a rendért általában magatartásukért felügyelő társuk, a senior felelt. Az alumnus deákokkal fegyelmi téren probléma lehetett, mert 1843-ban az alumneumot 77 éves fennállása után megszüntették, illetve átszervezték olyanformán, hogy a jótétemény az továbbra is megmaradt, csak az együttélés és együttétkezés szűnt meg, mint a kilengések elősegítésének vélt forrása.

Az alumneum feloszlataása szükségessé tette, hogy ismét új törvényeket hozzanak az ifjúság számára, melyek 1843-ban jelentek meg. Az új törvények mindössze 11 pontból állanak. 8 pont az összes "Humanitatis Classisbeli Tanulókról" és 3 pont a "Segélydíjas Tanulókról". Az első rész 8 pontja előírja a vasár- és ünnepnapok templombajárását, az órákon való pontos megjelenést, a kihagyott leckék megtanulását. Ha a tanuló "mulatságból vagy korhelységből" többször hibázna, s intések után sem javulna, "az iskolából elbocsáttatik". "Ember- és tanuló társaival" szemben minden helyen és időben tisztelettel kell a tanulónak magát viselni. "Magának senki bírása nem lehet". A városban való éjszakai kóborlások, tilalmas helyek /bálák, kávéház, színház, kocsmák, "gyanus házak"/ látogatása testi büntetés terhe mellett tilos. Szülők és szállásadók kérelmére és vigyázása mellett azonban színházba, bálba lehet menni. Botok, fokosok "ütő vagy szűrő kezbelik" hordása szigorúan tilos. Káromkodások, szit-

kok, esküdözések testi büntetés terhe alatt tilalmasak. A "pipázás egyáltalában meg nem engedtetik". A megválasztott és kinevezett "senior"-nak és "felvigyázóknak" mindenki engedelmességgel tartozik. Az iskolát és egymást ért megkárosítást meg kell téríteni. A második rész 3 pontja a segélydíjas tanulókról intézkedik. A jó szorgalom és a példás magaviselet az egyedüli feltétele a segélydíjnak, "kevésbé tehetős sors sokszor, de nem mindig vétetik figyelembe". A segély félév végén, ha a segélyezett érdemtelennek bizonyult rá, megvonható. Kötelességeik: a temetéseken és a templomban való éneklés és a tanítók helyettesítése /távollét, halálozás esetén/ a professzor intézkedései szerint.⁷⁴

Az egyes osztályok elnevezései a több mint száz éven át használt elnevezésekkel szemben némileg megváltoztak az új tanterv szerint. Az alsó osztályokat összefoglaló névvel grammatista osztályoknak hívják, a felső két osztályt pedig humanista osztályoknak. A dunáninnyi egyházkerületi tanterv osztályelnevezései mellett azonban a gimnázium jegyzőkönyvében ezek mellett más elnevezésekkel is találkozunk, s egy érdekes szervezeti változásnak vagyunk tanúi Kovács Pál idejében, amely ismét újabb Debreceni hatás. 1839-től kezdve ugyanis feltűnő, hogy a törvényeknek nem az addig 5. osztályba lépő tanulók irnak alá, hanem a 4. osztályt kezdők /syntaxisták/. Ezt azonban megértjük, ha az 1847-51-ig használt osztályelnevezéseket olvassuk. A 4. osztályosokat ekkor novitius rhetoroknak, az 5. osztályosokat poétáknak, a 6. osztályosokat veterán rhétoroknak nevezik. Ez viszont azt is jelenti, hogy a 4. osztályosokat is most már rhétoroknak, azaz felső osztályosoknak számítják. Így a 6. osztály 3 alsó és 3 felső osztályra tagolódik a régebbi 4 alsó és 2 felső helyett. Ez az új felsős-alsós megoszlás Debrecenben van így ebben az időben /alsósok: grammatisták, novitius syntaxisták, veterán syntaxisták; felsősök: novitius rhétorok, poéták, veterán rhétorok/, s innen kerül ide az egyházkerületi tanterv ellenére.⁷⁵

Arra vonatkozóan, hogy ebben az időben az egyes osztályokban mit tanítottak, sajnos kevés adatunk van. Megmaradt ugyan a már többször emlegetett egyházkerületi tanterv, de ettől eltérés is volt.

Ezt a tantervet és a gyakorlatban valóban tanított tárgyakat a latin és a vele kapcsolatos tárgyak uralma jellemzi, a reáliák

még nem tudnak kellően érvényesülni, inkább csak a nemzeti iskolában. A földrajz és számtan szerepel ugyan minden osztályban, de a földrajznak egy része ókori földrajz, tehát a klasszikus nyelvek tanításának a kiegészítője, a számtanról pedig azt lehet mondani, hogy kb. olyan tartalommal van képviselve, mint a múlt században, még az 1770-es Methodusban.

Elég mostoha elbánásban részesül még az anyanyelv oktatása is. Magyar nyelvtan csak a nemzeti iskolában és a gimnázium 1.osztályában szerepel, irodalomtörténet pedig a 4. és 5.osztályban, de itt is a magyar poéták mellett a latinokkal is foglalkoznak. A kor magyar nyelvi oktatására jellemzők azok a helytartótanács részéről tett és az egyházkerületen keresztül érkezett kifogások, melyek az iskola jegyzőkönyvében is olvashatók még 1826-ban: "a Magyar nyelv és Literatura kevésbé tanítódik Gymnasiumaink közzül, azon szín alatt, hogy azt már a mi ifjaink mint született magyarok különben is jól tudják".⁷⁶

A ref. egyház Currentale Protocollumában, a körlevelek jegyzőkönyvében találhatjuk meg a helytartótanács 23636/1828.évi szeptember 9-i rendelkezését arról, hogy a "Magyar nyelv, ha színre a Tanulók született Magyarok is, mint rendes Studium ugy tanittassék" és előmenetekről az Informatiókat mindenkor felküldjék. Mindez azonban nem helyi, hanem országos jelenség.

Az 1847-49-ig terjedő évek egyháztanácsai jegyzőkönyvei még a múlt században elvesztek. Ezekről az évekről ennyit jegyeztek be az iskolai jegyzőkönyvbe: "Az 1847/48-diki örökre nevezetes évben a tanulók erkölcsi és tudományos előmenetelek tekintetéből köz módon osztályoztattak; többen azonban az országos zavarok következtében idő közben elmenvén nem osztályoztathattak".⁷⁷

1848 májusában a halasi református egyháznak Szilády László lett a lelkésze. Első halasi származású vezetője az egyháznak. Mint az iskola egykori növendéke és debreceni ösztöndíjasa, mindig szíven viselte iskolája sorsát. Nehéz időkben, nehéz feladatokat kellett megoldania, de megoldotta őket az adott körülmények között is.

Az 1850-es feljegyzésekből tudjuk, hogy 1849-ben az iskola-épület kórház volt és igen megrongálódott. Az elbukott, leverт szabadságharc felett érzett szomorúság ült a lelkeken, s elkövetkeztek az abszolutizmus sötét évei. Az egyház még szegényebb lett.

Kénytelen volt beszüntetni az 1843-ban 10 fő számára alapított 50-50 Ft-os segélydíj kiadását. A temetési és templomi éneklésre a professzor és a korrektor tanítványait kötelezik. Az egyházi adót kétszeresére emelik, s mivel az egyháztanácsi gyűléseket nem engedélyezi az önkényuralom, egy öttagú ideiglenes választmány intézi az egyház és az iskola ügyeit Szilády László elnökletével.

Az önkényuralom fenyegetései közül való volt az 1851.évi szeptember 18-i 601.sz. rendelet, mely kimondta: "semmi névvel nevezhető tanintézetben nem fog oly kézi vagy olvasókönyvet eltűrni, mely a legközelebb lefolyt forradalom eseményeit felemlegeti ..." ⁷⁸

Az iskolafenntartót és az iskolát a legnehezebb anyagi körülmények között érte 1851-ben az Entwurf. ⁷⁹ Ez a tanügyi rendelet a középfoku oktatást rendezte az összbirodalmi szellemnek megfelelően. A gimnáziumot az addigi hatosztályos gimnázium és bölcsészettudományi kar kétéves kötelező filozófiai évfolyamának egybeolvasztásával nyolcosztályos, kéttagozatu iskolává szervezte. Az alsó négy osztály, mint algimnázium önállóan is szervezhető, míg a felső négy osztály -főgimnázium- csak az algimnáziummal együtt működhet. A főgimnázium az algimnáziumban tanult ismereteket bőviti, szélesíti, s ezzel növendékeit a felsőbb tanulmányok folytatására képesíti.

Az Entwurf világosan kifejezte a monarchia németesítő törekvését. Kötelező tárgyként bevezette a német nyelvet. Politikai szándékát tekintve sokat elátkozott rendelet volt. Az alapjában véve haladó, korszerű tanügyi rendszert politikai fegyverként használta fel az önkényuralom számos vidéki iskola megszüntetésére. Ugyanis nem tudtak azonnal az előírt követelményeknek eleget tenni. Később ennek ellenére igen jelentős rendeletnek bizonyult a nyolc osztályos gimnázium és az érettségi bevezetésével. Nagyon nagy pozitívuma, hogy felismerte és kereste, de meg is találja a természettudományok beillesztésének lehetőségét az általános műveltség kereteibe. Szabályozta a tanítási időt, az addigi osztálytanítás helyett bevezette a szaktanári rendszert, s a tanároktól szakképesítést követelt.

Az Entwurf szerint gimnázium alapítására mindenki jogosult, de megnyitásához az oktatási minisztérium jóváhagyása szükséges. Jóváhagyást pedig akkor lehet kapni, ha az új intézet fenntartási költsége biztosítva van, és ha az iskola szervezete az Entwurfban

előírt követelményeknek megfelel.

Az Entwurf egyébként 1860-ig maradt érvényben, amikor visszakapta önrendelkezési jogát az egyház, és maga szabhatta meg saját tervét egyetlen megszorítással: biztosítania kellett tanulóinak más iskolákba való előképzettségét.

A kecskeméti egyházvidék négy gimnáziuma közül csak a nagykőrösi tudta minden további erőfeszítés nélkül a nyolcosztályos gimnáziumot megszervezni. Kecskemét, Halas és Kunszentmiklós haladékra számít, amelyet -mint reméli- majd a superintendentia kieszközöl számukra.

Halason is szeretnék a nyolcosztályos gimnáziumot felállítani, s 1851 augusztus 8-ára összehívott református gazdasági gyűlés /csak ilyen címen engedélyeztek gyűléseket ebben az időben/ úgy határozott, hogy a város még akkor osztatlan közlegelőiből 2000 holdat szakítanak ki a gimnázium fenntartására alapítványul. Az alapítólevél kiadására azonban nem kerül sor, különböző ürügyekkel addig huzták-halasztották, s szeptember 18-án pedig a felettes hatóságok újabb sürgetésére kimondták, hogy négyosztályos algimnáziumot létesítenek, melynek fenntartását a református birtokosok vagyionuk aránya szerint évenkénti segéllyel fogják biztosítani. Ilyen általános ígérettel azonban a helytartótanács nem elégedett meg, és újabb leiratban sürgeti az algimnázium anyagi alapjának biztosítását.

Ekkor Szilády László előterjesztésére 1852 április 29-én a gazdasági gyűlés úgy döntött, hogy a még fel nem osztott Mérges és Páka puszták -melyekből a redemptio folytán Halast is illették részek-, évi jövedelmének a református lakosságot megillető 9/10 részét köti le a reáltanodával egybekötött algimnázium fenntartására örök alapítványul. A reáltanodával egybekötöttséget úgy képzelték el, hogy benne mezőgazdasági tagozat is lett volna. A pestbudai kerületi tanodai hatóság elfogadta ezt az alapot, és sürgeti az alapítólevél kiadását. Sajnos, ez különféle kifogásokkal ismét elhúzódik, csak 1853 október 29-én adják ki, mely szerint Páka és Mérges pusztákból a halasi református közbirtokosságra eső 1240 hold birtok évi jövedelméből az igazgató és 5 tanár fizetésére 3100 forintot ad évenkénti örök alapítványul a református közbirtokosság. Így végre biztosítva lett az iskola fennállása. Bár, mint látjuk, a gyűlés határozata és az alapítólevél szövege között van

ugyan fogalmazásbeli eltérés, de ez a gyakorlatban nem jelentett semmi zavart, mert 1878-ig egészen természetesnek tartották, hogy a pákai jövedelem teljes összegében a gimnázium fenntartására, az egyház rendelkezésére áll.

Közben próbálják megszervezni az új iskolát.

A "reáltudományokkal vegyes al-gymnasium" csak 1855 október 1-én nyílik meg. Tanári kara: Gál Lajos igazgató-tanár, Nagy Sámuel, Baksay Sándor, Polányi István tanárok.

1855 augusztus 28-án az iskolai ügyek vezetésére "tanbizottmány" alakul: Szilády László elnök, Péter Lajos, Péter Imre, Spühler Vilmos, Szekér István bizottmányi tagokból.

Ugyanez évben elrendeli a minisztérium az elemi /nemzeti/ iskolának -mely eddig három osztályu- négyosztályossá, azaz "Fő elemivé" való átszervezését, mert a gimnáziumba csak főelemiből jött tanulók léphetnek. Külön igazgatót kell irányítására kinevezni évi 340 Ft fizetéssel. A gazdasági gyűlés ennek az összegnek a kiutalását megszavazza a pákai pénztár terhére, de mivel a rendelet későn érkezett a főelemi csak a következő évben szervezik meg. Ugyanekkor a református közbirtokosság gazdasági gyűlése a gimnázium épületeinek évi karbantartási és javítási költségeit a pákai jövedelemből külön megajánlja, s még ez évben pedellust is rendszerezitenek.

1855 december 11-én megjön a helytartótanács tanügyi osztályának leirata, mely megengedi, hogy a halasi magángimnázium, mint ilyen ideiglenesen fennálljon, de közli, hogy a minisztérium nem helyesli, hogy ugyanazon tanintézet reáliskolai és gimnáziumi irányban is működjek, s ezt a nyilvánossági jog megadásában akadálnak tartja.

Sürgősen igyekszik ekkor a fenntartó jelenteni, hogy a kettősség megszűnt /voltaképpen nem is volt, csak tervezgették/, s helyébe a kívánságnak megfelelő algimnáziumot állították fel.

1856 október 16-án az eddigi magánjellegű algimnáziumot a nyilvános algimnáziumok sorába emelik. A tanodai osztály elvárja, hogy az iskola belélete, fegyelmi és tudományos virágzása az előírt tanterv szigorú megtartása, az oktatási módszerek alkalmazása a gimnáziumok részére kötelezően előírt szellemben haladjon.

A fenntartó nagy gonddal és energiával lát hozzá az iskola fejlesztéséhez. Fáj azonban, hogy az öt éven át nélkülözött nyilvános

vánossági jog miatt kissé elnéptelenedett /1857-ben 43 tanulója van/. Eppen ezért programot /értéstit/ még nem óhajt kiadni. A pákai pénztár terhére, különösen annak "tanszeralapítvány" néven emlegetett tőkésített része terhére állandóan folyik a felszerelés. Térképek, atlaszok, falitáblák, tellurium, lunarium, lexikonok, szakkönyvek s egyéb tanszerek, műszerek beszerzése évről-évre folyamatosan történik.

A szépen induló fejlődést azonban megzavarta az önkényuralom hirhelt patens rendelete /1859 szeptember 1./, mellyel a bécsi udvar a protestánsok autonómiáját össze akarta zuzni. Egy évig a patens elleni küzdelem foglalja le a halasi egyházat is. Szilády László nagy ellenállást mutat. A patensnek a templomban való kihirdetését megtagadja, az iskolaügyekre vonatkozólag pedig kijelenti: "nyilvános algymnasiumunk beléletének mozzanatairól vezetendő... jelentések... egyedül is kizárólag magyar nyelven szerkesztessenek".⁸⁰ A további eljárások végett csak a superintendenciához hajlandó felküldeni jelentést, a közvetlen polgári hatóságtól érkező iratokat is az egyházkerülethez küldi, s csak az onnan való leérkezés után hajlandó foganatosítani.

Mikor aztán a pátenst az uralkodó kénytelen volt visszavonni, a Nagykőrösre távozó Hoffer Endre helyére megválasztott Papp Károly tanár alkalmazását a helytartótanács csak helyettes tanári minőségben ismeri el, Szilády László ennek ellenére rendes tanárnak minősítetteti az egyháztanáccsal. Ugyanekkor a négyosztályos elemi iskolával kapcsolatban a négy osztály megtartásával a kényszerűségből használt elemi főtanodai címet és a felállított igazgatóságot hatályával együtt eltörölteti, s mint 1848 előtt volt, a gimnázium igazgatósága alá helyezetteti. Ugyanigy a gimnázium igazgatójának is a direktor helyett a régi rektor-professzor címet állítja vissza, s elrendelik a tanárok között a rektor-professzorság évenkénti változtatását a megválasztásuk sorrendjében.

1860-ban október 22-én ismét új egyházkerületi tantervet vezetnek be a gimnázium minden osztályában. Az esztétikai nevelésre is igyekeznek már ebben az időben gondot fordítani. 1861-ben "rajztanári állomást" állítanak fel. A rajztanár hetenként háromszor /vasárnap, szerda és csütörtök/ részesíti oktatásban a gimnáziumi tanulókat. Megalakul 1861-ben az iskolai dalárda is,

mely több alkalommal sikeresen szerepel.

Ujjászervezik a tanügyi bizottmányt is, és feladatává teszik az iskolai munka havonkénti ellenőrzését /Szilády László, Péter Imre, Tary Gerzson főbíró, Pázsith Antal főjegyző, Gál Lajos gimnázium igazgató/. Ezentul minden iskolai ügyet előbb a tanügyi bizottmány tárgyal meg, üléseiről és határozatairól jegyzőkönyvet készít, s az egyháztanácsnak javaslatokat tesz.

Első teendői között van, hogy elhatározza a gimnáziumnak újra hatosztályosra való fejlesztését, s már az 1861. év őszén megnyitják az 5. osztályt, 1862-ben pedig a 6. osztályt. Az 1861-62-es tanév végén osztanak először ösztöndíjakat /I.o.-ból: Deák Péter 10 Ft, Silling Kálmán 10 Ft, Kardos István 5 Ft, a II. osztályból: Szabó Zsigmond 5 Ft, a III. osztályból: Orsai Károly 10 Ft, Papp Mihály 10 Ft, Lakos Imre 5 Ft, a IV. osztályból: Török Lajos 10 Ft, az V.o.-ból: Silling Ede 10 Ft, Pap Lajos 5 Ft és még 16 tanuló kap emléklapot.⁸¹/

Szilády László 1862 júniusában meghal, és végakaratainak megfelelően fiát hívják meg helyettesül, majd 1863 május 3-tól kezdve, mint megválasztott lelkész folytathatja apja megkezdett munkáját az iskola felvirágoztatásában.

Szilády Áron a kiegyezésig terjedő időben, az ugynevezett provizorium időszakában, elsősorban az iskola életében még apjától rámaradt megoldatlan kérdéseket igyekezett tisztázni. Ilyen volt mindenek előtt a még 1855-ben tervezgetett reálgazdászati tanszék kérdése. Megvalósítására az Entwurf-korszak nem volt megfelelő, sem a pátens izgalmas éve. Pedig az alapítványért a helytartótanács is elismerését és nagyrabecsülését fejezte ki az alapítónak. 1864-ben a "gazdászati iskolát" olyanképpen szervezik meg, hogy az a 4. elemi osztályosok számára kötelező, a gimnázium 1. osztályából pedig csak önként vállalkozóknak. Egyenlőre csak elméleti előadásokat tartanak heti 4 órában a következő elosztásban: népszerű természettan heti 1 órában, népszerű földméréstan heti 1 órában, gazdasági föld-, állat- és növénytan heti 2 órában. Gyakorlati órák majd csak később lettek volna.

Egy évi működés után azonban bebizonyosodott, hogy a 4. elemibe járó tanulók "fejletlen kora a gazdászati iskola ily módon való fennállását lehetetlenné teszi". A zsenge korú tanulók nem bírták a heti 4 óra többletet, s az iskola rendes tárgyaiból nagyon el-

maradtak. A két évesre tervezett tanfolyamot be kellett szüntetni. Ez a Tessedik-Kossuth-féle elgondolás halasi változata érdekes kulturtörténeti emléke Halas neveléstörténetének, s csak sajnálni lehet, hogy megfelelő, lelkes, gyakorlati érzékű szakember hiányában nem valósulhatott meg.

Fontos feladatnak tekintette Szilády Áron mindjárt lelkesége első éveiben azt is, hogy az iskola épületeit rendbe hozassa. Új épületre ekkor még nem gondolhat, de mindent elkövet, hogy az épületeket kijavíttassa, tetszetősebb külsőt, kényelmesebb belsőt adjon nekik. Különösen a bibliotheca és a museum /szertár/ fejlesztését viselte a szívéen már ekkor is. 1866-ban megvéteti Papp Richárd ügyvéd 417 kötetből álló könyvtárát, s Csontó Lajos könyvtáros az iskola könyvtárát olyan állapotba hozza, hogy abból 718 szépirodalmi mű áll a város közönsége rendelkezésére. Hetenként kétszer tart könyvtár-órát. Régészeti, természetrajzi anyagokat állandóan kap az intézet. Szokássá válik, hogy a gimnázium muzeuma számára adományozzanak. A fizika tanításához szükséges eszközöket nagy körültekintéssel vásárolgatják minden évben a "physicum museum" számára. Ebben az időben vetik meg az alapját adományokból a tornaszertárnak is. 1865-ben "testgyakorló intézet" lép életbe, de ekkor még nem szerepel rendes tantárgyként a testnevelés. Tornaterem még nincs, csak az udvaron van néhány tornaszerből álló "gymnastica kert".

De legfontosabb feladatának, mint minden további tervei megvalósítása alapjának a fiatal tanbizottmányi elnök azt tartotta, hogy az iskola anyagi erejét rendbe szedje, mert e körül bizonyosfokú zavar volt tapasztalható. A régebbi alapítványokat gondosan felkutatta, s az egyházpénztárban külön nyilvántartást nyitattott számukra. Legtöbb nehézsége a pákai alapítvány kezelésével volt. Ennek ugyanis külön pénztárost választottak meg annak idején Orsai-Spühler Vilmos személyében. Orsai-Spühler éveken keresztül nem számolt el az egyháznak a jövedelemmel, még 1859-ben felszólították az elszámolásra, és csak Szilády Áronnak a legerélyesebb fellépéssel sikerült erre rábirni 1864-ben. Kiderült ebből az elszámolásból, hogy "gyümölcsözetlenül" hagyott összegek is maradtak benne. Ekkor a pénztárost 450 Ft megtérítésére utasítják, s helyette Szekér Józsefet bizzák meg a pénztárossággal. Mivel előzőleg nem volt pontos elszámolás, sohasem tudtak ponto-

san tervezni, nem tudták mennyi a tőkésített alapítványi összeg, mennyi az elkölthető kamat.

Szilády Áron ezt a lehetetlen állapotot szüntette meg.

Ezek után meg lett a lehetősége annak, hogy Szilády Áron hozzáfogjon kedves tervének a megvalósításához: a nyolcosztályos gimnázium, vagy miként ebben az időben nevezték a lyceum⁸² létrehozásához, s ahhoz, hogy ezzel párhuzamosan megszerezze iskolája számára az érettségiztetés jogát.

IV.

A KIS-KUN-HALASI HELVÉT HITVALLÁSÚ LYCEUM

/1867-1892/

Az iskola történetének jelzett szakaszát, amellyel most foglalkozunk, csak részben jellemzi a kiegyezés okozta politikai, gazdasági és társadalmi változás. Kiskunhalas ugyan elmaradt az ország fejlődésétől, némi fejlődés azonban mindenképpen tapasztalható. Mezőváros lévén, a fejlődés igénye leginkább a mezőgazdaságban mérhető fel. 1865-ben 27 988 hold szántót műveltek, 1888-ban már 31734 holdat. 1872-ben találkozunk az első cséplőgéppel, de még náddal fűtöttek.

Az iparban ennél is kisebb a fejlődés. Tudomásunk van a téglagyárról, malomiparról és az 1852-ben alapított Schneider-féle üzembről, amely 1882-ig a vasuti forgalom megindulásáig a kereskedést szerény keretek között folytatta, 1891-ben azonban már 94 kocsirakomány baromfit és nagyobb mennyiségű tojást szállított vasuton. A kereskedelem -néhány gabona-, sertés- és borkereskedő kivételével- csupán a helyi szükségleteket elégítette ki. Ezt a lassu fejlődést az 1871-ben létrejött /100000 Ft alaptőkével rendelkező/ Halasi Takarékpénztár is igazolja. A postatakarékpénztár még később, csak 1886-ban kezdte meg működését.

A múlt század második felétől kezd Halas polgárosodni, ám a lakosság legnagyobb része a redemptióval módossá vált gazdákból és a náluk dolgozó agrárproletárokból állt.

A gazdasági és társadalmi fejlődés mellett Halas kulturális életmedrének tágitása céljából, a tudatlanság mocsarának kiszáritása érdekében kifejtett munkával mind nagyobb sikereket ért el, főleg mióta az algimnázium társadalmi értékének a kultúrával terjedő felismerése arra ösztönözte a város lakosságát, hogy kiharcolja iskolája számára az érettségiztetés jogát.

Az 1867-68-as tanévben a halasi gimnázium 8 osztályos gimnázium lett érettségi joggal. Szilády Aron az egyháztanács elé terjesztette a hiteles másolatot, amely így hangzik:⁸³

"2797.sz. A vallás és közoktatási Magyar Királyi Minisztertől
Főtiszteletű

Török Pál Dunáninneneni és Melléki Helv. hitvallásu Superintendens
urnak.

A Kis-Kun-halasi Helvét Hitvallásu Evangélikus 6 osztályu
Gymnasium az illetékes Dunamelléki Helv. hitvallásu Evang.
Egyházkerület tudta és beleegyezésével nyolcz osztályu Ly-
ceummá emeltetvén, mint ilyen már e folyó 1867/68 tanévvel
működését tettleg megkezdte.

Miután pedig beigazoltatott, hogy a nevezett Lyceum fenn-
állása bár mérsékelt, de a szükségeshez mérve elegendő ala-
pítvány által van biztosítva, továbbá, hogy a felügyelet
megbízható kezekben van és jelenleg alkalmas és elegendő
tanárokkal van ellátva, végül pedig, hogy az alkalmazásban
lévő tanterv a nyilvános Fő Gymnasiumokban használt tanterv-
től lényegesen nem tér el, ezen tanodának lyceummá történt
felemeléséhez és mint ilyennek főnnállhatásához -a Kis-Kun-
halasi reform. Egyház Tanácsnak az illető Superintendencia
által támogatott e részbeni kérelmére- Ó Császári és Aposto-
li Királyi Fenségetől nyer legkegyelmesebb felhatalmazás
folytán az 1790/1. évi 26-dik Törvénycikk 5-dik §-a értel-
mében megkivántató Királyi jóváhagyással /assensus regius/
ezennel hozzájárulok.

Miről főtiszteletű Uraságodat folyó évi Február 13-án 141.
sz.a. kelt felterjesztése csatolmányainak visszaküldésével
további intézkedés végett oly megjegyzéssel tudositom, hogy
a fentiek felől Magyar Ország összes fő és közép tanintéze-
tei, az illető tanközegek útján azzal nyertek értesítést,
miszerint a Kis Kun halasi Lyceum részéről kiadandó iskolai
és érettségi vizsgálati bizonyítványok, mint államérvényesek,
általuk elfogadandók lesznek.

Budán 1868-dik évi Február hó 27-én

B. Eötvös József"

A miniszteri engedély megnevezte "alapítvány" szó ismételten a
Páka pusztára és a vele kapcsolatos problémákra tereli a figyel-
met. A gazdasági gyűlés határozata és az alapítólevél közötti
fogalmazásbeli eltérés egy ideig semmi problémát nem okozott.

1868-tól azonban észlelhetünk bizonyos surlódásokat, ugyanis az egyház nem kívánt felekezeti elemi iskolát fenntartani, hanem azt a városnak adta át. A református lakosság az előzően felajánlott földbirtok-alapítvány folytán a közoktatás költségei alól mentesítve látta magát, s utólag mégis az derült ki, hogy az alapítványi jövedelmeket a tanügyi bizottság csak a gimnázium fenntartására fordította. Az 1876 január 6-án távozó Varga N. István egyházi pénztáros az iskolai célokra fordított alapítványi összegekről elszámolt.⁸⁴ Ebből kiderül, hogy Kiskunhalas református lakossága valóban sok áldozatot hozott a közoktatás érdekében.

1878-ban lejárt a pákai bérleti szerződés, s hosszú megyei és belügyminisztériumi huzavona után, ismét a közbirtokosság nyert a bérbeadásra jogot. A haszonbérletből befolyó jövedelmek az a része, mely a vitás kérdés felmerüléséig az egyháztanács kezelésére volt bízva, belügyminisztériumi döntés alapján, a probléma végleges megoldásáig az egyház kezelésében marad. A református egyház ezen az alapon jogosan követelte a közbirtokosságtól az eddig befolyt bérösszegeket. A közbirtokosság viszont 1879-ben a Kalocsai Királyi Törvényszéknél a haszonbérletre zárlatot eszközölt ki. Az egyház mégis 1880-ban a felső bíróság utasítására a pénztárt átvette, de két évi jövedelmet a közbirtokosság nem adott át. A protestáns redemptionális birtokosság nevében a város egyes vezetői pert indítottak az egyház ellen, melyet az egyház nyert meg, mivel a törvényszék a redemptionális birtokosságot nem fogadta el perre jogosult félnek. 1882-ben ismét perre került sor a Kecskeméti Királyi Törvényszék előtt /a református egyháztanács ellen/, a birtokosság nevében Vári Szabó István⁸⁵ perli az egyházat. A nyomtatott röpiratok és periratok ezrei kerültek forgalomba, s a gyűlölet s a politikai ellentétek csak súlyosbították a helyzetet.

Szilády Áron 1885-től a város országgyűlési képviselője Tisza Kálmán pártprogramjával. Az ellenzéki érzelmű polgárok egy része elfordult Sziládytól, és a Páka perben elért sikereket a képviselőséggel kapcsolatos összeköttetéseinek tudta be.

A Kecskeméti Királyi Törvényszék ítélete kötelezte az egyházat, hogy a "Halas város redemptionális közbirtokossága" nevére tulajdonjoggal feljegyzett 1159 hold és 1190 n-öl területet a tulajdonos közbirtokosságnak köteles átadni és tűrni azt, hogy

annak jövedelméről 3250 Ft kivételével a közbirtokosság maga intézkedik.⁸⁶

A tábla ezt az ítéletet 1883-ban jóváhagyta. A kuria azonban 1884 október 25-én kelt ítéletével a református egyháznak adott igazat. Addig tehát, amíg a gimnázium rendeltetésének megfelelő, a Páka pusztája jövedelme vissza nem szállhat a birtokosságra, és az a jövedelem felett kizárólagos rendelkezést nem igényelhet. A kuria ítélete befejezte a pert, de Török Pál, akkori református püspök maga is ellenezte Szilády Áron eljárását, hozzá kell tennünk, igazságtalanul.

Szilády Áron csak azt tette, amit lelkiismerete és hivatása diktált.

Időközben a lyceumi növendékek megnövekedett létszáma komoly fejtörést okozott az egyháztanácsnak. Már 1878-ban gondoskodni kellett nagyobb tanulói létszámot befogadó iskolai helyiségekről, ugyanis az eddigiek csak a régi időknek megfelelő szükségmegoldást jelentették. Mivel a régi épület elavult, a megnövekedő szükségleteket többé már kielégíteni nem tudta, átalakításokat kellett tervbe venni.

Ezek az átalakítások az 1881-82-es tanévben befejeződtek olyképpen, hogy a főgimnázium épületéhez egy nagy tanácsterem csatlakozott. A tanszergyűjtemények részére pedig tágas és szép helyiséget építtetett az egyháztanács. A tantermek célszerű kijavítása, átalakítása és az egyes helyiségeknek a szükséges butorral és felszereléssel való ellátása a Páka-pusztai alapokból történt, az ezt igazoló 5 533 Ft 70 krajcáros számla tanúsága szerint.⁸⁷

Az 1887-es esztendőben a gimnázium 3 tanterme a modern követelményeknek megfelelő padokat kapott. A gimnáziumi épület felépítése vagy legalábbis bővítése most már ugyszólván elkerülhetlenné vált, éppen ezért az építkezési előkészületek meg is indultak egy 1888-ból ránkmaradó szerződés nyomán. 1887 november 6-án az egyháztanácsi gyűlés szerződést kötött a tulajdonát képező un. professzori szigeten téглаégetésre. Sajnos hatósági engedély és kellő tűzbiztonsági óvintézkedés nélkül a fent említett célra a téгла égetését meg is kezdték. A városi hatóság karhatalommal szüntette meg a kemencében való tüzelést, a tüzelőajtókat pedig befalaztatta. Hosszas közigazgatási eljárás után, az előírt óvintézkedések bevezetése mellett sikerült a téглаégetést folytat-

ni. Ugyancsak ebben az évben már tudomásunk van 4000 tégláról, amely az új iskola felépítését szolgálja. 1890-ben pedig az építkezéshez nem használható vagy felesleges téglá eladásával az építkezéshez szükséges alaptőkét sikerül gyarapítani. Ugyanakkor az Egyetemes Konvent felterjesztése által reménységet nyert a Lyceum, hogy a megígért 25 ezer Ft építkezési államsegélyt sikerül kieszközölnie a kormánytól.⁸⁸

Az 1889-90-es tanévben a lyceum helyiségei végérvényesen szűknek bizonyultak. A kormány által megállapított 25000 Ft-ból a Vallás és Közoktatásügyi Miniszter 1890 április 15-én 5000 Ft-ot kiutalt, a többi pénz folyósítása folyamatosan megtörténik. Az egyháztanács gondoskodásából kifolyólag akkor már 800 000 db téglá volt, és a téglá égetése még mindig folyt. Az építkezés szükségességét több tényező támasztja alá: egyfelől a tanítványok nagy létszáma, másfelől pedig a nagy mennyiségben és értékben felhalmozott gyűjtemények elhelyezése.

A kormány részéről Hóman Ottó tankerületi főigazgató 1887 március 28-29-én meglátogatta a gimnáziumot és a következőket mondta: "Az iskola anyagi állapota valóban elszomorító, az épület célszerűtlen és elégtelen, még ennek türhető részében is pedagógiai, didaktikai és egészségügyi szempontból lényeges változások szükségesek".⁸⁹

Az akkori főgimnázium épületére való ráépítés időközben célszerűtlennek látszott, ezért mindinkább az a gondolat jutott érvényre, hogy egészen új, a követelményeknek teljesen megfelelő és huzamosabb időre használható épületet létesítsenek. A református egyháznak a város legszebb részén 4720 m²-es területe volt, az ún. régi temető. Ez a terület ezekben az időkben per alatt állt, de miután az állam az új középiskolai törvény alapján megfelelő iskolaépület építésére szorította az egyházat és a gimnázium bezárását helyezte kilátásba, a város az egyház elleni pert megszüntette és 1891-ben a területet átadta az egyháznak. Miután pedig a pénzalap nem fedezte volna az újonnan felépített gimnázium költségeit, gyűjtést indít az iskola volt tanítványai és a város lakossága között.

Igy tehát a lyceum közvetlen felettesei: Szilády Áron lelkész és Péter Dénes főgondnok felhívást intéztek "a halasi gimnázium egykori növendékeihez", melyben kifejtik, hogy a hálaérzet

azok szívében is él, kik az intézetnek növendékei voltak, és erre apellálva a főgimnázium emelendő épületének költségeihez adományaikat szívesen veszik. Ugyanakkor, tehát 1891-ben, miután "gimnáziumunk egykori növendékei két hét alatt 5000 Ft-ot adakoztak az emelendő új gimnázium épülete javára", felbátorodva az egyháztanács megbízásából, a lelkész és a főgondnok hasonló kéréssel fordulnak "Halas város lakóihoz". Helyénvalónak tartunk néhány sort ebből a felhívásból idézni:⁹⁰

"... ősei nyomán haladva mutassa meg, hogy mi telik a romlatlan kun vér pezsgő erejéből, teremő akaratól: akkor a már készülőben lévő remek építési terv alapján pár év alatt oly nagyszerű gimnáziumunk lesz a régi temetőnek vasúti utca felől eső oldalán, amely párját ritkítja, városunkat díszíti, dicsőségünkre szolgál és a nemzeti művelődésnek egyik romolhatlan bástyájaként fog állani, hogy e földön örökké éljen a magyar! Nemzetünk jövője kívánja tőlünk, hogy törzssőkös magyar városunkban a tudománynak is legyen háza; könyvtárunk, régiséggyűjteményünk hozzáférhető és használható legyen".

A felhívás kibocsátása és szétküldése után meg is indult az adakozás, és 1891 június 21-én az összegyűlt összeg 10101 Ft 60 krajcár volt. Az érdekesség kedvéért szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy az adakozók között szerepel Loydl János és Ortlieb Lina, akik Oroszországból, illetve Szabó Lajos, aki az USA-ból pénzt küldtek. Nemcsak pénzt regisztrál a halasi lyceum, hanem mindazoknak a nevét is, akik 123000 db téglá beszállítására vállalkoztak.

Az építéssel kapcsolatosan szabad legyen néhány adattal szolgálnunk. 1891 március 21-én a presbitérium Kauser Józsefnek a tervrajzát elfogadta. Áprilisban a tervező építész megbízottja Láng Lajos, a helyszínen az épület alapjait kijelölte, míg Hoffner Lajos a 49 m mély kutfurást befejezte. Június 17-én a pályázat a főgimnázium építésére vonatkozólag a fővárosi és vidéki lapokban megjelent. A munkálatok befejezésének határideje 1892 szeptember 1-e volt. A kőműves munkálatokat Vörös Ignác szabadkai kőműves vállalta. A vas-, az ács-, a kőfaragó-, a szobrászati- és asztalos munkát pesti cégek végezték /ami gyakorlatilag a helybeli ipar fejletlenségét tükrözi/.

Az építkezést 1891 szeptember 17-én kezdték meg, szeptember 14-én az alapkö ünnepélyes letételét Szász Károly püspök végezte, az épület észak-keleti sarkán e célra készített helyen. Az alapba

az Egyháztanács által készített irat került: "Békesség az olvasónak" címmel, amelyben felsorolják az egyházmegyei előkelőségeket, a tanári kar akkori tagjait, a városi előljáróságot, majd rövid áttekintést adnak a gimnázium történetéről, bővebben kitérnek az utolsó esztendőkre, a gimnáziumot felépítő mesterekre. Az alapító iratot Szilády Aron lelkész, Péter Dénes főgondnok és Csontó Lajos igazgató írta alá.⁹¹

Még ebben az esztendőben a falak teljesen elkészültek, végül is 1892 augusztus végéig annyira befejeződött az épület, hogy 30-án a gyűjtemények átszállítását megkezdték, a tanulók felvételét és beírását már az új gimnáziumban végezték. Az épület avatására vonatkozólag semmiféle feljegyzést nem találtunk.

A lyceum anyakönyve az 1867/68-as esztendőben 8 tanárt jegyzett fel, jóllehet a fennálló rendelkezések szerint érettségi joggal rendelkező gimnáziumnak 12 szakképesített tanárt kellett volna alkalmaznia.

A főgimnázium első tanárai végzettségük szerint:

Balajthy Dénes, volt főelemi igazgató;
Csontó Lajos, theológiát végzett nevelő, könyvtáros;
Dr Farkas Imre, orvos;
Gaál Endre, pap;
Gaál Lajos, mérnök;
Péter Miklós, ügyvéd;
Kiss László, orvos;
Polányi Miklós, tanár.

A tanári kar alkalmasságát illetően a jegyzőkönyvek nem sokat mondanak. Pedagógiai végzettségük volt-e vagy sem, nem tudjuk. Bár az 1856-os törvények értelmében a kinevezést tanári vizsgához kötik. Tudomásunk van arról, hogy az egyház az ilyen irányu törekvéseket sokszor figyelmen kívül hagyta. Ez a következő jegyzőkönyvi idézetből valószínűnek tűnik: "Tekintettel a tanárok szakképzettségére és hajlamaira, osztottuk fel a tantárgyakat".

Alapképzettség, ahogy kitűnik, megvolt ugyan, de a helyzet meglehetősen nagy veszedelmet rejtett magában. A pedagógiai szakképzettség hiánya megakadályozhatja, megnehezíti a tanításnál megkívánt didaktikai és metodikai elemek összhangjának kialakulását, a közös nevelői gondolkodás létrejöttét. Ebből a szempontból megállapíthatjuk, hogy az intézet történetének ebben a szakaszá-

ban a tantestület nem tartozott mindig a legegységesebb szellemű testületek közé. Megállapítható, hogy az ellentétek sosem vertek akkora hullámot, hogy ez a tanítás vagy nevelés eredményeinek a rovására ment volna, amit a nagyszámu felsőbb hatósági elismerés is bizonyít. 1872-ig évenként választották meg az igazgatót maguk közül kinevezési sorrendben, 1872-től pedig három évre. Az igazgató kötelező óraszám 3 és 10 között mozgott, a tanárok 10-20 órát kötelesek tanítani. A tantárgyak célszerű előadása szempontjából a tanári kar sokszor folytatott értekezletet, eszmecserét és megállapodása szerint igyekezett odahatni, hogy a tanulók képzése minél helyesebb alapon történjék. Fő céljuk a tanulók önálló munkára nevelése volt.

A tanárok fizetése okozott legtöbb gondot az egyházi hatóságoknak. Az alapítványok jövedelme főként a tanárok fizetésének a fedezésére szolgált, amennyiben azonban az alapítványok kamata nem folyt be időben, a megállapított fizetést megadni nem lehetett és sokszor előfordult, hogy a tanárok fizetésüket nem megállapított időre kapták. A terhek és a munka egyenlősége szerint a tanárok a fizetés egyenlőségét is folyton sürgették.

1874 augusztus 27-én a rendes tanári fizetés 630 Ft-ról 800 Ft-ra emelkedett. A jegyzőkönyv szavaival élve, "ha a fizetés-emelés nem történik meg a tanárok elhagyják az iskolát és jobb alkalmazást keresnek". Ehhez hozzájött még a szokásos tan- és beíratási díjnak egy része, ezek összegének kiderítése nem sikerült. A tanárok felemelt fizetését a pákai pusztá megtakarított 15500 Ft tőkéjének 1200 Ft kamatából és a Gózon-féle alapítvány pénztárából folyósították.

Az 1876. esztendőben 12 tanárral működött a lyceum. Itt megelőzte a gimnázium az 1883-as 30.tc.-et,⁹² mely szerint a rendes tanárok száma /az igazgatón kívül/ bármely középiskolában nem lehet kisebb az abban fennálló osztályok számánál.

A tanulók szabályszerű felvétele az iskolaév megkezdése előtt történik. Felvételi vizsgát csak az a tanuló tehet, aki a 9. évet betöltötte és 12 évesnél nem idősebb. A felvételi vizsga anyaga a népiskola IV.osztályának anyagával egyezik /anyanyelv, számítás, földrajz, rajz/. Később a IV. elemi elvégzése után a felvételt törlik.

"Eltérőleg az ősidőktől fogva bevett szokástól, nem október 1-én"

kezdik meg a tanévet 1878-tól, hanem szeptember elején. Az iskolai év három időszakra oszlik: szeptember 1-től karácsonyig, január elejétől virágvasárnapig, húsvét szerdától június végéig. Pünkösdkor is van 4-5 napi szünet.

Az oktatásban 1876-tól kezdve a tollbamondás szigorúan tilos, a tanítás tankönyvek alapján történik.

A halasi gimnázium is igyekezett végérvényesen felszámolni a feudalizmus iskoláira jellemző elavult módszereket. Az uralkodó osztályok érdekének megfelelően a tankönyveket és a tanítás anyagát egyaránt átszótta a kapitalista-feudalista életfelfogás. Az iskolai oktatás teológiai szemléletet közvetített.

A karácsonyi és húsvéti időszak végén tartott ellenőrző tanácskozások után a gyenge tanulók szüleit írásban értesítik. A tandíjjal kapcsolatosan a következő adatokat áll módunkban felsorolni: a vidékiek számára vallásra való tekintet nélkül 5, később 10, majd 12 Ft tandíjat ír elő az Egyháztanács. A helybeliek számára pedig először 1,75 Ft, majd 1,58 Ft. Az utóbbiak azért részesülnek előnyben, mert a gimnáziumot nagyrészt a helybeliek alapítványai tartják fenn.

Komoly problémát okozott a vidékiek elhelyezése, szállásuk ellenőrzése. Az iskola elvárja, hogy a szülők hassanak oda, hogy a gondjukra bízott tanulók maradjanak az illem határain belül, kerüljenek mindent, ami korukkal és tanulói magatartásukkal nem fér össze. Sokszor olvashatunk fegyelmi ügyekről. 1881-ben sok a kimaradás. Az 1882-es évben a tápintézetbeliekkel a tanári kar külön foglalkozik. Sok baj van a kártyázással és a káromkodással, de a részegség és az erkölcsrontó, tiltott helyek látogatása is előfordul. Az igazgató az iskolaszolga kíséretével olykor meglátogatja a kávéházakat, s segítséget kér a városi előljáróságtól, hogy a tanulók erkölcsé feletti feügyeletben nyújtson segédkezet a tanári karnak.

Az első szóbeli érettségi 1868 július 31-én délután Török Pál püspök elnöksége, Fördös Lajos kecskeméti esperes, Szilády Áron és sok vidéki tanár jelenlétében zajlott le. Az Egyháztanács tagjai is részt vettek, hogy "szemtanui legyenek iskolánk első érettségi próbatételének". Az egyháztanácsi jegyzőkönyvekből értesülünk, hogy a vizsgálatra bocsátott 9 növendék vizsgáit sikerrel tette le.

Az érettségizettek névsora a következő:

Fririch Sándor /Halas/,
Jóba József /Halas/,
Jónás János /Halas/,
Reinicz József /Szabadka/,
Szabó Zsigmond /Halas/,
Szentpéteri Ferenc /Halas/,
Szerdahelyi Ede /Magyarkanizsa/,
Szőke Gyula /Nagykőrös/,
Vukovics György /Ujvidék/.⁹³

Ha az érettségi vizsgálatok eredményét vizsgáljuk a tárgyalt időszakban /ld.III.sz mellékletben/, azt tapasztaljuk, hogy az 1870-72-es években lényegesen több tanuló érettségizett. Ennek magyarázata az lehet, hogy azok a tanulók, akik már régebben végezték el a négy osztályt, s most hogy Halason is lehet érettségizni, befejezték középiskolai tanulmányaikat.

Az anyakönyvekből kitűnik, hogy több alkalommal két osztályból is tettek magánvizsgát a tanulók. Ezekben az években a felső négy osztály népesebb volt a négy alsónál.

A tanítás eredményeinek fokozására a lyceum keletkezése óta a tanári kar minden eszközt felhasznált, megrótták, büntették a lazítókat, a javithatatlanokat pedig eltávolították. A szorgalmas tanulókat dicsérettel tüntették ki, vagy esetleg jutalmazták. A mérték, amely szerint a jegyeket adták, az első időktől kezdve mindig szigorú volt. A klasszifikációk mutatják, hogy az eminensek ritkák, a másodrendűek, tehát a bukások magas százalékban fordulnak elő. 1883-ig fennállott jegyek a következők: kitűnő /1/, jeles /2/, jó /3/, elégséges /4/, elégtelen /5/. Egy év múlva már csak 4 jegy van: jeles, jó, elégséges, elégtelen /4/. A rendűsége vonatkozólag: kitűnő vagy jeles rendű, I.rendű és II.rendű vagy bukott. Azon tanulónak, aki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, a tanári testület megengedheti a javítóvizsga letételét. Aki 2 tárgyból elégtelen érdemjegyet szerzett csak rendkívüli esetben, a püspöktől kaphat engedélyt. Az érettségi foknál szerepelt jeles, jó, elégséges és egyszerűen érett.

A klasszifikációra vonatkozólag /ld.IV.sz mellékletben/ ha vizsgálódunk, azt mondhatjuk, hogy a tanulmányi előmenetel a legmagasabb fokot nem éri el ugyan, de nem száll le az országos mini-

mum mértéke alá. A jeles tanulók átlagos létszáma 3, az ismétlők létszáma nagyon változó. Legsimább a magyar anyanyelvűek haladása, sokszor nagyon nehéz a nemzetiségieké, de a kitartás legszebb példáját ők adják, amennyiben nem egy tanuló az első osztályban egy kukkot sem tudott magyarul, de később szépen megtanult.

A gazdasági és társadalmi fejlődés arányával növekszik az osztályok létszáma is. Annak ellenére, hogy a helybeliek nagyobb előnyben részesülnek, a vidékiek száma mégis folytonosan nő. A vidékiek száma részben azért olyan nagy, mert református iskola volt, a délvidékiek számára pedig a legközelebbi református gimnázium Halason volt /ld.V.sz. melléklet/.

Részben az ösztöndíjak és alapítványok is vonzották a tanítványokat, hisz az iskola sok gondot fordított a szegény származású tanulók segélyezésére.

A lyceumban a magyar elem dominált. A zimonyi vasut megnyitásával kapcsolatosan a nemzetiségiek fokozatosabban látogatják a lyceumot. Különösképpen, bár nem nagy számban szerepelnek a németek, akik szinte kivétel nélkül Dél-Bácska református községeiből származnak és akiket szüleik "magyar szóra" adtak a halasi református gimnáziumba. A nemzetiségieknek kb. 4-5 %-a szerb vagy román és görögkeleti. Szép számban találkozunk római katolikusokkal is, akik szintén délvidékről valók. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a gimnázium vallási toleranciára is nevelte az ifjakat.

"A déli idegen ajku részeken, honnan édes magyar nyelvünk elsajátítása céljából, hozzánk küldözik a szülék gyermekeiket, miként őket küldötték elődeik. Tagadhatatlan, hogy az itten nyert egészséges magyar irány, jótékony befolyással van az általános érdekek szolgálatára".⁹⁴ Ezek az idegen ajku gyermekek leginkább jómódu iparosok, kereskedők vagy értelmiségiek gyermekei, akiket a szülők felső tanintézetbe szántak. Azon megállapítás, hogy az iskola jó híre miatt jártak ezek a tanulók Halasra, véleményünk szerint helytelen. Leginkább azért, mert tiszta magyar környezetben megtanulták a felső oktatáshoz szükséges magyar nyelvet. A nemzetiségiek és a magyarok aránya legjobban a VI.sz. mellékletben közölt számadatokon látható.

Ha megvizsgáljuk a helybeli és vidéki tanulók arányát, az eredményt a származási statisztikára alkalmazzuk, megállapíthat-

juk, hogy a vidéki tanuló mind jómódu volt, különben nem látogathatták volna a halasi gimnáziumot. A helybeliek száma körülbelül 60 körül mozog, ezeknek egy része jól szituált szülők gyermeke. Mai értelemben vett mezőgazdasági, illetőleg ipari munkás 9-10 % lehetett /országos átlag kb. 6 %/, kisiparos és kisparaszt 50 % körül volt. Kiskunhalas kulturális fejlődése szempontjából mégis óriási jelentőségű tényező, hogy átlagosan 40 olyan gyermek látogathatta évente a halasi gimnáziumot, aki különben anyagi körülményei miatt nem folytathatott volna középiskolai tanulmányokat.

Az iskolánkban tanítandó tárgyakat és azok anyagát megjelölő, valamint rájuk fordított óraszámok, meghatározó tantervek kibocsátását a Dunamelléki Református Egyházkerület magának tartotta fenn. Az egyházkerület 1863-ban kiadott tanterve volt "lyceumunkban az irányadó". A tantervi keret megtöltésére hivatott anyag kiválasztásában, elrendezésében, sőt a módszerében egyaránt pedagógiai szempont vezette a tantestületet, de az óraszámokban eltértek tőle.

Az 1883. évi 30.tc. nyomán az Egyetemes Konvent 1884-ben új tantervet adott ki, amelytől nem tér el a halasi gimnázium.⁹⁵ Ez a tanterv, amely a tőkés rendszer által támasztott követelményeknek köszönheti fejlődését, a természettudományok alaposabb elsajátítására adott módot, bár a latinos műveltséget még mindig előtérbe helyezte. A rendes tárgyak mellett, rendkívüli tárgyként szerepel a műének, szabadkézi rajz, gyorsírás és a francia nyelv kezdők és haladók számára.

A tanárok tanítási módszere olyan volt, mint a korabeli református lyceumoké. Alig van még valami, amit a középiskolai tanügyben jobban kifogásoltak volna, mint az alkalmazott módszereket. A tanárok teljes odaadással és buzgalommal végezték kötelességüket, de sokszor azt kellett tapasztalniuk, hogy a lelkiismeretes tanítás nem áll arányban a tanulóknál elért sikerekkel.

Hol lehet a hiba? A jegyzőkönyv felelete: "Korunknak egyik vétkes iránya és hajlama: munkásság nélkül a szerencse és protekcióba vetett reménységgel boldogulni; előtérbe jó a szülők legnagyobb részénél tapasztalható gondatlan eljárás, a gyermek hanyagságában és vétkes könnyelműségében igen sokszor erős pártfogót talál szüleiben".⁹⁶ Véleményünk szerint a hibát részben a helytelen tanítási módszerekben, amelyeket a múlt század végén alkalmaztak, más-

részt pedig a társadalomban kell keresnünk. Az ellentmondástól terhelt, fejlődésnek induló Kiskunhalas társadalmának egy része minden eszközzel megvédte osztályuralmát. Érezte a tanárral, hogy a tanárt ő fizeti, az tőle függ. A jövő kialakítását tőle várják, a mulasztásért pedig felelősségre vonják.

Segélyezés és ösztöndíjak tekintetében nem lehetett panasz, a tanulók különböző alapítványokból jelentős mértékben részesültek, ki teljes, ki fél kedvezményben, ki havi segélyben érdeme szerint. Valóságos rendszert dolgozott ki a testület a segélyek odaitélésében. Az első fokon a segélyre méltatlan növendéket megintették, a másodikon szülői értesítés mellett megdorgálták, majd a harmadik hónapban a segély folyósítását felfüggesztették. Javulás esetén a lépcsőfokokon visszafelé haladtak.

"Önképezdei intézmények, ének-zene és irodalom"-ról szóló feljegyzéseink 1869-ig nyulnak vissza. A tagok száma 40-50 körül mozgott. A tanári kar azonban az algimnáziumi önképzőkört 1872-ben a "rendtartási szabályok" értelmében beszüntette, s helyébe ifjúsági olvasókört létesített.

Az oktatás szolgálatában állt a nagykönyvtár /1892-ben az állománya: 24 142 mű, 28 847 kötet/ és a híres "Révész" gyűjtemény is. A több mint 4000 darabból álló érem és régiséggyűjteményt, amely legnagyobb részét Árpád-kori réz, ezüst és arany leletekből állott, oktatáson kívül a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tették. Ennek a gyűjteménynek a maradványai az iskolai könyvtár egyes részeivel együtt lett a halasi muzeum alapja.

A növendékek szinte 80 %-a felső oktatási intézmény felé orientálódott, érdeklődésük sokirányú, ami nem utolsó sorban az iskolát dicséri. /Az érettségizettek pályaválasztási statisztikáját a VII.sz. mellékletben közöljük/.

V.

A FŐGIMNÁZIUMTÓL A GIMNÁZIUMIG

/1892-1948/

Az 1892-ben felépült iskola célja az volt, hogy a vidék szellemi centruma legyen. Létrehozójának, Szilády Áronnak óhaja nyilvánvalóan ez lehetett. Nem így vélekedtek erről a város tehetősebb gazdái. Az épület már állt, mégis számtalan vád érte Sziládyt, ami nem egyszer az aljas gyanúsítás fogalmát is kimerítette.

A főgimnázium épülete sok pénzbe került. A református egyház, mint fenntartó szerv, az egyházadó emelésével próbálta az összeget előteremteni. Ez rendben is lett volna, csupán az volt a baj, hogy Szilády Áron javaslatára, az egyházi adó rendezése progresszív alapon történt. Ez azt jelentette, hogy a minimális állami adót fizetők továbbra is az általános 50 krajcár egyházi adót fizetik, azok viszont, akik ennél több állami adót fizetnek, ennek 20 %-át kötelesek az egyházpénztárba befizetni. Ez elsősorban a város nagygazdáit érintette érzékenyen. Így az iskola felépítésének terhei főleg őket sújtották. A 20 000 lakosu városból csupán 1 600 adófizetőt. Reagáltak is hamarosan. Először a 20 %-ból próbáltak lefaragni, 19 és 15 %-os adókulcsot javasoltak, ezt azonban az egyháztanács leszavazta. Az egyik hangadó 1893 június 25-én a hitközség meghallgatását kéri. Nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a hivekkel leszavaztassa a felemelt egyházi adót. Miután ez a tervük sem sikerült, az egyházadó szabotálását kezdték propagálni. Az elégedetlen hangulatot annyira sikerült felszítani, hogy az adóhátralék erőszakos behajtását abba kellett hagyni, olyan nagy volt az elégedetlenség. A szervezkedő helyi agrárproletariátus megpróbálta felhasználni az általános elégedetlenséget. Népgyűlést hirdetett, ahol az adóhátralék megszüntetését kérték - beleértve az állami adót is. Követelték a közmunka eltörlését, valamint tiltakoztak a hivatalos szervek erőszakos munkásellenes fellépése ellen. Ez persze már több volt, mint amennyit a nagygazdák akartak, s a gyűlést erőszakkal, a rendőrség felhasználásával oszlatták szét. A nagygazdák célja csupán az volt, hogy el-

érjék az egyházi adó -számukra terhes- fizetése alóli felmentést. A harc évekig elhúzódott. A város előkelősége minden orgánumot felhasznált. A hazudozástól és az erőszaktól sem riadtak vissza. Egyik kérvényüket 200 olyan emberrel iratták alá, akiket egyáltalán nem érintett a 20 %-os adóemelés. A százholdak urainak pénzéhsége nem engedte meg magának azt a luxust, hogy kulturális célokra áldozzanak. Ha másként nem megy -gondolták- vegyék állami kezelésbe a főgimnáziumot. Megbánták az 1852-ben tett adományokat, és azt remélték, hogy Páka-pusztá az iskola államosítása után visszaszáll az adományozókra. A gimnázium kitartó védelmezője Szilády Áron lelkész és Péter Dénes főgondnok volt. Ők vivják meg a harcot a szüklátókörű halasi gazdákkal. Vállalják a nyomtatásban is megjelenő gyanúsításokat. Olyanokat, mint amilyet a "többi halasi református" aláírással közöl a helyi lap.⁹⁷ A cikk írói a gimnázium költségvetését kérik számon Sziládytól. Hajlandók azt -ha megvan- saját költségükön is kinyomtatni. Végül nem volt jelentkező a nyomtatás költségeinek viselésére.

Az utókortól Szilády Áron megbecsülést érdemel. Szinte a lehetetlennel határos feladatot kellett megoldania: Halas város kiskirályait kellett legyőznie, hogy létrehozassa a tudás világító centrumát.

Vizsgáljuk meg ki számára jelentett a felépült új iskola továbbtanulási lehetőséget? Kiskunhalason - a hivatalos statisztikai adatok bizonyossága szerint - a napszámber 50 krajcár. Tulságosan jóindulatunak látszik, amikor azt állítja, hogy évi 220 munkaalkalom kínálkozott a napszámosoknak. Így az évi jövedelme 110 Ft. Ha ezzel összevetjük a beiratkozási költségeket, akkor szomorú eredményt kapunk. Ha nem református vallású a gyermek, akkor a jelentkező kiadások /beiratkozásnál 24 Ft/ a család évi jövedelmének 30 %-át emésztik föl. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi igazságtalanság a város lakóinak 25 %-át, illetve ezek gyermekeit kizárja a gimnáziumból. Ez a százalék jóval magasabbra szökik, ha idesoroljuk a néhány kapavágás földdel rendelkező "birtokosokat", illetve azok gyermekeit. 1903-ban pl. csupán kilenc ilyen tanuló jár a gimnáziumba, ez a szám a beiratkozott tanulók 2 %-át jelenti.

A tantárgyak közül első helyen a hit és erkölcstan áll. Trefort miniszter indoklása szerint: "a mi korunk nagyon szocialisz-

tikus, kell tehát annak bizonyos ideális irányt adni".⁹⁸ A halasi főgimnáziumban is szinte minden tárgyat a vallásos nevelés szolgálatába állítanak. "Jóleső érzéssel jegyezzük meg, hogy a vallásos nevelés nem szorítottatott be a vallástani órák szűk keretébe, hanem minden tantárgynál megragadtuk az alkalmat, hogy amennyire lehet, olyan hitet öntsünk az ifjuság keblébe, minő a régi kálvinista iskolákra volt jellemző"⁹⁹ - mondja Szathmáry Sándor a gimnázium igazgatója. A vallásos nevelés az iskola felekezeti jellegéből törvényszerűen következett.

A vasárnapi istentiszteletek, az un. csendes napok, az ifjuság részére rendezett istentiszteletek mind a vallásos nevelést célozták. A gimnázium tanárainak feladata volt az is, hogy a tanyai iskolák vallásoktatását ellenőrizzék. Éppen a századfordulón kezdtek intenzíven hozzálátni ahhoz, hogy a tanyai iskolákban is megszervezzék a vallásoktatást. Az elmúlt évek agrárszocialista mozgalmak indokolták is tették azt, hogy minél nagyobb tömegek számára hirdessék a tulvilági boldogságról szóló tanokat. Ugyanis egyre többen szerettek volna ezen a földön emberibb életet élni.

Az iskola nevelésében fontos szerepet töltött be az 1848-as hagyomány. 48 eszméi azonban felemás módon jelentkeztek, nem egyszer meghamisítva. A helyi uralkodó körök megváltozott arculatát Vári Szabó István polgármester élete hiven tükrözi. 1848/49-ben még Kossuth katonája, 1857-ben Ferenc József jászberényi látogatásakor "daliás alakjával a Jászkun lovasgárda parancsnoka"-mondja róla a nekrológ, és 1900-ban már a Ferenc József rend lovagkeresztjének birtokosa. Vári Szabó István alakja azért érdekes, mert 1902-től, miután a polgármesteri címtől megvált, komoly bele szólása volt a főgimnázium életébe is, hiszen az Igazgató Tanács tagja lett.

A főgimnázium valláserkölcsei nevelésével, 48 eltorzításával beleilleszkedett a dualizmus eszmevilágába. De nevelési módszere más téren is azonosult a kiegyezés utáni politikával. 1867 után a magyar uralkodó osztály szabad kezet kapott a nemzetiségek elnyomására. Magyarányu hadjárat indult, célja a magyarosítás. Ebben nagy szerepe lett az oktatásnak, nevelésnek. Vári Szabó István főgondnok büszkén vallja: "főgimnáziumunk terjeszti azt a magyar missziót, melynek eredménye különös mérvben volt, - s tapasztalható ma is abban a határban, mely a szomszédos Bács-Bod-

rog vármegye másnyelvű lakosságának magyarosításában csucssodík ki, az ide szokott idegen ajku gyermekek magyarrá való alakításában".¹⁰⁰ Nem lehet véletlen, hogy ezekkel a gondolatokkal éppen Szilády Áron nem azonosítja magát. "Az idegen népek és azok szellemi kincsének megbecsülésére"¹⁰¹ inti az ifjúságot.

A tárgyalt időszakban az iskola tanulóinak nagy, de nem túlnyomó többsége halasi. Az 1905-07-es esztendőkkel bezárólag Banya, Tolna, Bács-Bodrog, Pest megyék alkották felvevő körzetét. A szekszárdi állami gimnázium felépülésével észrevehetően csökken a tanulók létszáma. Az I.világháborúig általában 250-300 fő. A már ismertetett tények következtében a halasi gimnázium is a középosztály iskolája. Munkás, szegényparaszt, cseléd szülők gyermekei elenyésző számban kerülnek fel a középiskolába /maximum 5-6 %/, de ezek sem végzik el. Az alsó négy osztály bizonyítványának megszerzése után kimaradnak. Különböző jótékony egyesületek adományai, az Ifjúsági Segítő Egyesület, vagy az ösztöndíjak nem oldhatják meg a jelentkező problémát. A végzős tanulók pályaválasztása is sok mindent elárul. Első helyen a jogi pálya áll. Csupán az 1910-es évektől kezdenek előre törni a polgárabb jellegű foglalkozások, mint a medikus, a tanár. 1895-96-ban pl. az érettségizett 38 tanuló közül 11 választotta a jogász pályát. Az orvosi, mérnöki, tanári hivatást összesen 4 tanuló. 1897-ben az érettségizett tanulók fele jogász és katonatiszt szeretne lenni. 1909-ben viszont a 24 érettségizett tanuló közül 7 választotta az orvosi hivatást. Persze a fejlődés lassu és a jogász pálya nimbusza hosszú ideig megmarad.

A humán tárgyak döntő fölénye jellemzi a főgimnáziumot. A III.osztályban pl. 800 verssort kellett megtanulni a diákoknak, de az óraszámok aránytalansága is bizonyítja ezt. A tanulók főleg a klasszikus multtal ismerkednek meg: a görög és latin nép történetével, nyelvével. Egyes tárgyak színvonalas oktatását olyan kiemelkedő egyéniségek biztosítják, mint Thury József, aki 1903-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Természetesen Szilády Áronnak is nagy a szerepe, aki főleg tanácsaival segít. De neki köszönhető, hogy a tanárok a legfrissebb szakirodalomhoz is azonnal hozzájutnak. 1904-ben 26 fajta folyóirat járt a gimnáziumnak. Közöttük az Irodalomtörténeti Közlemények, a Századok, a Magyar Nyelvőr, Természettudományi Közlöny, Állat-

tani és Növénytani Közlemények stb.

A tanítás módszertanában bizonyos változást észlelhetünk. A halasi főgimnázium tanárai közül is egyre többen vallják azt a helyes elméletet, hogy a tanítás az egész osztálynak szól. Egyre többen alkalmazzák óráikon az osztályt foglalkoztató kérdéseket. E haladó momentumnak azonban még 1911-ben is előfordulnak olyan kirívó hibái, hogy egyes osztályokban egyáltalán nem ismételi a tanár.

A tanárok anyagi helyzete kiegyensúlyozottnak látszik annak ellenére, hogy az állami gimnáziumokban tanító kartársaik számára biztosított kedvezmények közül néhányban ők nem részesülnek. 1906-tól a vallás- és közoktatásügyi miniszter államsegélyt utal ki a főgimnázium számára olyan meghagyással, hogy az elsősorban a tanári illetmények javítására fordítandó. Az összeg kezdetben 6000 korona, majd 2-2 ezer korona emeléssel évenként, 20 ezer koronára szaporodott. Az 1909. évi "Szerződés", mely a VKM és a kiskunhalasi ev.ref. egyház között kötött meg az 1883. évi 30. tc. 47.§-a értelmében, már 32 ezer korona államsegélyt biztosított az iskola számára.¹⁰² Az egyház belátta, hogy nem tudja saját erejéből fenntartani a főgimnáziumot. A szerződés értelmében az iskola 13 tanárt alkalmazhat, és számukra 2400 korona alapfizetést biztosítanak, valamint bizonyos pótlékokat is az állami középiskolai tanárok díjazásához hasonlóan.

Mindezek ellenére a felekezeti tanárok hátrányos helyzetben vannak. Fizetniök kell a községi adót, a vasuti kedvezményt nem élvezik, nyugdíjuk kevesebb, stb. Az egyháztanács a családi pótlékot is felére szállította le, mint amit az állami tanárok kapnak. De többször előfordultak olyan furcsa esetek, hogy pl. Tóth Kálmán zenetanárt 2 évig nem fizették, vagy fizetését rendszertelenül és hiányosan utalványozták. Az egyháztanács nem mondható bőkezűnek, Dékány Árpád a világhírűvé vált halasi csipke tervezője 1901-ben arról panaszkodik, hogy heti 32 órában tanít, s a ref. polgári leányiskolában tartott óráiért nem hajlandó az egyháztanács fizetni. Nagy Kálózi Sándor tornatanár a játékdélutánokért járó összeget csak felsőbb utasításra kapja meg. Az egyház még az ifjúsági rendezvényekből befolyt összegből is megtagadja a kölcsönöket.

Általában megállapíthatjuk, hogy a halasi főgimnázium szinte

alig tér el az átlagtól. A kor középiskoláinak pozitív és negatív jegyeit egyaránt viseli.

Nagy tudásával, bebizonyított demokratizmusával és humanizmusával Szilády Áron a legkiemelkedőbb egyénisége az 1893-1914-ig terjedő korszaknak is. Természetesen ő sem léphette át saját árnyékát - pap volt.

Az önző imperialista érdekek összeütközéséből kirobbant világháboru rányomja bélyegét a főgimnázium életére is. Az iskolát a háboru szolgálatába állították: "Győznünk kell, mert részünkön van az igazság..., mert velünk a mult nagy szellemei küzdenek: velünk harcol Zrinyi, velünk küzd Rákóczi és a Kurucok, hisz most is pro libertate folyik a küzdelem. Most is Petőfi hívott harcba: "Talpra magyar!" - de ne folytassuk a szónok felsorolását. Mindez 1915 március 15-én hangzott el. Ide vezetett március 15 lényegének meghamisítása, hogy most haladó multunk szabadságmozgalmainak hőseit egy hódító háboru igazolására használják fel. S megindul a háborus pszichózis: elesett apád a fronton?- pro libertate. Anyád huzza az igát otthon?- pro libertate. Nem bírod fizetni a taníttatás költségeit és kimaradsz?- pro libertate. Minderre nagy szükség volt. Maga az igazgató mondja, hogy 123 tanulónak /50%/ apja vagy testvére teljesít frontszolgálatot. Ő állapítja meg ugyanitt,¹⁰³ hogy a családfenntartás munkáját, gondjait a hadbavonult apa helyett az anya volt kénytelen ellátni. A taníttatás, a beiratkozási, a konviktusi díjak emelkedéséről szintén az évkönyvek adnak számot.

Nemcsak 1848 március 15 évfordulóját használják fel háborus uszításra. Valamennyi tanórát a háboru nemzeti színűre festett szelleme hatja át. Az igazgató így vall erről: "a téli szünetben tartott ifjúsági istentiszteletek tárgyai összefüggöttek a mai viszonyokkal: A hazáját szerető keresztyén kötelességei. A katona a harctéren. Háboru és megváltás. A rendes vallásórákon a tananyag keretében kínálkozó alkalmak adták meg a fonalat a háborus kapcsolatokhoz: a fiát feláldozó Ábrahám és a magyar apa, Jákob idegenben és a katona, felebaráti szeretet és ellenségeink önzése stb."¹⁰⁴ Ugy látszik a keresztyeni humanizmus és az emberölés jól megfér egymás mellett. De nézzük tovább. A dolgozatok szintén a háboru szolgálatában: "Mi haszna van a háborunak? Milyen áldásos következményeit remélhetjük a háborunak? stb." De a

latin, görög, német nyelv anyaga, a mennyiségtan, ahol a lövegek pályáját, sebességét, a reflektor hadi alkalmazását tárgyalják - szintén a háborus hangulat fokozását szolgálják. A történelmet és a lélektant azt hiszem meg sem kell említenem.

Az iskola tanulói közül 1915-ben 51-en teljesítenek frontszolgálatot. Többen önként jelentkeztek a frontra. A 17-18 éves tanulók az iskola padjaiból kerülnek a lövészárokbá. A püspöki hivatal már 1915 februárjában jelentést kér a katonai szolgálatra alkalmas tanulókról. Megindul a bizonyítvány-gyártás. Mindegy, hogy márciusban vagy októberben érkezik a behívó. Megállapítják a bizonyítványt és irány a front. A VKM rendeletére előkészítő tanfolyamot szerveznek a bevonuló tanulók részére. Itt a tananyag lényeges részeit kell tanítani. Ilyen "ujítással" szeptembertől februárig elvégzik az év anyagát. Ha érettségi előtt állnak, a bevonulás előtt 3 nappal az is megszerezhető. 1918-ig 81 tanuló vonult be katonának közvetlenül az iskola padjaiból.

A burzsoáziának nem volt elég a munkás élete. Bűnös háborújának költségeit is a nyomorgó munkásokkal fizettette meg. A népet különösen sujtotta a hadikölcsönök nagy száma és a gyakori jótékony célzatu gyűjtések. A gyűjtések lebonyolításával az iskola ifjúságát bizták meg. Már 1914-ben járják a diákok a házakat a fronton harcoló katonák számára kéregetnek. A gyűjtések sorozata indul el. A helyi szervek gyakori felhívását 1915-ben már maga az igazgató sokallta meg. 1917-ben maga a püspök hívja fel a figyelmet arra, hogy a VII. hadikölcsön ügyében buzgó munkásságot fejtsenek ki a tanárok.

A gazdasági csőd előreveti árnyékát. A menzát már 1916-ban megszüntették a nagy drágaság miatt. 1917-ben újra felemelik a tandíjakat is. A háboru az iskola fegyelmét is demoralizálta. A bevonulás előtt álló tanulók fittyet hányva az iskolai szabályoknak a kávéházban, kocsmákban mulatnak. Ki tudja mi lesz holnap?

A tömegek felismerték a háboru igazi arcát. 1917-ben az igazgató javaslatára meghirdetett háborus előadássorozat teljes kudarcba fulladt, a "nagyközönség" teljes részvétlensége miatt. Az emberek békére vágytak. A halasi szegényparasztok 1917 május 1-én tömeggyűlésen követelték a békét. 1918-ra minden gondolkodó ember előtt világosan állt az, hogy a monarchia elvesztette a há-

borut.

1919 március 21 után öttagu direktórium vette át a város vezetését. Ezen a napon új munkástanács alakult. Halason is győzött a proletariátus, s kezébe vette a város életének irányítását. A Magyar Tanácsköztársaság a dolgozók szocialista szellemű nevelését, a burzsoázia műveltségi monopóliumának megszüntetését is zászlajára irta. A Forradalmi Kormányzótanács 1919 március 29-én megjelent rendelete a magyar társadalom haladó szellemű csoportjának régi követelését váltotta valóra: "A Magyarországi Tanácsköztársaság az oktatás ügyét állami feladatnak tekinti,... valamennyi nem állami nevelési és oktatási intézetét kezelésbe veszi át."

A Tanácsköztársaság a társadalmi viszonyok gyökeres átalakításával együtt gyökeres változásokat tervezett a köznevelésben is. Iskolareformja egyesítette és továbbfejlesztette azokat a századeleji haladó köznevelési és pedagógiai gondolatokat, melyek Imre Sándor korai műveiben és Nagy László írásaiban láttak napvilágot, közvetlenül pedig a haladó tanítók és tanárok által kidolgozott reformtervekre támaszkodott.

Halas legnagyobb iskolájában a főgimnáziumban is éreztette hatását az új szellem. Bernáth Lajos tanár így üdvözli "Öröm-ének" című versében a Tanácsköztársaságot:

"A föld közös már, mint a lég, s a víz is,
Embercsoport nyüzsögve járja bé,
S a mezsgye nélkül szántott élettáblák
Közraktárba ömlesztik kincseik." ¹⁰⁵

A vers megjelenésének napján, 1919 április 2-án a direktórium a főgimnáziumot lefoglalta, s megteremtette a lehetőségét annak, hogy a kultúra is mindenki számára hozzáférhető legyen. A fent említett kormányzótanácsi rendelet elválasztja teljesen az egyházat az államtól, az iskolát az egyháztól. A marxizmus szellemében a hittant is száműzik a gimnázium falai közül.

A gimnázium élére kommunista tanárt állítottak Bernáth Lajos személyében, aki a munkástanácsnak is tevékeny tagja volt, s az egyesült párt elnöke lett. A tanulóifjúság állásfoglalását pedig mindennél jobban bizonyítja, hogy az intézet felső osztályos tanulói közül 20-an jelentkeztek a Vörös Hadseregbe.

A Tanácsköztársaság gondot fordított a dolgozók széleskörű

oktatására is. A gimnázium természetrajzi szertárát a város munkásai látogatták. Az iskola könyvtárát is megnyitották a dolgozók előtt. Az iskola tanárai széles tömegek számára tartanak ismeretterjesztő előadásokat. A magyar történelem legszebb részét, nemzeti nagyjaink életét és munkásságát ismertették. Így Szalay Károly tanár Petőfi Sándorról tartott nagyszerű előadást. Először érződik az iskola történetében az, hogy betölti hivatását: a tudás világító centruma széles tömegek számára. A Tanácsköztársaság helyi vezetői azt is tervezték, hogy a nyári munkaidő elmúltával tanfolyamot indítanak az írni-olvasni nem tudó agrárproletárok számára.

A fent felsorolt tények egy új, kibontakozó kulturális élet első csirái. Az ifjúságra várt volna a tervek megvalósításának komoly feladata. Ezért a Tanácsköztársaság nevelési elvét az vezérelte, hogy az ifjúságot "a kialakuló új társadalom öntudatos, dolgozó munkásaivá formálja". De a tervek megvalósítása 25 évig várat magára. Az ellenforradalom külföldi csapatok segítségével leveri az első magyar proletárdiktatúrát.

Az új kor "hajnalát" Horthy terrorlegényeinek brutális bemutatkozása jelentette. Augusztus 6-án érkeztek Halasra, s távozásuk után vér festette a halasi földet.

A proletárdiktatura leverését gyorsan követte a néhány hónap alatt megvalósított demokratikus és szocialista vívmányok megsemmisítése. Az ellenforradalom egy tollvonással semmisítette meg a Tanácsköztársaság köznevelési vívmányait és terveit is. Neveléspolitikai koncepciójából világosan következett, hogy vissza kellett térnie az 1919 előtti iskolarendszerhez.

1919 augusztus 10-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet adott ki a "nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vétele és a művelődés és oktatás ügyeinek szabályozása tárgyában a volt tanácskormány által kiadott rendelkezések hatályon kívül helyezéséről".¹⁰⁶

A dühörgő fehérterror Halast sem hagyta érintetlenül. A tanács hatalom kiemelkedő helyi vezetőit kivégzik, aki megmenekül összefogdossák és internáló táborba hurcolják. Büntetésük 2,5-7 évig terjedő börtön.

A halasi kulákság újra hatalmon érezte magát. A fasiszta jellegű helyi lap Horthy Miklós életrajzát közli. A helyi előke-

lőség nem hálátlan. Diszpolgárrá választják megmentőjüket, Horthy Miklóst.

Az ellenforradalmi restauráció a gimnáziumban is megindult. 1919 szeptemberében a püspök sietve értesíti az Igazgató Tanácsot, hogy az iskola református jellege visszaadatott. A püspöki leirat leszögezi: "az ifjúságot református keresztyén és magyar nemzeti hazafias szellemben kell tanítani".¹⁰⁷

Az oktatás 1919 szeptember elején indul, miután az iskolát megszállva tartó román hadsereg kivonul Halasról. A magyar burzsoázia segítségére siető idegen hadsereg közel 80 ezer korona kárt okozott az iskolában.

Az ellenforradalom első iskolapolitikai intézkedései részben a Tanácsköztársaság vívmányainak lerombolását végezték el, másrészt megkezdték a tanítók és tanárok megfélemlítését, a bizonytalanság, az óvatosság, az új követelményekhez való alkalmazkodás légkörét teremtette meg a tantestületekben.

A kommunista bizonyítványokat ki kellett cserélni, az első osztályba maximum 50 tanulót lehetett felvenni, s akik jelentkeztek kötelesek felvételi vizsgát tenni.

Az ellenforradalom egyik rendelete szerint a fő feladat a "nemzet nevelés", "a nemzet belső egységének megteremtése". Az ehhez kapcsolódó utasítás különösen a vallástant, a magyar nyelv és irodalom, a történelem jelentőségét hangsúlyozza.¹⁰⁸ Ennek a rendeletnek a megjelenésekor Imre Sándor volt a vallás- és közoktatásügyi államtitkár. Imre Sándor még a háború előtt, 1912-ben megjelent könyvében fejtette ki "nemzetnevelésnek" nevezett nevelési és neveléspolitikai koncepcióját, mely kezdettől fogva azon az idealista téveszmén nyugodott, hogy a nemzet egysége a fennálló társadalmi rend megváltoztatása nélkül, nevelés útján megvalósítható.

A "nemzetnevelésről" kiadott rendeletet néhány nap múlva követte a vallásoktatásról kiadott rendelet,¹⁰⁹ mely felhívja a tantestületeket, hogy a vallásoktatásra mint a jellemfejlesztés leghatásosabb eszközére különös súlyt helyezzenek. Felkéri a tanítókat és tanárokat, hogy felhasználva a nevelés leghatásosabb eszközét a példaadást, saját vallásukbeli tanítványaikkal együtt vegyenek részt az előírt istentiszteleteken, támogassák ezzel is a hitoktatók munkáját.

A nevelés e szellemnek megfelelően alakult. A vallás erkölcsi nevelés újra döntő fontosságú tényező lett, mely újra életre kelti a vallási sovinizmust. Jellemző momentum: az egyik tanár és a rk. hitoktató az iskola folyosóján verekedtek össze. - "Szeresd felebarátodat" - kitűnő példamutatás!

Az új szellemet tükröző tantervek és tankönyvek elkészítése hosszabb munkálatokat igényelt, de a tanítás anyagára vonatkozó részleges intézkedések már az ellenforradalom első hónapjaiban megjelentek. A tanítási órákon folyó oktatáson kívül nagy figyelmet szenteltek az ifjúság órán és iskolán kívüli tevékenységének, az önképzőköröknek, a cserkészletnek, az ifjúsági mozgalomnak, az ifjúsági irodalomnak.

A tanítás megszokott ütemét a sorozatosan megjelenő rendeletek és törvények gyakran megzavarták. A Horthy-korszak első középiskolai törvénye, mely 1924-ben született meg mintegy az 1883. évi 30. tc. kiegészítéseként, az egyházi iskolákra vonatkozó rendelkezéseket érvényben hagyta. A tantervet és a tankönyveket a felekezeti főhatóságok hagyták jóvá, s csupán bejelentették a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. A miniszter azonban felügyeleti jogot gyakorolt.

Az egyházak az állammal harmonikusan együttműködtek a "keresztény-nemzeti" ideológia platformján. A tankerületi főigazgató egyik látogatása alkalmával örömmel állapítja meg, hogy "a tanártestület lelkiismeretes buzgósággal teljesíti iskolai kötelességét. Nemcsak a tanítási eredmény megnyugtató, de értékes és követésre méltó az a hazafias és igazán keresztényi nevelőmunka is, mely ebben az intézetben meghonosult".¹¹⁰

A protestáns tanulók vallásos életének fejlesztése, s főleg a református egyházi öntudat erősítése céljából megalakították az iskolában a Bethlen Gábor-kört.

Az egyház szerepe a régi maradt. 1923-24-ben 77 állami és községi, és 67 felekezeti középiskola volt az országban. A 30-as évek elején már az egyházi iskolák száma volt a nagyobb.

A már említett 1924. évi középiskolai törvénynek az volt az intenciója, hogy mind több latint és modern nyelvet tanító reál-gimnázium létesüljön. Így lett az ország 106 középiskolájából 71 reál-gimnáziummá. Leglényegesebb változás a tantervben az volt, hogy a felsőosztályokból fokozatosan kiküszöböljék a görög és

görögpótló tantárgyakat.

A halasi gimnáziumban az 1924-25-ös tanévben az V. osztályosok már angol nyelvet tanulhattak. 1931-32-re tudják csak mind a nyolc osztályban megvalósítani a reálgimnáziumi tantervet. 1926 június 20-án nevünk "Szilády reálgimnázium" lett, megörökítve ezáltal Szilády László és fia Áron volt kiskunhalasi református lelkészek emlékét, akik legnagyobb érdemet szereztek az iskola felvirágoztatása terén.

A középiskolának az iskolarendszerben elfoglalt helye és a tanulók létszáma már önmagában is mutatja, hogy ez az iskolatípus nem a nép különböző rétegeiből jött tehetséges, értelmiségi munkára alkalmas gyerekek iskolája volt. Országos viszonylatban a következő a megoszlás:¹¹¹

	a lakosságban %	középiskolában %
szegényparaszság	35	1,3
munkásság	21,4	3,8
birtokos osztály	16,8	12,2
polgárság	26,8	82,7

Halason is hasonló az arány: a szegényparaszt, napszámos, cseléd és munkástanulók százaléka együttesen 5-8 %.

A tandíj évről évre emelkedik. Akik nem tudnak fizetni eltávolítják őket, vagy végső felszólítást kapnak.

A közalkalmazottak gyerekei középiskolai és egyetemi tanulását segítették az 1927-ben számukra létesített ösztöndíjak. Természetesen nem lehet azt mondani, hogy a középosztályt támogató s a nála még rosszabb anyagi körülmények között élő munkásosztályt és parasztságot nem támogató tandíj és ösztöndíjrendszer volt a fő oka a munkás- és parasztgyerekek távolmaradásának a középiskolától. A fő ok a feudálkapitalista társadalom gazdasági kényszere volt s a vele járó kulturális elmaradottság. Szerepet játszott az a sok keserű élményből származó tapasztalat is, hogy a tanult "urrá" váló gyermek elszakadhat és szembefordulhat családjával.

Az iskola igazgatója megállapítja, hogy a tanulók teljesítménye nem éri el a kívánt szintet, "... naponként hallják a szülőknek keserves panaszait a megélhetés gondjai miatt. A reménytelen jövő elcsüggeszti őket".¹¹² De életkörülményeik is nagy-

mértékben befolyásolják tanulmányi eredményeiket. Meglepő azoknak a tanulóknak a nagy száma, akiknek lakásában nincs villanyvilágítás. A növendékek 40 %-a kénytelen pislákoló, bűzös petróleumfény mellett vakoskodva végezni sokszor a késő esti órákba is benyúló iskolai munkáját. Életkörülményeik mostohasága miatt a gimnázium alsó osztályaiban ezeknek a gyerekeknek legnagyobb része már nem bírja el az egyre fokozódó és szélesbedő feladatokat, s feladja a harcot. Ez a magyarázata annak, hogy a felső osztályok képe szociális szempontból szinte össze sem hasonlítható az alsósokéval.

Az 1920-40 közötti időszak statisztikáját vizsgálva megállapítható, hogy az iskola tanulóiból a viszonylagos többséget a középosztály adja. A tanulmányi eredmény azonban elszomorító. A pedagógusok egy része mindennapi tapasztalatból tudta mi a gyenge eredmények oka. Felismerték, hogy az iskolát meg kellene szabadítani az "uri középosztály" tehetségtelen gyermekeitől. "Csak úgy lehetséges a magasabb osztályok minőségi színvonalának megtartása, ha állandó pótlást, kiegészítést kap az alacsonyabb osztályok érdemes tagjaiból".¹¹³

A tanárok anyagi helyzete sem volt kielégítő. Több tanár díjazás nélkül tanított. Énektanításra pl. az állam nem nyújtott semmiféle díjazást. Nagy Kálózi Sándor tornatanár pedig az udvarra kihordott salakból válogat magának tüzrevalót. Az élelmiszerhiány is nagy a 20-as években. A tantestület természetben kéri járandóságát, az egyháztanács ehhez nem járul hozzá. Végül úgy segít, hogy földet ad számukra.

A tanári testület azonban igyekszik, hogy az iskolai munka - az anyagi gondok és a vallásos nevelésnél mutatkozó problémák ellenére is - eredményes legyen. Örömmel vették Klebersberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter és Kornis Gyula államtitkár látogatását, akik megelégedéssel szemlélték az iskola épületét, a könyvtárat és a szertárakat, melyek továbbfejlesztéséhez támogatásukat ígérték meg.

A tanulók létszáma is csökkenő tendenciát mutat. Az 1926-27-es tanévre a megszokottnál jóval kevesebb tanuló iratkozott be. Ennek oka egyrészt az országosan is tapasztalt I.osztályba jövők létszámának csökkenése lehetett, mely a háború következménye volt, másrészt az, hogy ebben a tanévben nyílt meg városunk-

ban az állami polgári fiuiskola. A háboru óta mindinkább fogyott a jóviséletű, szorgalmas vidéki tanítványok száma is. Számukra alapították meg az internátust 1924-ben, ahol 40 tanuló kap teljes ellátást.

1927-től 1933-ig még jelentősebb visszaesés tapasztalható, az átlagos évi létszám az előző évekkel szemben 20 %-kal csökkent. A fent említett világháborús születéskiesés mellett a csökkenést tovább fokozta az évek óta lappangó és 1931-32-ben tetőpontját elérő általános gazdasági válság is.

A nevelésnek az oktatás mellett betöltött szerepét a 20-as években sem győzték hangoztatni. Olyan megállapítások is elhangzottak, melyekben az oktatás szerepének a lebecsülése jutott kifejezésre. Most ez a felfogás általánossá vált a hivatalos neveléspolitikában is. Hóman Bálint a Gömbös-kormány s több későbbi kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere egyik beszédében megállapította: "Az intézmények és az iskolák benső tartamának elmélyítésében erkölcsi- és jellemképző, nemzetnevelő munkára van szükség elsősorban... Ma ez fontosabb minden szakszerű nevelésnél, mert sokszorosán szükségünk van ugyan szakszerű ismeretekre, de még sokszorosabban van szükségünk erkölcsre, jellemre és szilárd gerinces világnézetre... Az iskola feladata az új nemzedék egészséges és egyöntetű világnézetének kialakítása, a beteg magyar lélek meggyógyítása, hogy az iskolából kikerülő fiatalok majdan a nagy világnézeti harcban meg tudja állni a helyét".¹¹⁴

A Bethlen-érában amikor külpolitikai megfontolások ellene szóltak a fegyvercsörtetésnek, folyt ugyan az ifjúság katonai nevelése a leventemozgalomban és az iskolai testnevelésben az 1921-ben megjelent testnevelési törvény értelmében, de csendben, anélkül, hogy a katonai nevelés fontosságáról nyilvánosan sok szó esett volna. A 30-as évek közepétől egyre több szó esik erről, sőt 1940 végén így összegzik az iskola fő feladatait: "A mai iskolának alkalmazkodnia kell az új idők szelleméhez, mely a szociális kiegyenlítődés irányában, a népesség értékeinek elismerésében, az ifjúság katonaság szellemében való fegyvelmezésében keresi a megfelelő formákat".¹¹⁵ A leventeoktatás bevezetése a középiskolába ennek a katonai szellemnek a kialakítását tűzte ki célul.

A 30-as években a militarizmus szelleme egyre inkább betör

az iskolába is. 1937-ben ez volt egy testnevelés óra anyaga: puskafofások, repülőgépek és bombák fajai. "Kivánatos - mondja az órát meglátogató felügyelő - hogy a tanulók maguk is vezényeljenek, mivel belőlük tiszthelyettesek és altisztek lesznek"! A háborúra való felkészülés folyamatába a levanteoktatás megszervezésével vonták be a halasi ifjúságot is. Minden 12.életévét betöltött gyermek levante köteles. A hét 3 napján az iskola udvara gyakorló-térre változik. Katonai vezényszavak hangzanak a harcászati gyakorlatozás alatt. Veszélyesen idéz a mult szelleme. Az I.világháború időszakában hasonló jelenségekről számoltunk be. 1939-től a katonai oktatás már döntő fontosságú tényező. A többi tantárgy fölé nő. 1939-ben a tanárok arról panaszkodnak, hogy a "tanulóifjúságra s a tantestületre egyre nagyobb terhet ró a levanteoktatás". Mindez nem véletlen. A közelgő háború számára katonákra volt szükség. Mégpedig katonailag képzett, és ideológiai-lag félrevezetett emberekre.

A katonai nevelés mellett még fontos helyet kapott az "állampolgári" és a "népies" nevelés. Az állampolgári nevelés lényege: feltétlen tekintélytiszteletre és engedelmességre neveljék a tanulókat, vagyis, hogy feltétlen engedelmeskedő akarat nélküli bábok kerüljenek ki az iskola padjaiból.

És mi volt a "népies gondolat" lényege? Antiszemitizmus, és a parasztságban, mint a "legmagyarabb" társadalmi rétegben eddig kikapzatatlanul szunnyadó tehetség felkutatásával és támogatásával üzött olcsó politikai demagógia, mely a kormány népellenes művelődéspolitikájának leplezését szolgálta.

A lényeg, semmit sem változott. A középiskola változatlanul a középosztály és az uralkodó osztályok gyerekeinek beltenyészete maradt. A középosztály gyermekei természetesen a 30-as években is tovább élvezték a kormány különféle támogatásait. 1937-ben egy jelentős új ösztöndíjalap született, a "Horthy Miklós ösztöndíj", mely évi 200 pengőt jelentett az iskola két tanulója számára.

Az 1933-ban életbeléptetett tandíjrendelet azonban már a középosztályból származó tanulók számára is komoly anyagi terhet jelent. A 100-130 pengő tandíj nem mondható alacsonynak. Ezek után nem csoda, ha 1939-ben az első osztály létszáma komoly csökkenést mutat. Az iskola tanulóinak sorából - fokozódó antiszemita

usztítás miatt - egyre több izraelita tanuló hiányzik. 1940-ben a püspöki hivatal az I. és II.osztályban csupán 3 zsidó tanuló felvételét engedélyezi.

Az 1934-ben megjelent középiskolai törvény megvalósította az egységes gimnáziumot.¹¹⁶ Tantervében nőtt a magyar nyelv és irodalom óráinak száma, valamint a társadalmi és gazdasági ismeretekre fordított idő: "A nagy nemzeti erőfeszítések és súlyos nemzetpolitikai feladatok" szolgálatának érdekében, ahogy Hóman Bálint mondta.

Az új óraterv szembetűnő vonása a testnevelési órák rendkívül magas száma, heti 4, illetve az utolsó évben heti 3 óra. Ezt még kiegészítette a heti 2-2 óra sportdélután a felső négy osztályban. Ez a változtatás is nyilvánvalóan militarista megfontolásokból fakadt.

A második világháború végéig utolsó tantervi kiegészítés volt a 109 646/1938. IX.sz. rendelet. A 3 idegen nyelv tanítása miatt a nyolc osztályban heti 27 óra jutott a mennyiségtanra, 10 a fizikára, 12 a természetrajzra és 3 a vegytanra. Ugyanekkor 5-5 órát kapott a latin az I.-II.osztályban, 4-4-et a többiben.

Az 1938-ban bevezetett személyi lapok szinte napról-napra rögzítik a tanulók viselkedését, főleg politikai magatartását. Célja nyilvánvaló: a bölcsőtől a sirig figyelemmel kísérni az embereket.

A 30-as évek végén fokozódó drágaság is egyre sújtja a szülőket, a gyermekeket. Többen a nyári vakáció alatt nehéz testi munkát is vállalnak, hogy taníttatásuknak jövő évi költségeit előteremthessék. Van, aki 5 pengő napszámért utépitésen dolgozik, többen szüleik gazdaságában segítenek. A kisebb tanulók közül sokan pásztorkodást, gyümölcszedést végeznek csekély díjazásért. Az egész nyári keresetük nem haladja meg a 20-30 pengőt, a nagyobbaké 80-100 pengő körül mozog.

Ha figyelembe vesszük az ekkori tandíjakat /100-130 P/, akkor láthatjuk, hogy a tanulók nyári keresete az évi iskoláztatásuknak csak egy kicsiny részét teszi ki. A tankönyvek mellett egyéb olvasmányokra már nem igen telik, de több szülő feleslegesnek is tartja a tanulás melletti olvasást. Egy 1940-es felmérésből kitűnik mennyire fejletlen a szülők kulturigénye az olvasással kapcsolatban. 48 % azoknak a szülőknek az aránya, akik egész életük-

ben egyetlen könyvet sem szereztek, következésképpen nem is sokkal többet olvastak.

Az iskola mindenkori kötelességének tartotta, hogy tanulóit ellássa jó olvasmányokkal, rendelkezésükre bocsátotta könyvtárát, s igyekszik beléjük nevelni a jó könyv iránti szeretetet, irányít és ellenőriz. Sajnos azonban a fentiek miatt ezirányu ténykedésben magára marad.

Pályaválasztás tekintetében az iskola befolyása a szülők elgondolásaival szemben alul marad. Az apa foglalkozása igen sok esetben döntő tényező. Nem ritkán találkozunk olyan esetekkel is, amikor a szülő a maga elképzeléseit erőnek-erejével rá akarja kényszeríteni a gyermekre. Az 1931-35. években érettségizett tanulóknak több mint fele /51%/ a jogi, papi és tanári pályákra jelentkezett. Különösen nagy volt a jogi pályára menők száma /23%/. Ennek a jelenségnek igen egyszerű a magyarázata. A jogvégzett ember előtt Magyarországon az elhelyezkedésnek mindenkor számtalan lehetősége kínálkozott, még olyan területeken is, ahol pedig elsősorban szakemberek jelenléte lett volna elengedhetetlenül kívánatos. Népünket akarva-akaratlanul un. "jogász nemzetté" nevelték, s csak később ébredtek rá, hogy mennyire kevés a szakemberek száma.

Az 1936-40-ig terjedő időszakban ez az egészségtelen helyzet gyökeresen megváltozott, mutatja ezt a jogi pályára jelentkezők számának rohamos csökkenése /4%/. Csökkenő tendenciát mutat a tanári pályára jelentkezők száma is. A rendkívül alacsony kezdőfizetés, valamint az előrehaladás hosszadalmassága visszariasztólag hat az ifjúságra.

De nézzük meg részletesebben hogyan alakult a tanulók pályaválasztása a 10 év alatt:

a választott pálya:

	<u>1931-35</u>	<u>1936-40</u>
Jogi	21= 22,3 %	6= 4,2 %
Orvosi	5= 5,3 "	20= 13,7 "
Közgazdasági	7= 7,4 "	2= 1,4 "
Lelkeszi	11= 11,7 "	8= 5,6 "
Tanári	20= 21,3 "	11= 7,5 "
Mérnöki	3= 3,2 "	27= 18,3 "
Állatorvosi	3= 3,2 "	5= 3,9 "
Gyógyszerészi	2= 2,1 "	4= 2,8 "
Katonai	6= 6,4 "	14= 9,7 "
Gazdasági	7= 7,4 "	10= 7,1 "

<u>a választott pálya:</u>	<u>1931-35</u>	<u>1936-40</u>
Kereskedelmi	4= 4,3 %	17= 12,3 %
Ipari	4= 4,3 "	3= 2,1 "
Vasuti	1= 1,1 "	11= 7,5 "
Egyéb	-	5= 3,9 "
Összesen:	95= 100 %	143= 100 %

1941-ben a magyar uralkodó osztály újabb tizezrek életét követelő bűnös háboruba taszította az országot. Az ellenforradalmi rendszer nevelésével két évtizeden keresztül próbálta az ifjúságba és a tömegek tudatába beoltani, hogy szükséges egy új háború. Az iskolák - így a halasi gimnázium - nevelésügye is a háborús uszítást szolgálta. Marczinkó Andor tanügyi főfelügyelő örömmel jegyzi meg: "A tanulók tisztában vannak a mostani háború jelentőségével ... és szükségességével, mert erre a tanárok minden alkalommal felhívják a figyelmüket".¹¹⁷ Egy év múlva a következőket hangsúlyozza: "Meg kell magyarázni növendékeinknek, hogy mi az új európai rendért nem idegen érdekek szolgálatában küzdünk. Meg kell értetnünk növendékeinkkel, hogy ennek a harcnak a kimenetelétől nem kevesebb függ, mint hazánk léte, vagy nem léte".¹¹⁸

Ugy látszik mind kevesebben értik a háború célját, mind kevesebben látják értelmét. "A harcban álló nemzet belső frontját lemondással és hősiesség nélkülözésvállalással kell erősíteni".¹¹⁹

De hogyan értse meg ezt pl. Király Balázs, aki azért mulaszt sokat, mert nincs cipője. S hogyan értsen egyet a háború nélkülözéseivel az a tanuló, aki a katonák számára gyűjtött pénzből néhány fillért eltulajdonított, mert "koldussorban él e sokgyermekes család"- ahogy maga az igazgató mondta. Ezen tanulók számára a halálosan komoly küzdelemről, a kitartásról elhangzó szavak csak frázisok. Életük cáfol rá a hazug szólamokra.

A militarizmus fokozott erővel érvényesül a háború alatt. Ezt szolgálja pl. az is, hogy a Csongrád megyei Cserkész Repülő Park több tanulót kiképzésre hív be. A leventék egyre fokozódó ütemű kiképzése szintén a totális mozgósítást készíti elő.¹²⁰ A VKM rendelkezése szerint, a tulkoros tanulók az iskola padjaiból is behívhatók, a végbizonyítvány megszerzésének időpontjától pedig bárki. Az uralkodó osztálynak nem drága az ifjúság élete.

Az iskola falain belül és kívül egyre erősödő antiszemita uszítás a háborúról akarta elterelni a figyelmet. A fasiszta törvények a gyermekeket sem kímélték. Szomoru fegyelmi büntetésről olvashatunk 1942-ben. Koltai György és Stern László tanulók a levante kiképzés alatt a megbélyegző sárga karszalagot levetették és nem voltak hajlandók azt feltenni. A tantestület megállapította, hogy "a nevezettek a fennálló renddel szálltak szembe, és III. foku fegyelmi büntetéssel sújtják őket".¹²¹ Zsidó tanulókat csak "be nem járó magántanulónak" vesz fel az iskola.

A háboru mindinkább érezteti hatását. A tanulók számára a közellátás napi 25 dkg fejadagot állapít meg 1943-ban. A diákok kollégiumi elhelyezése igen drága lett. A felemelt díj 900 P, 1944-re 1100 P. A tandíj is emelkedik, vallási felekezetek szerint változó, a legtöbb 240 P.

A tantestület négy tagja már 1942-ben katonai szolgálatot teljesít. Ahogy a front közeledik, úgy válik rendszertelenebbé az oktatás. 1943-ban az iskolaév kezdetét november 3-ra halasztják el. 1944-ben pedig elrendelték az oktatás április 1-én való ideiglenes szüneteltetését.¹²² Szálasi vallás- és közoktatásügyi miniszter így szólt a rádióban a pedagógusokhoz: "A magyar nevelői rend és a magyar ifjúság a katedráról és az iskolapadokból a nemzeti kultúra védelmének harcterére menetel... Az új világért indultok harcba, amely a ti világotok lesz, amelyben az ember méltóságát, becsületét, tisztaságát, életének törvényeit, a tehetség, a tudás szabad érvényesülését és a nemzeti-szocialista igazság magyar uralmát az új államvezetés biztosítja".¹²³

A tanulók egy részét honvédelmi munkaszolgálatra viszik el. A gimnázium épületét pedig hadikórház részére foglalják le, ezért az iskola az 1944-45-ös tanévi munkáját a felsővárosi állami elemi iskola négy tantermében kezdte meg, de a tanítást többször kényszerszünettel meg kellett szakítani. Ennek eredményeképpen erősen meglazult a tanulmányi rend és fegyelem. A helyzetet tovább súlyosbították a katonai behívások, melyek révén csonka tanári karral, sok igazolatlan mulasztással folytatható a munka. A felvett 372 nyilvános és 71 magántanuló közül 234 illetve 60 tanuló kapott év végi bizonyítványt, a többi nem jelentkezett.

Városunk 1944 október 23-án felszabadult. Az élet megindulását segítette a Vörös Hadsereg is. 1945 februárjában a városparancsnok meglátogatta az iskolát, s az épület rendbehozatala tekintetében messzemenő támogatást ígért. Sokat tettek maguk a nevelők is, segítettek az iskola helyreállításában, a hiányzó felszerelések pótlásában. A munkát elvégezték távollévő kartársaik helyett is. Az 1945-ös év nehéz hónapjaiban öt tanárunk még nem tért vissza a hadifogságból.

Az 1945-46-os tanév oktató-nevelő munkáján belül legfőbb feladatként jelentkezett továbbra is a háborus károk felszámolása, a fellazult tanulmányi rend és fegyelem megszilárdítása. E feladatok végrehajtását nehezítette a felszabadulást követő évek tankönyvhiánya, a közlekedési, ruházkodási gondok, sőt a tüzelőhiány is.

A megnőtt iskolai hiányzásoknak kétségtelenül az iskola állapota, ellátatlansága is oka volt. A jobbára ablaktalan tantermek közül mindössze kettőt lehetett fűthető állapotba helyezni, így az egyes osztályok tanulói csak másnaponként járhattak iskolába. 1945 december 16-tól 1946 február 23-ig fűtőanyag hiánya miatt ki kellett adni a karácsonyi és egyben fűtési szünetet. Ettől kezdve a helyzet valamelyest javult, mert részint önkéntes tűzifa adományok, részint egyesek tandíjának fában való beszolgáltatása lehetővé tette négy tanterem megfelelő fűtését, s ezzel mind a nyolc osztálynak mindennapos tanítását.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1 millió pengő helyreállítási költséget biztosít az iskola számára. Ebből az összegből és a különböző adományokból összegyűlt 117.500 pengőből kezdik el a gimnázium épületének és felszerelésének helyreállítását.¹²⁴ Magasak a tandíjak, az internátusban fizetendő ellátási díj olyan sok, hogy csak a jobbmodu családok tudják igénybevenni. 1945-46-ban a havi fizetendő ellátási díj: 1/4 kg olaj, 1 kg zsir, 10 kg egységes liszt, 5 kg 0-ás liszt, 1/2 kg lekvár, 3/4 kg méz, 20 kg burgonya, 2 kg füstölthús, 1/2 kg szalonna, 1 kg só, 20 db tojás, 20 dkg paprika, 10 dkg szappan.¹²⁵

Az 1945-ben kezdődő demokratikus átalakulás, majd a szocialista forradalom kibontakozása a politikai és gazdasági élettel egyidőben a kultúra, a művelődés megváltozását is eredményezte. A felszabadult magyar nép egy alapjaiban elavult, szellemét és

szerkezetét tekintve feudálkapitalista iskolarendszert örökölt. Innen kellett 1945 után kiemelni és a demokratikus fejlődés útján elindítani a magyar köznevelést.

A köznevelés reformjával nem lehetett addig várni, amíg annak minden személyi és tárgyi feltétele megvalósul, megfelelő tantervek, tankönyvek készülnek. A romok eltakarításával egyidőben meg kellett kezdeni az ifjúság demokratikus szellemben való átnevelését, az ellenforradalom erkölcsi-világnézeti maradványainak intézményes felszámolását, az iskolarendszer demokratikus kiépítését. Ezt a munkát 1945-46-ban számos intézkedés jelezte.

A felszabadulást követő legjelentősebb iskolaszervezeti változást az Ideiglenes Nemzeti Kormánynak a 6650/1945 M.E. számú rendelete¹²⁶ jelentette, mely életre hívta az általános iskolát. 1945 szeptember 1-én a gimnáziumi I. osztály helyett megnyílt az általános iskola V.osztálya, mely egyenlőre a gimnáziummal egy igazgatás alatt működik, osztályfőnöke is gimnáziumi tanár, s a tanítást is a gimnázium tanári kara látja el. Az igazgató így nyilatkozik év végén: "A szülők és a tanulók tulnyomó része nem igen vett tudomást a változás lényegéről, s tovább is a gimnázium I. osztályának tekintette az új iskolafajnak ezt az osztályát".¹²⁷ Majd fokozatosan az általános iskola felső tagozata átveszi a középiskola 1-4 osztályának feladatát, s az akkori elit középiskolában, a gimnáziumban nyolc évről négy évre csökken a tanulmányi idő.

A gimnáziumban azonban semmi olyan lényeges intézkedés nem történt, amely képzési célját és feladatát megváltoztatta volna. Évekig az 1939-es tanterv volt érvényben kisebb módosító rendelkezésekkel. Sem céljában, sem feladataiban nem felelt meg a népi demokratikus korszak követelményeinek.

Megszűnt a honvédelmi ismeretek tanítása, és a mindennapi kérdések órájával bevezetik a társadalmi ismeretek tanítását, ahol a tanulók pl. ilyen problémákra keresik a választ: Mi a demokrácia? Mi a reakció? Hallani akarnak a természettudományok eredményeiről és a bibliai tételek közötti ellentétéről is.

Felülvizsgálják a tankönyveket és az iskola könyvtárából ki-selejtezik és beszolgáltatják a fasiszta, szovjetellenes, anti-demokratikus sajtótermékeket.

A pedagógusok is igen nehéz helyzetben voltak. Bár léteztek közöttük politikai, világnézeti különbségek, a Horthy-rendszer "keresztény-nemzeti ideológiájának szellemében nevelődtek, majd tanítottak és neveltek, s többségük azonosította is magát vele. Szükségessé vált továbbképzésük, átképzésük. Sor kerül igazoltatásukra is. Táci Szabó Győző tanár tévedésből kerül "B" listára, de hiába mentik fel, egészségi állapotára hivatkozva nem tanít többé.

Szólni kell még az Ideiglenes Kormány első köznevelési rendeletéről¹²⁸ mely foglalkozott az élő idegen nyelvek tanításával is. Ennek értelmében az orosz nyelvet 1944-45-ös iskolai évben rendkívüli tárgyként be kell vezetni, ha tanításához alkalmas egyén rendelkezésre áll. Törekedtek arra is, hogy az oktatásban a német nyelv vezető szerepe az élő idegen nyelvek között megszűnjön. Iskolánkban az 1944-45-ös tanévben 32 tanuló választotta fakultatív tárgyként az orosz nyelvet, s III.osztálytól 167 tanuló a németet, V.osztálytól 99-en az angol nyelvet. A latin tanulása továbbra is kötelező maradt minden tanuló számára. Az orosz nyelv kötelező tárgyként való tanítása 1949-ben kezdődött meg.

A gimnázium ekkor még az egyház kezében volt. Legfőbb irányítószerv az Egyháztanács. A vallásos nevelés megpróbál újra teret szorítani magának. A Biblia-kör, a Diákkongregáció is ilyen céllal alakult.

A Kommunista Párt propagálására azonban mindinkább erősödik az óhaj, hogy államosítsák az iskolákat. A református lelkész már 1946 nyarán tiltakozásra szólít fel. Gulyás Sándor igazgató szélesebb körű állásfoglalás szükségességét hangoztatja. Javasolja, hogy a római katolikus iskola tanulóinak, illetve szüleinek összehívásával közös szülői értekezletet tartsanak, tiltakozásul. A különböző vallások tehát megpróbálják soraikat rendezni, hogy a siker reményében vegyék fel a harcot a széles tömegek jogos kívánságaival szemben.

1947-ben az egyház javaslatára az összes halasi iskolát egy név alá vonják. Neve: "Kiskunhalasi Református Szilády Áron Kollegium". Vezetője a rektor, mely funkciót Gulyás Sándor gimnáziumi igazgató viseli.

Ekkor a gimnázium anyagi gondokkal küzd, mert a pákai bérlők nem fizetik a bérletet az aszály miatt. A város sem fizeti meg a

városi segélyt /20.000 Ft-ot/. A tanári kar lemond az 1948 januári óradijokról. Ugyanakkor a nevelők, bár letették a köztársasági esküt, csak püspöki engedéllyel tarthatnak az iskolán kívül előadást.

A fejlődésnek, változásnak tagadhatatlan jele volt, hogy az egyházi iskolák államosításának napirendre tűzését egyre jobban követelték a nevelők is.

VI.

AZ ÁLLAMOSÍTÁSTÓL NAPJAINKIG

/1948-1980/

1947 végétől jelentős politikai változások mentek végbe hazánk életében. E változások csúcsa az 1948 júniusában összehívott pártkongresszus, amely határozatban mondta ki a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülését, s ennek eredményeként a Magyar Dolgozók Pártja /MDP/ létrejöttét.

Az MDP I. kongresszusa nagy figyelmet fordított a kulturális fejlődésre, s a köznevelés fő tennivalóit a következőkben jelölte meg:¹²⁹

1. Meg kell szüntetni a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumát.
2. Államosítani kell az iskolákat.
3. A társadalom igazi fejlődésével és szerkezetével kell megismertetni a tanulókat és gondoskodni kell egységes, demokratikus szellemű nevelésükről.

Ebből a programból az valósult meg a leggyorsabban, amit törvénnyel lehetett életbe léptetni. Az országgyűlés 1948 június 16-án fogadta el az államosításra vonatkozó törvényjavaslatot. Az 1948. évi XXXIII. törvény elrendelte a nem állami iskolák államosítását. A törvény alapján gondoskodtak a felekezeti tanerők állami státuszba vételéről. Az iskolák államosítása véglegesen felszámolta az iskolák megosztottságát, s véget vetett az egyházak több évszázados hatalmának az iskolákban. Megteremtette az egységes szellemű oktatás és nevelés alapjait, a szocialista nevelés egyik legalapvetőbb feltételét. Nem jelenthette ugyanakkor még az oktató-nevelő munka tartalmának, szellemének teljes megváltozását. A kötelező tárgyak között az államosítás után is megtalálható a hittan. Később került sor a fakultatív hitoktatás bevezetésére. A kötelező hitoktatást az 1949. évi törvényerejű rendelet¹³⁰ szüntette meg, mely az 1949-50-es tanévtől kezdve lépett életbe.

A Kiskunhalasi Református Szilády Áron Kollégium tanári kara 1948 június 21-én szavazott az államosítás mellett. Az igazgatói tisztséget továbbra is Gulyás Sándor töltötte be. Az intézmény ismét önálló iskolaként, mint Állami Szilády Áron Gimnázium működött tovább. Ezután az igazgató nem járt el a presbiteri ülésekre, a tan-

testület tagjai pedig fokozatosan szakadtak el a református egyháztól.

Mindjobban hatott a marxista ideológia. A szovjet pedagógiát kezdik tanulmányozni, s a közösségi nevelést is igyekeznek a nevelők megvalósítani az iskolában, melyhez segítséget kapnak pedagógiai folyóiratokból. Előadás hangzik el Makarenko "Új ember kovácsa" című művéről. Az iskola ifjúsága 1948 december 10-én tüntetést szervez a klerikális reakció ellen, majd 1949 február 10-én az imperialisták ellen. Rendkívül lelkesen készülnek a VIT-re is. Az ifjúsági mozgalom élén olyan lelkes fiatalok álltak, mint a kiváló tanuló Paprika Benő és a Markovics testvérek. Részt vettek a kiskőrösi centenáriumi ünnepségeken is az iskola növendékei. Az igazgató az 1948-49-es tanév végén utal is erre a megjelent évkönyvben: "Az egyes tantárgyak keretében a marxizmus-leninizmus szellemében való átértékelés módszeres és következetes keresztülvitele nagymértékben megjavította a tanulóifjúságnak a népi demokráciához való viszonyát".¹³¹

Iskolánk először az 1948-49-es tanévben ünnepli meg a felszabadulást.

A politikatörténet 1948-at a fordulat évének tartja. S valóban gyökeres változást jelentett abból a szempontból, hogy a népi demokratikus forradalom lezárult, a hatalom birtokosa kizárólag a munkásosztály lett, megkezdődhetett a szocializmus alapjainak lerakása.

A politikai fordulat az élet minden területén éreztette hatását, de nem adott egyik napról a másikra tiszta képet, egyértelmű feladatokat. A régi értékeket hiába cserélték fel rendeletekkel, azok még sokáig éltek a tudatban. A zürzavart csak fokozta, hogy szinte évenként vezettek be valamilyen újdonságot, ami rövid idő alatt kudarcba fulladt. Igen nehéz volt így eredményeket elérni. Ilyen volt pl. a munkaversenyek kiterjesztése a nem termelőmunkát végző intézményekre is. Az iskolákban először a verseny tantestületenként és nevelőnként folyt két fő területen: a tanulók beiskolázása és politikai nevelése, s a pedagógusok szakmai, ideológiai és politikai továbbképzése terén. Ennek a neve "Nevelj Jobban Mozgalom" volt. Az ifjúság körében pedig kezdetét vette a "Tanulj Jobban Mozgalom". Ezek a mozgalmak azonban nem sok haszonnal jártak, inkább kárt okoztak, mivel jórészt olyan feladatok megoldásá-

ra szerveztek versenyeket, melyek természetüknél fogva alapos, tartós munkát követelnek, nem segíthette megoldásukat a határidős rohammunka. Ezenkívül a versenyek megszervezése, ellenőrzése és értékelése nagyon sok adminisztrációt jelentett. Visszaemlékező pedagógusaink véleménye szerint a verseny csak arra volt jó, hogy elvonta idejüket és energiájukat a tulajdonképpeni feladataikról.

A pedagógusokat más pedagógiai kérdések is foglalkoztatták. Ilyen volt pl. a tanulók teljesítményének értékelése és pályaválasztása. Ráterelődött a figyelem az osztályozásra. 1948-ban megjelent egy rendelet,¹³² mely kötelezővé tette a feljegyzések vezetését a tanulókról, s a korábbi négy érdemjegy helyébe hét érdemjegyet vezetett be az 1948-49-es tanévben. Személyi és szemléletbeli nehézségek azonban utját állták annak, hogy mindaz, ami a rendeletben helyes volt, valósággá váljék, az osztályzatok száma megváltoztatásának pedig nem volt semmilyen pedagógiai értéke. Így ezt a minősítési formát csak egy évig használták.

Pozitív törekvésként és eredményként kell viszont felfognunk, hogy a tanulók származás szerinti megoszlása kedvezően alakult. Az 1948-49-es tanév elején több olyan intézkedés született, mely segítette a munkás- és parasztgyermekek középiskolai továbbtanulását /a népiskola VIII. osztályát, vagy a polgári iskola IV. osztályát elvégzett munkáscsaládból származó tanulók különbözőeti vizsga nélkül kerülhettek be a gimnázium I. osztályába, előnyben részesítették őket a diákotthoni felvételiknél, a középiskola I. osztályában segélyt adtak a tehetséges munkásgyermekeknek/.

Az 1948-49-es tanévben az osztályok száma 5. Mindegyik humán jellegű. 1948 októberében kísérlet történik a reáltagozat szervezésére, de ez akkor még nem sikerült.

1949-ben Gulyás Sándor után Szilágyi Ferenc lett az iskola igazgatója. Ettől a tanévtől már megszűnik az V.-VIII. osztály elnevezés és helyébe az I-IV. elnevezés lép.

Az 1949-50-es tanévben a VKM a középiskolák "gazdasági és társadalmi ismeretek" tantárgya számára olyan tantervi anyagot állapít meg, amely már jelzi a fordulatot a szocialista pedagógia irányában. Az 1949. évi XX. törvény, a Magyar Népköztársaság Alkotmánya rögzíti a köznevelés területén elért hatalmas eredményeket, és kijelöli a fejlődés irányvonalát. 48. §-a: "biztosítja a dolgozóknak a művelődéshez való jogát. A Magyar Népköztársaság

ezt a jogot a népművelés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, közép- és felsőfoku oktatással, a felnőtt dolgozók továbbképzésével és az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg".¹³³

Az 1949-50-es tanévben lényegében megtört a volt uralkodó osztály művelődési monopóliuma. A Magyar Dolgozók Pártjának 1950-es közoktatási határozata már egyértelműen a materialista világnézet alapjainak lerakását jelöli meg az oktató-nevelő munka központi feladataként, amikor kimondja: "... a tankönyvek, a tantervek és a tananyag sugározza a marxizmus-leninizmus ideológiáját".¹³⁴

Létrejön a Dolgozó Ifjúság Szövetsége, melynek 1-2 év alatt az iskola csaknem minden tanulója tagja lesz.

Az 1950 nyarán megjelent új gimnáziumi tanterv már a szocialista nevelés cél- és feladatrendszeréből kiindulva kívánja funkcióját betölteni. Ugyanez év decemberében új gimnáziumi rendtartás is életbe lép. 1951-ben külön törvényerejű rendelet¹³⁵ rögzítette az általános gimnáziumok szocialista jellegű reformját. Ezt tükrözik az iskolánkban életbe lépő változások is.

Az 1950-51-es tanévben iskolánkban három első osztály nyílik 99 tanulóval. Most már a tanulócsoportok száma nyolc lett az előző öttel szemben. Van már reáltagozat is. Az iskolába bekerül a Magyar Népköztársaság cimere. A nevelőtestület még pozitívabban viszonyul a számbelileg megnövekedett munkás-paraszt tanulók munkájának segítéséhez, határozatot hoznak "felkarolásukra". A tanulmányi munka jobbá tételét segíti a tanulószoba, ahol a nevelők ingyen dolgoznak, sőt van olyan időszak, amikor a szülők is bejönnek felügyelni. Előtérbe kerülnek az oktató munka mellett a nevelési problémák is. A bemutató foglalkozások mellett bevezetik a hospitálást, hogy egymás munkáját minél jobban megismerjék, egymás módszereit és tapasztalatait átvegyék.

"A tanulmányi színvonal emelése, az eddigi legtöbb esetben csak formális év végi összefoglalók felszámolása és a súlyponti tárgyak ismereteinek alaposabb rendszeresítése, rögzítése"¹³⁶ céljából az I. II. és a III. osztályban bevezetik az írásbeli és szóbeli osztályvizsgát 1951-ben. A "selejtmentes órák" mozgalom megindításával próbálnak segíteni még a helyzeten, majd a "bukásmen-

tes iskolá"-ért indul meg a harc két év múlva.

Országos szinten került napirendre a nevelés kérdései közül a fegyelemre, majd a hazafiságra nevelés. A fegyelmezetlenségnek több aggasztó megnyilvánulása volt tapasztalható: a hiányzások számának megnövekedése, a tanulmányi eredmények leromlása, a bukáskok számának emelkedése, a tanulók szabados viselkedése. A pedagógusoknak csak módszertani eszközök állnak rendelkezésükre, amelyek az új társadalmi értékek bizonytalanságára utalnak.

Elrendelik az ellenőrző könyvek bevezetését és rendelet¹³⁷ írja elő, hogy minden iskolában alakuljon osztályfőnöki munkaközösség, biztosítani kell a fogadónapokat, valamint az azonos vagy rokon-szakos tanárokból módszertani munkaközösségeket kell alakítani.

A fegyelem terén nálunk is romlott a helyzet. Az intézmény munkáját a bizonytalanság, a kapkodás jellemzi. Az osztályfőnöki órákon a begyűjtésről tárgyalnak, holott a tanulók otthon nem igen hallanak a begyűjtés pozitívumairól. Nincs tervszerű munka. Kirívó a hiányzások száma, sok az igazolatlan hiányzás is.

1954-ben ismét párthatározat foglalkozik a közoktatás helyzetével és feladataival. Ez a párthatározat olyan időszakban született, amikor a marxista szemléletmód a neveléstudományban már elfogadottá vált. Feladattá teszi a burzsoá pedagógiai eszmék ellen való harcot, s felhívja a figyelmet arra, hogy szükség van az oktatás tartalmának és módszereinek továbbfejlesztésére. Hangsúlyozza az elmélet és a gyakorlat egységének fontosságát is. Időközben ugyanis kitűntek az 1950-es tanterv hibái, mindenekelőtt maximalizmusa, a gyermekek lehetőségeinek és igényeinek elhanyagolása, a műveltség arányainak időszerteütlensége /az ún. humán műveltség tulsulya a reálműveltség rovására/.

1955-ben a beiskolázás felvételi vizsgákkal történik. Most már a humán tanulócsoportokkal szemben többségben reál osztályok vannak. A tíz tanulócsoportból csak egy humán jellegű. A reál tagozat térhódításával párhuzamosan 1955 március 15-én történik a kémiai előadóterem felavatása. A nevelők száma ekkor 20.

Az 1955-ös frontális látogatás is feltárja a tulterhelés okait iskolánkban, s a nevelés területén a kommunista erkölcs kialakításának szükségességét hangoztatja a tanulók körében. Ekkor vetődik fel, hogy az iskola nem tölti be azt a feladatát, amit

be kellene töltenie a városban. Elszigetelten éli a maga életét, nem kapcsolódik be a város vérkeringésébe. Ez az akkori politikai helyzettel is magyarázható, de csak részben. Ennek oka az is, hogy az iskola vezetői elzárkóztak a város vezetőitől, hiányzott a bizalom is. A város vezetői sem tudtak tulzottan törődni a gimnáziummal.

Az MDP 1955 márciusi határozata nyomán némi változás történt. Igyekeznek javítani az iskola és az élet, a munka kapcsolatán. Az ifjúság kiveszi részét a társadalmi munkákból, városfejlesztési munkákban, fásításban, a vasutépítésnél nyújtanak segítséget. Az iskola arca is megújul. Teljes tatarozást végeztek 95 ezer forintos költséggel. Az 1955-56-os tanévre esik a "Szilády emlékévn", az iskola fennállásáért folyó küzdelmek megindulásának 100 éves évfordulója. Ennek keretében rendeznek iskolatörténeti emlékkiállítást 1956 nyarán, s ekkor avatják fel az iskolazászlót, melynek jelmondata: "Sub pondere crescit palma" /"Teher alatt nő a pálma"/.

Az egészséges kibontakozást iskolánkban is megállította az 1956-os ellenforradalom. Az ifjúság részéről egyre több avantgardista jelenség lesz tapasztalható. A tanulók között akadtak olyanok is, akiket annyira megtévesztett az ellenforradalmi propaganda, hogy elhagyták az országot. A tantestület továbbra is nehezen találja meg a kontaktust a szervezeti élettel, a szocialista fejlődés hibás megvalósítása bizalmatlanságot szült körükben.

Az 1956-57-es tanévben az ellenforradalmi események miatt a normálisnak nevezhető iskolai munka csak a második félévben, 1957 január 10-e után kezdődhetett el. Nehezen ment az idealista behatások viasszaszorítása, amely az államosítás óta először hatolt be iskolánkba. Jellemző, hogy a már évek óta szünetelő hittan oktatásra 1957 júniusában 57 tanuló jelentkezett. Ez a szám 1958-ra már 16-ra csökkent, s a következő év folyamán már egy jelentkező sem akadt.

Az ellenforradalom okozta erkölcsi károk felszámolása az iskolai KISz szervezettel és a szülői munkaközösség közreműködésével az 1957-58-as tanévben megtörtént. Ennek eredményeként fokozatosan fejlődött az erkölcsi-politikai nevelőmunka, stabilizálódott az ifjúság munkafegyelme. 1957-ben a kibontakozás az ifjúság

körében is kezdetét vette. Tanulóink először a KISz Városi szervezet megalakításába kapcsolódtak be. Két KISz tagja van ekkor az iskolának. Majd megalakul az iskolai KISz szervezet is Bacsó Benő KISz-segítő tanár közreműködésével.

Az 1959-60-as tanévben közel 150 tanuló vett részt az "Ifjúság a szocializmusért" próbán.

Közben változás állt be az iskola vezetésében is. 1957 augusztus 16-tól Szilvay Gyula lett az igazgató, de két év után 1959-től Katanics Sándor tanárt bízták meg az intézmény vezetésével, aki egyben a Kiskunhalasi Pedagógus pártalapszervezet titkára is volt. Megindította a harcot - sikerrel - azért, hogy a nevelőtestület eszmei, politikai és pedagógiai egysége kialakuljon. Az államosítást megelőző évekhez viszonyítva a tantestület összetétele és létszáma is sokat változott. Az államosításkor működő 13 tanárral szemben /számuk az államosítás előtt is ennyi volt, nem hagyta el senki az iskolát/ 1959-ben 21 a pedagógusok száma.

Katanics Sándor vezetése alatt teljes tervszerűség vette kezdetét minden területen. Tényleges megvalósítás útjára lépett az osztályközösségek kialakításának kérdése is, aminek egyik feltételét képezte a tanulók személyiségének megismerése. Az ő igazgatása alatt bontakozott ki az a folyamat, amelyet még az MDP fogalmazott meg.

A Magyar Dolgozók Pártja 1955-ös határozata a gimnáziumok célját a következőképpen határozta meg: "A gimnázium egyrészt előkészít az egyetemekre és főiskolákra, másrészt alapot ad a termelőmunkára való gyors felkészülésre, valamint adminisztrációs és egyéb munkakörök betöltésére".¹³⁸

Nyilvánvaló lett, hogy a gimnázium nem maradhat meg - szervezetében sem, tartalmában sem - a régi évszázados tradíciók mellett. Olyan gimnázium tervét kellett tehát kidolgozni, amely - az általános műveltségi anyagot nem csorbitva - politechnikai műveltséget is nyújt tanulóinak. A problémák megoldásában azonban lényeges előrelépés csak 1956 után történhetett.

A Magyar Szocialista Munkáspárt figyelme az 1956-ot követő konszolidáció első éve után azonnal oktatási rendszerünk továbbfejlesztésének sürgető teendőire irányult. A további feladatokat az 1958-ban elfogadott művelődéspolitikai irányelvek szabták meg. Az elvi állásfoglalás után országosan megindult az iskolarefor-

mot előkészítő tevékenység.

Az iskolareform ügyében az MSZMP VII. kongresszusa hozott határozatot, 1959-ben: "Közoktatásunkat meg kell reformálnunk. Iskoláinkat az oktatás világnézeti tartalmát illetően következetesen szocialistává kell tennünk. Közelebb kell hoznunk az iskolát az élethez, aminek lényege a korszerű műveltség biztosítása mellett - és azzal együtt - a politechnikai képzés bevezetése az általános iskolákba, a középiskolákban pedig annak lehetővé tételére, hogy a tanulók az iskolai tananyag mellett egy szakmát is elsajátítsanak".¹³⁹

Ennek értelmében hazánkban az 1958-59-es tanévben már 40, az 1959-60-ban pedig már 160 gimnáziumban alakult ki az ugynevezett "5+1"-es rendszer, ami azt jelentette, hogy a tanulók a hat napos tanítási héten 1 napon politechnikai képzésben részesültek. Nálunk a kísérleti jellegű gyakorlati oktatás az 1959-60-as tanévben indult meg a négy első osztály közül egyben, ahol a sertéstenyésztésben fontos tudnivalókat sajátíthatták el a tanulók.

E kísérleti osztálynak az egyik legerősebb első osztályt jelölte ki az iskola igazgatója, a város általános iskoláiból érkezett tanulók vettek részt ebben. Ugyanis nem lett volna szerencsés egy olyan osztállyal kezdeni a kísérletet, ahol a tanulók tanulmányi problémákkal küzdenek, mert nagy részük tanyai osztatlan vagy félig osztott iskolákból érkezve nagyon nehezen birkózna meg a magas követelményekkel. Számukra az orosz nyelv tanulása is ujszerű feladat volt.

A kísérleti osztályról nagyon pozitív módon nyilatkozott osztályfőnökük év végén. Kristóf András szakfelügyelő pedig megállapította: "A kiskunhalasi gimnázium kísérletei a legreálisabban és igen jó eredménnyel kecsegtetnek a tanév zárásáig".¹⁴⁰ Valóban ezzel az osztállyal tanulmányi és fegyelmi téren sem volt probléma. "Otthoni magatartásuk, egész viselkedésük kedvező irányban alakul"¹⁴¹ - mondja az osztályfőnök.

A fegyelem fokozódása azonban nemcsak erre az osztályra volt jellemző, hanem iskolánk egész tanulóifjúságára is. Eddig nem tapasztalt nagyarányú verseny indult meg a tanulók körében. Maga a versenyforma és annak tartalma rövid idő alatt népszerűvé vált. A verseny három tényezőből tevődik össze: tanulmány, fegyelem, tisztaság. Havonta pontozás alapján történik a kiértékelés.

A győztes osztály a félévi és év végi értékelés alkalmával jutalomban részesül. Ebben nagyon lényeges szerepe volt KISz szervezetünknek, mely legfontosabb feladatának a tanulást és a fegyelem megszilárdítását tekintette. A szakfelügyelői vélemény is ezt fejezi ki, amikor megállapítja, hogy "az iskola belső rendje talán a legjobb ezen gimnáziumban megyei viszonylatban".¹⁴²

Megindult tehát a gyakorlati foglalkozás a gimnáziumokban akkor, amikor az Iskolai Reformbizottság még csak kialakítja oktatási rendszerünk továbbfejlesztésének irányelveit. Majd sor került az irányelvek tantestületi és szülők körében való megvitatására 1960 novemberében, ahol szó volt arról, hogy a gyakorlati tudnivalókat különböző fokon és módon be kell vezetni az iskolába, a túlterhelés csökkentésével egyidejűleg.

Az irányelveket lényegileg megerősítő III.sz. törvényt az országgyűlés 1961 októberében fogadta el hazánk új oktatási rendszeréről. A reform alapvető tartalmi célkitűzései között szerepel az oktatás korszerűsítése, a gyakorlattal való kapcsolatának erősítése, a szocialista nevelés javítása. Az oktatási törvényben a gimnázium célja: "A gimnázium elmélyíti és bővíti az általános iskolában szerzett ismereteket; továbbfejleszti a tanulók műveltségét, a szocialista világnézeti, erkölcsi, esztétikai és testi nevelését; és valamely szakmában előképzést nyújt".¹⁴³ A szakmai előképzéssel tehát megszületett a gimnázium munkára nevelésének fő tartalma, a hetenkénti egy napi gyakorlati munkával, az "5+1"-es rendszer bevezetésével pedig annak fő formája.

Az 1961-es őszi nevelési értekezleten tantervelméleti kérdések és a tanulói aktivitás megvitatására került sor. Felmerült egy új tanterv szükségességének gondolata is. Az iskolareform törvénybeiktatása ugyanis szükségessé tette a jelenlegi tananyag újszerű kiválogatását és elrendezését. 1963 októberében pedig "A gimnázium tantervi tervezet vitája" volt értekezletünk témája, ahol nevelőtestületünk véleménye is az, hogy "az új tanterv bevezetését az érvényben lévő tanterv hibái mellett az az igény hozta létre, hogy ki kell választani az új műveltség anyagát, biztosítani kell szocialista jellegét, és el kell kerülni túlterhelő voltát".¹⁴⁴

Felmerült az a választási lehetőség is, hogy megmaradjon-e továbbra is a humán és reál tagozat, vagy inkább helyette egy egységes

tanterv kialakítására kerüljön sor. Vita tárgya lett az is, hogy szükséges-e tanítani a második idegen nyelvet. Iskolánk nevelőtestülete egységesen azt javasolta, hogy a két tagozat helyett egyetlen típus bevezetése lenne alkalmasabb. A második idegen nyelvet pedig feltétlenül tanítani kell. Az érettségi vizsgák eltörlésének gondolata is felmerült ebben az időben.

A tantervi vitákat követően az 1963-64-es tanévtől kezdődően léptek életbe az új óratervek, melyek megszüntették a humán és reál tagozatot. Az egységes óratervek fokozatos bevezetését 1965 tavaszán rendelték el.¹⁴⁵

A gimnáziumok helyzetének változásával, reformelképzeléseivel együtt nagyon sok egyéb változásra is sor került közoktatási strukturánkban ezekben az években. Az 1962 november 20-24. között ülésező MSzMP VIII.kongresszusa anyagában megállapította a kongresszus: "A VII. kongresszus óta tovább nőtt népünk művelődési-ügyi igénye, a tanulás kezd népmozgalommá válni hazánkban. Az 1962-63-as tanévben az általános iskolákban csaknem másfél millió, a középiskolák nappali tagozatán több mint 200 000 diák fog tanulni, azaz 47 %-kal több, mint 1958-59-ben".¹⁴⁶

Ez a kongresszus fogalmazta meg legkifejezettebben, hogy jelentősen növeljük a középiskolások számát. "Ma már majdnem minden második, általános iskolát végzett tanuló középiskolában folytatja tanulmányait. Az a törekvésünk, hogy a középiskolai tanulók számát fokozatosan, évről-évre növeljük mindaddig, amíg a középiskolai oktatás is általánossá nem válik".¹⁴⁷

Ezt követően több, a középiskolai oktatás fokozatos általánossá tételét célzó intézkedés született. 1962 után két év alatt a középiskolák első évfolyamára felvett tanulók száma lényegesen növekedett. Ami konkrétan iskolánkat illeti, ugyanezen idő alatt a tanulólétszám 395-ről 592-re nőtt, tehát 49,8 %-os volt, ami kissé még magasabb is az országos adatnál.

Iskolánk eddigi története során az 1962-63-as tanévben kezdte meg a legtöbb elsős tanulmányait /232 fő/. A következő tanévben 19 tanulócsoport kezdte meg a munkát. Elhelyezésüket csak úgy tudták megoldani, hogy a politechnikai munkában résztvevő osztályok tantermeiben két osztály váltakozva nyert elhelyezést. A tornaterem is tulzsufolttá vált, mivel egyszerre 2-3 csoportnak kellett működnie.

Mindezek a gondok mellett az 1963-64-es tanév különleges feladatok elé állította a nevelőtestületet és az iskola ifjuságát egyaránt. Iskolánk fennállásának 300 éves jubileuma megünneplésére került sor. Erre az időszakra tervezték az új épületszárny átadását, mely a zsufoltságot enyhítette volna. A négy tanteremből, egy politechnikai tanműhelyből, raktárakból álló új épület 1964 október végére készült el, s egyben a régi épület korszerűsítése is megoldódott.

Az új épület átadása mellett csökkentette a zsufoltságot az a tény is, hogy a megyében létrehozott hét kisgimnázium révén a körzetesítési határok is módosultak.

Az 1964-65-ös tanév iskolareform szempontjából említést érdemlő adata, hogy ekkor vett részt először minden gimnáziumi tanuló gyakorlati oktatásban. A gyakorlati oktatással kapcsolatban közben problémák merültek fel. Az "5+1"-es oktatás gondjainak csökkentése érdekében 1965 januárjában megvizsgálták iskolánkban is a gimnáziumi szakmai előképzés helyzetét. A felülvizsgáló bizottság megállapításának összegzése az volt, hogy nálunk a gyakorlati képzés tárgyi és személyi feltételei jók, az oktatás megfelelő szintű. Pedig a sertéstenyésztő szakma kevésbé volt életképes a jövőt illetően, hiszen választására is a kezdet kezdetén azért került sor, mert más üzem nem vállalta ezt a feladatot.

Az "5+1"-es oktatás gondjait átfogóan az MSZMP KB 1965 júniusi határozata, majd az országgyűlés őszi ülásszaka - mely az oktatási reformtörvény végrehajtásának tapasztalatait vitatta meg - tárta fel. Ilku Pál miniszter előadói beszéde kifejezi, hogy mindaz, ami ezekben az években iskoláinkban a létszámnövekedés, a szakközépiskolák kialakítása, a gyakorlati foglalkozás kiterjesztése terén történt, alapvetően csepp volt a tengerben: "A felszabadulás után a középfoku technikumok megszervezésével jelentős erőfeszítéseket tettünk a gimnáziumok egészségtelen túlsúlyának csökkentésére, ezzel azonban távolról sem oldottuk meg a kérdést. Egyik legfontosabb teendőnk tehát, hogy egyre emeljük a szakmai oktatást is nyújtó középiskolai osztályok számát a gimnáziumokét pedig csökkentsük. Ez nem kevés nehézséggel jár. A Művelődésügyi Minisztérium és a megyei tanácsok az elmúlt években jelentős erőfeszítéseket tettek, hogy a gimnáziumok egy részéből szakközépiskolát alakítsanak. Ennek azonban anyagi korlátai vannak. A meg-

oldás mégis az, hogy erőteljesebben fejlesszük a szakközépiskolai hálózatot a gimnáziumok rovására".¹⁴⁸

A gimnáziumot az iskolareformban egységes műveltséget nyújtó iskolává alakították át. Ez az egység azonban nem valami uniformist jelentett, mert az oktatási törvény megjelenése után jelentős számban alakultak tagozatos osztályok. Az országgyűlés fent említett ülásszaka nyomán adták ki az 1965. évi 24.sz. tv-
et a középfoku oktatási intézményekről. E rendelet nyomán kialakuló megyei művelődésügyi intézkedések iskolánkat tiszta profilu gimnáziumként tervezte továbbműködtetni. Ettől kezdve válik érdekessé a beiskolázási probléma a tantestület és az egész város társadalma előtt. "A gimnázium maradjon továbbra is gimnázium. A helyi Mezőgazdasági Technikum és Iparitanuló Intézet irányuljon a szakközépiskolai oktatás bevezetésére. Iskolánk iránti érdeklődést kívánjuk fokozni a jövő évben tervbe vett fizika-kémia tagozatos osztály beindításával. Erre iskolánknak mind tárgyi, mind személyi feltételei optimálisan biztosítottak. Véleményem szerint egészségesen növelné iskolánkban a fiu-tanulók létszámát"¹⁴⁹ - jegyzi meg iskolánk új igazgatója Sallay Sándor.

Az 1965-66-os tanév jelentős fordulatot jelentett iskolánk életében. Életbe lépett az új tanterv és az új Rendtartás is, mely új házirend megfogalmazását is jelentette. Katanics Sándor igazgatót a Járási Pártbizottság titkárává emelték ki, s 1965 nyarán helyette Sallay Sándort a kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium tanárát bízták meg az igazgatói teendők ellátására. 1966-67-ben egy első osztályban kémia-fizika tagozatos tanterv szerint indul meg az oktatás.

Fejlődésnek tudhatjuk be, hogy az iskola oktató és nevelő munkájában egyre inkább dominál a tervszerűség. Az iskola munkaterve, az osztályfőnöki munkaközösség és a szakmai munkaközösségek munkatervei elmélyültebbek, összehangoltabban jelölik meg a feladatokat.

"A KISz egyre méltóbb partnere lesz a nevelőtestületnek"¹⁵⁰ - jegyezte meg az igazgató a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50 éves jubileumának megünneplését követően.

Az 1967-68-as tanévben 453 tanuló számára kialakított 15 tanulócsoport már kényelmesen nyert elhelyezést. Rendelkezik az iskola 5 előadóteremmel, szertárakkal, könyvtárral, olvasóteremmel,

KISz-klubbal, stúdióval. Megépült a növényház, mely a korszerű biológia oktatást és a két órás kertészeti gyakorlati foglalkozást szolgálja. Ebben az időben épült a sportpálya, a fotolabor, az iskolai irattár és a muzeum kialakítására is lehetőség nyílt.

Megjelent a "KISz ujság", s megkezdődött az "Ifjuság hangja" stúdió adása. A "legjobb osztály, legjobb alapszervezet" versenyben szép eredményt ért el iskolánk megyei szinten.

Nagy lendületet adott az iskolai munkához az 1919. Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulója tiszteletére kiírt verseny, mely három területen, havi értékeléssel indult el az 1968-69-es tanévben. A tanulmányi munka, KISz munka és a fegyelem, a szocialista tulajdon védelme területén elért eredmények ünnepélyes kihirdetésére 1969 március 21-én került sor. Jól szolgálta a tanév kiemelt nevelési feladatát: a hazafiságra és a honvédelemre való nevelést. Az ünnepség rangját emelte az az esemény, hogy iskolánkban a 15. Bácskai Vörösezred megalakulásának emlékét megörökítő emléktáblát avattak fel. Ez a rendezvény az iskolai megmozdulást városi szintre emelte és kivívta az egész város elismerését.

A tanulmányi eredmény is kedvezően alakult. Különösen jók a tagozatos osztályok eredményei. A lemorzsolódás is minimális ezekben az osztályokban. Az 1968-69-es tanévben rendkívül sikeres volt a felvételi eredmény. A továbbtanulásra jelentkezők 78 %-át vették fel. "Gimnáziumunk a megye nagy gimnáziumaival együtt kiegyensúlyozottan szerepel felvételik vonatkozásában, és a nyári egyetemi felvételi vizsgák eredményei alapján komolyan megerősítette helyét a megye többi gimnáziumai között"¹⁵¹ - hangzik az igazgatói értékelés. Az Országos Középiskolás Tanulmányi Verseny utóbbi három évének eredményeit értékelve örömmel számol be az iskola vezetője: "ezek szerint az ország 350 gimnáziuma közül iskolánk az országos hírű budapesti és vidéki gimnáziumok után a 32. helyen áll. Ez a hízelgő eredmény az országos tanulmányi versenyben megyei szinten I. helyre emeli gimnáziumunkat".¹⁵²

Az 1969-70-es tanév II. félévétől új értékelési rendszer bevezetésére került sor, a tananyag feldolgozását témákra bontva végezték, értékelték. A témákat bekarikázott jegyekkel kell zárni, az információs jegyeket pedig külön jelölve bejegyezni az osztálynaplóba. A szülők felé csak a témajegyek jelzik a tanuló

haladását. Ez az újszerű értékelési rendszer kezdetben nem volt minden szaktanár számára vonzó, féltették a "régi jól bevált" módszert. Kezdetben fellendülés volt tapasztalható, majd az írásos témazárók elszaporodásával jelentkezni kezdett a tulterhelés tanárnak, diáknak egyaránt. Nem is értette meg mindenki ennek lényegét, s gyakran időzavart is okozott, s a folyamatos munka fel lazulásához vezetett. A tanulók ugyanis elhanyagoltak más olyan tárgyakat, melyeknél később történt a témazárás. Mint később kiderült, mégiscsak hasznosnak bizonyult ez az értékelési mód, mivel a témazáró felmérés alól felmentést kaphatott az a tanuló, aki egyenletes, szép teljesítményt nyújtott az adott témában, a rosszul sikerült témajegyeket pedig későbbi időpontban javítani lehetett. Ez az értékelési mód napjainkban is alkalmazott, de ma már a tanulói teljesítmény folyamatos értékelésének igénye jellemző.

Az 1970-71-es tanév végére olyan jó eredmény született, amire az utóbbi tíz évben nem volt példa. A tanulmányi átlag 3,52, s a bukási százalék az előző évi 13,3 %-ról 5,5 %-ra csökkent. Igaz, hogy a felvett 156 elsős általános iskolai bizonyítványának legalább négyes átlagúnak kellett lennie ahhoz, hogy a tuljelentkezés következtében gimnáziumunkban tanulhassanak, s bizonyára nagy szerepe volt a jó átlag elérésében az új értékelési módszernek is. Ebben a tanévben a négy első osztály közül egy fizika tagozatos /a korábbi kémia-fizika tagozat tulságosan megterhelő volt a tanulók számára/, egy pedig egészségügyi szakközépiskolai osztály. A város fejlődő egészségügyi intézményei kaderszükségletében mutatkozott meg az a társadalmi igény, mely életre hivta az egészségügyi szakközépiskolai osztály nyitását. A lányok korábban is szívesen választották az egészségügyi pályát a gimnázium elvégzése után, s a heti két órás gyakorlati foglalkozáson is szívesen vettek részt ilyenirányu tevékenységben. A Városi Tanács és a város egészségügyi intézményei felismerve az egészségügyi szakközépiskola jelentőségét, nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is támogatták az iskola munkáját. A Városi Tanács közel 100 000 Ft-os költségű átalakítási munkát finanszírozott, a Járási Kórház pedig a demonstrációs terem felszereléséhez nyújtott segítséget.

Már az első tanévben tuljelentkezés volt az egészségügyi szakközépiskolában, s 37 fős osztálylétszámmal kezdődött a tani-

tás. Az iskolai tanulmányi átlag emeléséhez ez az osztály nagyban hozzájárult, ugyanis átlaguk év végén 3,77 lett. Főleg a szakmai tantárgyakban értek el jobb eredményt.

Az iskolának ekkor két ösztöndíjasa van, évi 200-200 Ft támogatásban részesülnek.

1970-71 után a demográfiai apály időszaka következett, mely a beiskolázási lehetőségek csökkenését hozta. A tanulói bázisnövelésben, vagy legalábbis megtartásához a magas szintű tartalmi munka, a jó továbbtanulási arány, a tovább nem tanuló gimnazistákról való gondoskodás, a tagozatos osztályok további kiszélesítése és az egészségügyi szakközépiskola népszerűsítése lehetett az iskola legfőbb eszköze.

A 60-as évek végére egyre erősödtek tehát az oktatás korszerűsítésére vonatkozó törekvések és új módon vetődött fel az ifjúság problémája, társadalmi helyzete, szerepe, funkciója is. Sok tekintetben új nevelési helyzet alakult ki. Olyan ifjúság volt már a pedagógusok kezére bízva, amely teljes egészében a felszabadulás után nőtt fel, sőt szellemi érdeklődése, társadalmi közérzetének kialakulása az 1956 utáni időre esett. Kritikusabbak voltak a társadalom megoldatlan problémáival szemben, s főleg az ő helyzetüket érintő kedvezőtlen jelenségekkel szemben. Előbb jelentkezett és határozottabban önállósulási törekvésük. Ez a törekvés azonban akadályokba, ellentmondásokba ütközött. Az iskola nem akadályozhatja meg kibontakozásukat, mert különben konfliktus következhet be az ifjúság és a társadalom, az ifjúság és a felnőttek között. A 60-as évek végén ténylegesen is jelentkeztek problémák, melyre megoldást kellett keresni. Ez a társadalmi szükséglet vezetett a párt ifjúságpolitikai határozatához 1970 februárjában, az ifjúsági törvényhez 1971-ben.

Az iskola nevelőtestülete a KISz ifjúsággal közösen több határozatot hozott, melyek hatékonyan erősítik a szocialista tanár-diák viszonyt, kiszélesítik az iskolai demokratizmust, sokoldalúan teret biztosítanak a KISz önállóságának. Ezt szolgálják majd a megrendezésre kerülő Diákpárlamentek is.

Az iskolareform időszakának "legújabb korát" az MSzMP X. kongresszusa nyitotta meg, 1970 novemberében jelentős oktatáspolitikai döntést hozott, mely az 1972. évi június 15-i oktatáspolitikai határozathoz vezetett. Az 1972-es oktatáspolitikai hatá-

rozat összegezte az iskolareform kezdete óta eltelt időszak tanulmányait, megszabta rövidebb-hosszabb távra a magyar oktatás feladatait.

Lényeges a határozatban a tananyagcsökkentésre irányuló törekvés, ugyanakkor a készségtárgyak óraszámának és funkciójának az erősítése. A nevelésközpontu iskola kifejlesztéséhez szükséges alapfeltételeket teremtette meg. Az 1965. évi "korrekciók nyomán a gimnázium továbbtanulásra felkészítő jellege kétségtelenül erősödött, de a továbbtanulni nem szándékozó gimnazisták problémája lényegében megoldatlan maradt".¹⁵³

A határozat értelmében a gimnáziumnak kettős célt kell megoldania. Ezt azonban lehetetlen mindenki számára egységesen kötelező tantervekkel és óratervekkel realizálni. Ezért szükségessé válik majd a fakultatív tantárgycsoportos oktatás bevezetése. A határozat gimnáziummal kapcsolatos részének lényege abban összegezhető, hogy a gimnáziumi tagozatos osztályokat meg kell szüntetni és olyan gimnáziumi szervezeti felépítést kell létrehozni, amely a kettős feladatot megoldhatja. Itt a hangsúly nemcsak a szervezeti megújításon van, hanem az egész nevelőmunka megújításán is, továbbfejlesztve az 1961. évi III. törvényben lefektetett alapelveket. A képzés differenciálásának egyetlen formája eddig a szakosított osztály volt. Ezeknek az osztályoknak a problémái főleg nevelési vonatkozásban jelentkeztek. Nagy volt a túlterhelésük, mert egyrészt minden szaktanár növelte igényeit ezekben az osztályokban, másrészt a szülői szándék alapján idekerült gyengébb képességűek legtöbb esetben nem, vagy csak igen nagy erőfeszítések árán tudták felvenni a versenyt. Iskolánkban is volt rá példa, hogy 5-6 tanulónak normál, általános tantervű osztályba való áthelyezését kellett megoldani.

A fent említett oktatáspolitikai határozat sok területen igen hasznos utmutatót adott az iskolai munka korszerűsítését illetően a tantestület számára. Az 1972 novemberi nevelési értekezletünk tárgya is a határozat megtárgyalása volt. Legnagyobb érdeklődést a fakultatív tantárgycsoportos oktatás problematikája váltott ki. E tanév munkáját emellett a párt ifjúsáspolitikai határozata és az Ifjúsági törvény és az ezek nyomán megjelent végrehajtási utasítás határozta meg. A következő konkrét feladatok álltak a nevelőtestület előtt: a nevelésközpontu iskolai munka

megegerősítése, a tanulói személyiség sokoldalú kifejlesztése, a tanórák hatékonyságának fokozása, a tanulók otthoni munkájának csökkentése, a nyitottabb iskolai élet megteremtése.

Ennek a tanévnek a tanévzáró beszámolója már jelzi a következő tanév feladatait, mely szintén nem fog szűkösködni újabb és újabb feladatokban.

Említésre méltó a gyakorlati foglalkozás terén bekövetkező változás. Az I. és II. osztályban a gyakorlati foglalkozás bevezetéséről az igazgató dönthetett. A III. és IV. osztályban a tanulók választása szerint vagy a második idegen nyelv vagy a gyakorlati foglalkozás tanulását kötelezővé teszik.¹⁵⁴ E rendelkezés már a fakultatív oktatás bevezetését jelenti. Iskolánkban a tanulók 50 %-a tartotta meg a második idegen nyelvet, I. és II. évfolyamon pedig nem indult gyakorlati foglalkozás az 1973-74-es tanévben. A III. és IV. évfolyamon fakultatív módon kertészeti ismeretek, egészségügyi gyakorlat és szabás-varrás oktatás folyik.

Ebben a tanévben szüntetik meg az átlagosztályzatot és az érettségi vizsga fokozatait.¹⁵⁵ Ezen intézkedés fő célja az volt, hogy a tanulók terhelését csökkentse, többet foglalkozhassanak a pályairányulásuknak megfelelő tárgyakkal, s hogy a továbbtanulás szempontjából nem lényeges tantárgyakban a jelesnél rosszabb osztályzat ne jelentsen hátrányt a tanulók számára. Azonban a pozitívumok mellett negatív mellékhatásai is jelentkeztek a fenti rendeletnek, főleg a III. és a IV. évfolyamokon. Az átlagosztályzat eltörlése, valamint az érettségi vizsga fakultatív elemeinek bővülése és az ötfokozatu minősítés megszüntetése miatt a diákok csak a felvételi tárgyakat tanulták. "Az új rendelkezések hatása az is, hogy aki humán pályán akar továbbtanulni, matematikából, fizikából esetleg kémiából minimálisat nyújt. Nem annyit, amennyit képességei megengednének"¹⁵⁶ - hangzik el az egyik vélemény. Majd egy másik: "Azoknak, akiknek kellett a naponkénti ösztökélés, a "centizés", ez a szabadság, ez az önállóság már sok".¹⁵⁷

A tapasztalatokból okulva az 1974-75-ös tanévben visszaállítják az ötfokozatu minősítést az érettségig.

Az oktatáspolitikai határozat megjelenése után az 1973-74-es tanév a változások fő éve volt. Ezután a gyakorlati végrehajtás évei következtek. Bekapcsolódott iskolánk több kísérletbe /pl. a készségtárgyak osztályozás nélküli tanításába, a családi

életre nevelés pedagógiai kísérletébe/.

Az 1977-78-as tanév új tennivalókat nem adott. Az iskolai munka érzelmi motiválója a három egybeeső jubileum volt: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének 60., Szilády Áron születésének 140. évfordulója és az Ady centenárium. Az évfordulók megünneplésére széleskörű összefogás bontakozott ki a tanulói és a tanári közösség között egyaránt. A nyelvi munkaközösség iskolai szintű tanulmányi versenyt hirdetett meg orosz nyelvből. Disztermünkben városi szintű kiállítást rendezett a városi Thorma János Múzeum "Vérvirág már elég nyílt" címmel, bemutatva a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatását a város életében. A Szilády emlékév rendezvényei sorában színvonalas stúdióműsor mutatta be névadónk személyiségének sokoldalúságát. Szilády Áron születésének 140. évfordulója tiszteletére felsőbb szervek egyetértő támogatásával az iskola vezetősége, a szülői munkaközösség és KISz szervezetünk megalapította a "PRO SCHOLA"¹⁵⁸ elismerő kiállítását, melyet első ízben ketten kaptak meg: Katanics Sándor egykori tanár és igazgató, és Bodor Tibor színművész, aki mint itt érettségizett öregdiák napjainkban is szoros kapcsolatot tart fenn iskolánkkal.

E tanév során is kiemelt feladatként kezeltük a fizikai származású tehetséges tanulók támogatását. OTIOT ösztöndíjban részesült 81 tanuló, s rendkívül jelentős a menzajuttatás. Az iskola csaknem minden második tanulója részesülhet kedvezményes étkezésben. Ezek mellett továbbtanulásukat segítő tevékenységünk is egyre nagyobb hangsúlyt kap. Iskolánk tanulóinak majdnem fele vidéki. Ezek közül a legelőnyösebb helyzetben a kollégisták vannak, de itt is csak 60 leánytanuló elhelyezésére van mód. A fiukollégium ügye szinte megoldhatatlannak tűnik. Igen magas a leánytanulók száma, gimnáziumi szinten 74 %-os, az egészségügyi szakközépiskolában 100 %-os. I. és II. osztályban 4-5 fiú van csak, a többiek inkább a fizika tagozatos osztályba jelentkeznek.

Beiskolázási körzetünk rendkívül kicsi. A közeli két kisgimnázium, a megye tagozatos gimnáziumai és a megyén túli szakközépiskolák, művészeti és sportiskolák sok nyolcadik osztályt végzett tanulót vonzanak el tőlünk, így az utóbbi tíz évben a normál osztályokban minőségi beiskolázásról nem lehetett szó. Gimnáziumi első osztályainkba zömmel a városi általános iskolák-

ból érkeznek /68,6%/, egészségügyi szakközépiskolába pedig inkább a vidékiek iratkoznak be.

Az 1978-79-es tanévben kezdtük meg tulajdonképpen az oktatáspolitikai határozat középtávu feladatainak gyakorlati megvalósítását az egészségügyi szakközépiskola I. osztályában, ahol új tankönyvek, új tanterv állt rendelkezésünkre. Gimnáziumi vonatkozásban pedig az új tantervre, a fakultatív rendszerű oktatásra való felkészülés utolsó évének nevezhetjük ezt az évet. A fakultatív választási lehetőségekről tájékoztattuk a szülőket, a beiskolázási körzetünkhöz tartozó iskolák tanulóit, osztályfőnökeit. A tantárgycsoportok kialakításánál igen alapos mérlegelést végeztünk. Figyelembe vettük eddigi felvételi sikereinket, s a nyelvek tanulásának növekvő igényét.

Az 1979-80-as tanévben bevezetésre kerülő új gimnáziumi tantervek értelmében fokozatosan szüntettük meg tagozatos osztályainkat. A beiratkozott első osztályosok már az első "reformévfolyam". Ebben a tanévben, hosszú idő óta először tudott az iskola minőségi beiskolázást végezni. Csökkent azonban az érdeklődés az egészségügyi szakközépiskola iránt, első ízben vettünk fel fiukat ebben a tanévben.

A reform kapcsán megnövekedett az osztályfőnöki és a szakmai munkaközösségek szerepe a tanórán és a tanórán kívüli területeken egyaránt. A pályairányító tevékenység a fakultatív oktatás igényéből adódóan sokkal nagyobb szerepet kapott az alsóbb évfolyamokon. A fakultatív órák ugyanis már a II. osztályban elkezdődnek az orientációval, III. és IV. osztályban teljesülnek ki. A tanulók érdeklődési körüknek, pályairányulási szándékaiknak megfelelően kötelező módon választhatnak a különböző tantárgycsoportok közül. A fakultatív tárgyak nem csupán a gimnáziumi általánosan kötelező tárgyak valamilyen külön órákban oktatott változatai, hanem - ezen felül - olyan tárgyak oktatására is sor kerül, melyeket a gimnáziumi tanterv nem tartalmaz. Ilyen nálunk a gépirás, a nevelési alapismeretek, a laboratóriumi gyakorlatok. E tárgyak oktatásának célja, hogy a tanulók alaposabban felkészülhessenek ilyen irányú egyetemi, főiskolai tanulmányaik folytatására. A tantárgyak másik csoportja az érettségi utáni közvetlen munkábaállítás célját szolgálja.

Intézményünk oktatási eredményeiben szép sikereket könyvel-

het el. Az itt végzett munka eredményességéről az iskolai szakörök Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyeken felmutatott sikerei is képet adnak. Volt országos I. helyezett tanulója az iskolának angol nyelvből és V. helyezett földrajzból 1967-ben, fizikából II. 1973-ban, V. 1974-ben, majd a lengyelországi diák-olimpián III. helyezés fizikából, az Irinyi János kémia versenyen országos IV. és V. helyezett, az Arany Dániel matematika versenyen országos III. helyezett 1980-ban, valamint több miniszteri dícséretes és könyvjutalomban részesült tanuló. Az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny eredményei mellett az egyetemekre, főiskolákra való sikeres felkészítés is jól demonstrálja a nevelőtestület munkáját. Külföldi ösztöndíjas tanulóink száma is növekszik. Főleg Szovjetunióban, NDK-ban végzik tanulmányaikat, de volt közöttük, aki Lengyelországban, Csehszlovákiában kezdte meg tanulmányait.

Néhány adatot kiragadva, az országos eredményekkel összehasonlítva a következő a kép: a középiskolát végzettek felsőfoku továbbtanulási eredményei országos viszonylatban a jelentkezők és felvettek százalékában 1970-ben 39,4 %, 1975-ben 34,2 %, 1980-ban 44,4 %.¹⁵⁹ Ugyanezen években iskolánkban a megoszlás: 66,6 %, 72 %, 67,7 %.

Az oktatáspolitikai határozat megjelenése óta az iskola nevelőtestülete számára egyre világosabban jelentkező feladat lett a város társadalmi életébe való tudatos bekapcsolódás. Az egészségügyi szakközépiskolai osztályok számára a Semmelweis Kórház, mint bázisüzem, nemcsak a gyakorlatok helyét jelenti, hanem a pályára nevelés, a hivatástudat kialakításának egyik fő tényezője. A Városi Kórház és iskolánk között együttműködési szerződés biztosítja a tervszerű kapcsolatot. Az óraadó orvosok aktív segítői az iskolának. Jelentős segítséget adnak az egészséges életmódra, a családi életre való nevelés területén. Számottevően fejlődött a termelőüzemekkel is a kapcsolat. Ezek közül kiemelendő a Kiskunhalasi Állami Gazdaság, a Vörös Szikra Termelőszövetkezet és a Tompai Kossuth Termelőszövetkezet. A fizikai munkaalkalmak biztosításán túl szervezettségük példájával jól szolgálják a tanulóifjúság munkára nevelését. Kapcsolataink ezen túl még kulturális és szociális jellegűek is.

A város ipari üzemeivel, intézményeivel való kapcsolatunk hatása

több területen is jelentkezik. Jelentős a felnőttoktatás területén kialakult kapcsolat, az üzemek szerepet kapnak a pályairányító munkában, s a felsőoktatási intézményekben végzett tanulóink fogadásában.

A nyitottabb iskolai élet kialakítása területén számos kezdeményezésre lehet még utalni. A beiskolázás érdekében eredményesen működünk együtt a városi és a környező általános iskolákkal. Segítjük az Uttörőmozgalmat. Gyümölcsöző a kapcsolatunk a Honvédséggel, az MHSz-szel, a könyvtárral, a Művelődési Központtal, a TIT-tel.

Az eltelt időszakban az iskolaközösség sokat tett az iskolai hagyományok megőrzése, fejlesztése területén. Az iskola névadójával kapcsolatos Szilády vetélkedők, megemlékezések, tudományos szakköri ülések is ezt jelzik. Kiemelendők még az évente megrendezésre kerülő Szilády kupa nemzetközi sportrendezvények.

A tanulók tevékenységi területei elég sokrétűek. 1973 óta vertikális KISz szervezetekben, érdeklődési körökben, diák-körökben, énekkarban, sportkörben, külső sportegyesületekben a tanulóifjúság több mint 70 %-a tevékenykedik. Jó színvonalu és egyre fejlődőbb a KISz önkormányzat, az iskolai demokratizmus tudatos fejlesztésével egyre több területen lehet számítani az ifjúsági szervezetre. Rendszeresen és eredményesen végeznek a tanulók társadalmi munkát év közben és a nyári építőtáborokban. A közösségi áldozatvállalásból, a külön akciókból dicséretesen részt vállaltak. A "Naplemente előtt" c. film nyomán, a gyermekek nemzetközi éve kapcsán, korábban a tanyai diákotthonok létesítése érdekében anyagiakkal is hozzájárultak az érzelmi azonosuláson túl. Nagy társadalmi összefogással hozta létre az iskola közössége az épület alatti pinceklubot 1979-ben, amely alkalmas helye lett az ifjúság tartalmas együttlétének. Az iskola KISz szervezete 1972-ben elnyerte a KISz KB Vörös Vándorzászlaját, a "Kiváló KISz szervezet" kitüntetést pedig 1979-ben és 1980-ban. 1973-ban nyert felvételt a Magyar-Szovjet Baráti Társaság tagcsoportjai körébe, s ettől kezdve alakult ki baráti kapcsolat a szimferopoli 7.számú iskolával. Ezzel hozzájárulunk Bács-Kiskun megye és a Krimi terület közötti kapcsolat erősítéséhez, a Szovjetunió elmélyültebb megismerését és az orosz nyelv gyakorlásának lehetőségét is szolgálja ez a kapcsolat.

A mozgalmi élet 1978 óta a korábbi vertikális forma helyett az

ikervertikális szervezeti formában folyik.

KISz szervezetünk diákszolgálat, az öregek patronálása kiemelkedő tevékenység, olyan amellyel elébe mentünk a társadalmi elvárásoknak. Televízió, rádiófelvétel és filmszereplés is fémjelzi eredményes munkájukat.

Szülői Munkaközösségünk minden évben munkaterv szerint tevékenykedik, s eredményesen kapcsolódik be néhány nevelési, gazdasági, szervezési területen. Fő törekvésünk a családi házzal való mély és valódi ismereteken alapuló együttműködés kialakítása. Igen fontosnak tartjuk a fogadó órák rendszerét, a kölcsönös és korrekt tájékoztatást.

Az 1972-es oktatáspolitikai határozatból kiindulva a város párt és állami vezetősége a felnőttoktatás területein is megjelölte az iskolákra háruló feladatokat. Iskolánkban 1953 óta működik dolgozók gimnáziuma, mely a felnőttlakosság általános műveltségének emelését célozta. Ezen túl - az urbanizálódó, iparosodó város igényeinek megfelelően - a szakmai ismereteket nyújtó szakközépiskolai /korábban technikumi/ formák fejlesztése is időszerűvé vált. Több új üzem mellett a régi üzemek profilváltásai, szakmailag jobban képzett középkádereket igényeltek. Ezek biztosítása érdekében a következő felnőttoktatási formák működnek /1979-ben/: levelező gimnáziumi oktatás /4 tanulócsoport/, közgazdasági szakközépiskola levelező tagozata /4 tanulócsoport/, gépészeti szakközépiskola /3 tanulócsoport/, egészségügyi szakközépiskola levelező tagozata /1 tanulócsoport/. A levelező oktatási formákon belül a közismereti tárgyak oktatását gimnáziumunk nevelőtestülete biztosítja. A szakmai tárgyak oktatását a patronáló üzemek, vállalatok szakemberei végzik.

A levelező oktatási formák közül legkedveltebb a közgazdasági szakközépiskolai képzés. A működő formáknál messzemenően figyelembe veszi az iskola vezetősége a vállalatok szakemberképzés területén támasztott igényeit. A fent említett tagozatok mellett korábban - amikor arra igény volt - vegyipari, kereskedelmi profilban is folyt oktatás.

A központilag kiadott határozatok, dokumentumok, irányelvek, állásfoglalások több év óta meghatározzák iskolánk nevelő-oktató munkáját. Mindezek szükségessé teszik szűkebb társadalmi környe-

zetünk igényeihez való sokoldalú igazodást, a helyi iskolakon-
cepció kialakítását. Az elkövetkezendő időszak egyik új feladata
lesz a demográfiai hullám következtében megfelelni a megnövekedő
beiskolázási feladatoknak, valamint nevelő-oktató munkánk során
megtartani eddig elért eredményeit, az objektív és személyi fel-
tételeket megteremtve a jövő igényeihez igazítva továbbfejleszte-
ni munkánkat.

Alapvető feladatunk a jövőre nézve, hogy megőrizzük gimnáziumunk
sajátos hagyományait, jellegét és szerepét alföldi városunkban,
erősíteni iskolaközösségünk szerepét, kisugárzó hatását az iskola
vonzáskörében.

JEGYZETEK

- /1/ Rigó Béla: Szilády Áron testamentuma
- /2/ Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich, melyet 1849-ben adtak ki, hatályát 1851-ben terjesztették ki Magyarországra.
- /3/ Bács-Kiskun megyei Népujság 1956. október 9. 4.p.
- /4/ Rigó Béla: Szilády Áron testamentuma
- /5/ Nagy Szeder István: Kiskun-Halas Város Egyházainak, Iskoláinak és Közművelődésének története 1936. 29-30.p.
- /6/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 10.p.
- /7/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 8.p.
- /8/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 9.p.
- /9/ Öregdiákszövetség emlékkönyve 1933. 13.p.
- /10/ Nagy Szeder István: i.m. 39.p.
- /11/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /12/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 8.p.
- /13/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11.p.
- /14/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11.p.
- /15/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11.p.
- /16/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11.p.
- /17/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11.p.
- /18/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11.p.
- /19/ Nagy Szeder István: Adatok Kiskun-Halas Város történetéhez III. 1936. 49.p.

- /20/ Nagy Szeder István: Adatok Kiskun-Halas Város történetéhez III. 1936. 66.p.
- /21/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11-12.p.
- /22/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /23/ Illyés Bálint: A kunszentmiklósi gimnázium három évszázada 1679-1979 15.p.
- /24/ Illyés Bálint: Kiskunsági Krónika 151.p.
- /25/ Kiskunhalas helytörténeti monográfia. 1965. 46.p.
- /26/ Nagy Szeder István: Adatok Kiskun-Halas Város történetéhez III. 1936. 85-92.p.
- /27/ Nagy Szeder István: Kiskun-Halas Város Egyházainak, Iskoláinak és Közművelődésének története. 1936. 39.p.
- /28/ Kiskunhalas helytörténeti monográfia. 1965. 101.p.
- /29/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 12.p.
- /30/ A Kiskunhalasi Ref. Szilády-Reálgimnázium értesítője az 1932-33. tanévről 9.p.
- /31/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 12.p.
- /32/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 12.p.
- /33/ Nagy Szeder István: Kiskun-Halas Város Egyházainak, Iskoláinak és Közművelődésének története. 1936. 39.p.
- /34/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11.p.
- /35/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/
- /36/ A halasi református eklézsia protocolluma 1766.február 12.
- /37/ A halasi református eklézsia protocolluma 1766.február 12.
- /38/ Nagy Szeder István: Kiskun-Halas Város Egyházainak, Iskoláinak és Közművelődésének története. 1936. 39-40.p.
- /39/ A halasi református eklézsia protocolluma 1768.december 30.
- /40/ A halasi református eklézsia protocolluma 1769.junius 20.

- /41/ A halasi református eklézsia protocolluma 1769.junius 20.
- /42/ A halasi református eklézsia protocolluma 1769.julius 24.
- /43/ A halasi református eklézsia protocolluma 1770.május 22.
- /44/ A kiskunhalasi ref. egyház "Öreg Rationariuma" 1.p.
- /45/ A halasi református eklézsia protocolluma 1770.november
- /46/ A halasi református eklézsia protocolluma 1770.november
- /47/ A halasi református eklézsia protocolluma 1771.szeptember 23.
- /48/ A halasi református eklézsia protocolluma 1772.április 14.
- /49/ Methodus, quam in collegio reformationum Helveticae Confessionis Debrecinensi. Omnes scholas inferiores docentes, inde ab infima elementariorum classe usque ad oratoriam et logicam srquuntur.
- /50/ A halasi református eklézsia protocolluma 1770.november
- /51/ A halasi református eklézsia protocolluma 1772.április 14.
- /52/ Nagy Szeder István: Kiskun-Halas Város Története Oklevél-tárral III. 1936. 23-25.p.
- /53/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/
- /54/ Nagy Szeder István: Adatok Kiskun-Halas Város történetéhez III. 1936. 373.p.
- /55/ Nagy Szeder István: Adatok Kiskun-Halas Város történetéhez III. 1936. 373.p.
- /56/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /57/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /58/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 11.p.
- /59/ Illyés Bálint: A kunszentmiklósi gimnázium három évszázada 1679-1979 33.p.
- /60/ "Csupa idővesztés a kisebb iskolákban a deák nyelv tanítása, és az eklézsiák előljárói vegyék ezt a szívekre és higgyék el, hogy a deák nyelv tanítása csupán az oly gyermekeknek való, akik tanuló emberek kívánnak lenni".
/Ld. Kiss Áron: Adalékok Magyarország nevelés és oktatás-ügyi történetéhez. 1874. 51.p./

- /61/ Peterka József: Jász Kis és Nagy Kun kerületeknek topographiai és statisztikai leírása. 1822. 388.p.
- /62/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /63/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /64/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /65/ A k.k.halasi ref. eklézsia első jegyzőkönyve 1818. 27.p.
- /66/ Nagy Szeder István: Adatok Kiskun-Halas Város történetéhez 375-376.p.
- /67/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 13.p.
- /68/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 13.p.
- /69/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 14.p.
- /70/ A k.k.halasi ref. eklézsia első jegyzőkönyve 1827. 86.p.
- /71/ Nagy Szeder István: Kiskun-Halas Város Egyházainak, Iskoláinak és Közművelődésének története. 1936. 42.p.
- /72/ A Kiskunhalasi Református Szilády Gimnázium értesítője az 1937-38. tanévről 13.p.
- /73/ Nagy Szeder István: Kiskun-Halas Város Egyházainak, Iskoláinak és Közművelődésének története. 1936. 43.p.
- /74/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /75/ A k.k.halasi ref. eklézsia első jegyzőkönyve 1851.junius 2.
- /76/ A k.k.halasi ref. eklézsia első jegyzőkönyve 1827. 87.p.
- /77/ Sütő József nyugdíjas tanár iskolatörténeti feljegyzései alapján /kézirat/.
- /78/ Illyés Bálint: A kunszentmiklósi gimnázium három évszázada 1679-1979 37.p.
- /79/ Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich, melyet 1849-ben adtak ki, hatályát 1851-ben terjesztették ki Magyarországra.
- /80/ A k.k.halasi ref. eklézsia első jegyzőkönyve 1960.április 15.

- /81/ Tanügyibizottmányi gyűlés 1862.július 24-i jegyzőkönyve.
- /82/ Az 1806-os Ratio Educationis szerint annak a gimnáziumnak a neve, amelyhez még kétéves filozófiai osztály is csatla-
kozott. Gyakran főgimnáziumnak is emlegetik.
- /83/ Az egyháztanács 93/1868.sz. jegyzőkönyve.
- /84/ Részletes kimutatás az egyháztanács 41/1876.sz. jegyzőköny-
vében.
- /85/ Vári Szabó István a város polgármestere volt. Részleteseb-
ben ld. az 51. oldalon.
- /86/ Egyháztanácsí jegyzőkönyv 28/1884.
- /87/ Egyháztanácsí jegyzőkönyv 68/1881.
- /88/ Egyetemes Konvent 784/1890.sz. levele. Egyháztanács 4/1890.
sz. jegyzőkönyve.
- /89/ A Kis-Kun-Halasi Helv. Hitv. Lyceum értesítője az 1886-7.
tanévről 7.p.
- /90/ Egyháztanács 95/1891. sz. jegyzőkönyve.
- /91/ Egyháztanács 47/1891. sz. jegyzőkönyve.
- /92/ Az 1883. évi XXX.tc. a dualizmus időszakának középiskolai
alaptörvénye, amely kisebb kiegészítésekkel és módosítások-
kal egészen 1919-ig érvényben volt. A törvény nyomán 1884-
ben jelent meg hazánkban az első önálló érettségi-vizsga-
szabályzat is.
- /93/ Az egyháztanács 28/1868. sz. jegyzőkönyve.
- /94/ A k.k.Halasi Helv. Hitv. Lyceum értesítője az 1872/3-dik
tanévről 5.p.
- /95/ A Ref. Egyetemes Konvent 1884-ben igazította hozzá saját
tantervét az államihoz, mely azt jelzi, hogy az államhata-
lom állandó befolyással bírt a felekezeti oktatásban is
- /96/ A Kis-Kun-Halasi Helv. Hitv. Lyceum értesítője az 1884/85.
tanévről 4.p.
- /97/ A halasi ev. ref. főgimnázium igazgatótanácsának jegyző-
könyve 1898.június 26.
- /98/ Dr Felkai László: Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus
koráról. Tankönyvkiadó, Budapest 1983. 54.p.
- /99/ A Kiskunhalasi Ref. Főgymnasium 1907-8-ik évi értesítője
141.p.
- /100/ A halasi ev. ref. főgimnázium igazgatótanácsának jegyző-
könyve 1903. december 19.

- /101/ A Kiskunhalasi Református Főgimnázium értesítője az 1921-22. tanévről.
- /102/ A Kiskunhalasi Ref. Főgimnázium értesítője az 1909-10. tanévről 61.p.
- /103/ A Kiskunhalasi Ref. Főgimnázium értesítője az 1915-16. tanévről 76.p.
- /104/ A Kiskunhalasi Ref. Főgimnázium értesítője az 1915-16. tanévről 77.p.
- /105/ Bernáth Lajos: Öröm-ének c. verse. Thorma János Múzeum: 10492.sz. CXVI. doboz.
- /106/ 4507/1919. eln.sz. rendelet. Hivatalos Közlöny, 1919. szeptember 11.
- /107/ A Kisk. Ref. Főgimn. Tanárikarigyléseinek jegyzőkönyve 1919. VIII.31-1931.junius 30-ig
- /108/ 1919.évi 182 311 B.I.sz. körrendelet. H.K. 1919.szept.25.
- /109/ 1919.évi 5 008. eln. sz. rendelet. H.K. 1919. szept. 25.
- /110/ A Kiskunhalasi Ref. Főgimn. tanártestületének 1924.évi május 15-én tartott ülésének jegyzőkönyve.
- /111/ Jóboru Magda: A köznevelés a Horthy-korszakban. Kossuth könyvkiadó. 1972. 98.p.
- /112/ A Kiskunhalasi Ref. Szilády-Reálgimnázium értesítője az 1930-31. tanévről 20.p.
- /113/ A Kiskunhalasi Református Szilády Áron Gimnázium évkönyve az 1940-41. iskolai évről 15.p.
- /114/ Jóboru Magda: A köznevelés a Horthy-korszakban. Kossuth könyvkiadó. 1972. 164.p.
- /115/ Jóboru Magda: A köznevelés a Horthy-korszakban. Kossuth könyvkiadó. 1972. 168.p.
- /116/ A törvény megszüntette a fiu- és leányközépiskola mindenfajta differenciálását.
- /117/ Jegyzőkönyv a Kisk. ref. Szilády Áron gimnázium 1941. dec. 18-án, a hivatalos látogatást befejező rendkívüli értekezletéről.
- /118/ Jegyzőkönyv a Kisk. ref. Szilády Áron gimnáziumban 1942. évi ápr. hó 17-én az iskolalátogatást befejező rendkívüli értekezletről.
- /119/ Jegyzőkönyv a Kisk. ref. Szilády Áron gimnáziumban 1942. évi ápr. hó 17-én az iskolalátogatást befejező rendkívüli értekezletről.

- /120/ Az iskolai leventecsapat létszáma 225, előképzős 23.
- /121/ A Kisk. reform. Szilády Áron Gimn. tanárikarának jegyző-könyve az 1942. évi június hó 2-án tartott rendkívüli értekezletéről.
- /122/ VKM 8 550/1944. sz. rendelet
- /123/ Jóboru Magda: A köznevelés a Horthy-korszakban. Kossuth könyvkiadó. 1972. 223.p.
- /124/ Szilády Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola irattára: 194/1946.
- /125/ Szilády Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola irattára: 193/1946.
- /126/ Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye - archiv anyag JATE Áll. Jogtudományi Egyetem Könyvtára.
- /127/ A Kiskunhalasi Ref. Szilády Áron Gimnázium évkönyve az 1944/45. tanévről 18.p.
- /128/ 56 001/1945 VKM.sz. rendelet. Magyar Közlöny 1945.III.24.
- /129/ Jóboru Magda: Köznevelésünk felszabadulás utáni történetének néhány kérdése /1948-1950/. Pedagógiai Szemle 1979. novemberi szám 963.p.
- /130/ U.o.
- /131/ A Kiskunhalasi Ref. Szilády Áron Gimnázium évkönyve az 1945/46. tanévről 18.p.
- /132/ VKM 9500/1948. KM.sz. rendelet. Köznevelés 1948.18.sz. 157.p.
- /133/ Simon Gyula-Szarka József: A magyar népi demokrácia nevelésügyének története. Tankönyvkiadó 1965. 40.p.
- /134/ Köznevelés 1950. 17.sz. 81.p.
- /135/ 1951.évi 14.sz. törvényerejű rendelet. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1951. 80-82.p.
- /136/ 1200-V-6/1951. KM.sz. rendelet. Közoktatási Közlöny 1951. 7.sz. 132-133.p.
- /137/ 852-1517/1952.KM.sz.utasítás. Közoktatási Közlöny 1952. 15.sz. 210.p.
- /138/ Dr Hencz Aurél: A művelődési intézmények és a művelődésigazgatás fejlődése 1945-1961. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó Budapest. 1962. 67-68.p.

- /139/ MSzMP VII. kongresszusa. Kossuth könyvkiadó 1959. 48.p.
- /140/ Látogatói napló a gyakorlati oktatásról 1959.november 26.
- /141/ Látogatói napló a gyakorlati oktatásról 1959.november 26.
- /142/ 1961.junius 25-i tanévzáró értekezlet jegyzőkönyve
- /143/ Kornidesz Mihály-Kurucz Imre: Az iskolareform a megvalósulás útján. 1966. 59.p.
- /144/ 1962. október 23-i nevelési értekezlet jegyzőkönyve.
- /145/ 124/1965 /M.K.8./ M.M. sz. utasítás. Művelődésügyi Közlöny 1965.ápr. 15.
- /146/ MSzMP VIII. kongresszusa. Kossuth könyvkiadó 1962. 126.p.
- /147/ MSzMP VIII. kongresszusa. Kossuth könyvkiadó 1962. 126.p.
- /148/ Köznevelés 1965. 23.szám 883.p.
- /149/ 1966. január 8-i félévi tantestületi értekezlet jegyzőkönyve.
- /150/ 1968. január 4-i félévi tantestületi értekezlet jegyzőkönyve.
- /151/ 1969. augusztus 28-i tanéveleji nevelőtestületi értekezlet jegyzőkönyve.
- /152/ 1969. augusztus 28-i tanéveleji nevelőtestületi értekezlet jegyzőkönyve.
- /153/ Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai Tankönyvkiadó 1973. 340.p.
- /154/ 115/1973 /M.K.9./ M.M.sz. utasítás. Művelődésügyi Közlöny 1973. május 2.
- /155/ 148/1973 /M.K.14./ M.M. sz. utasítás. Művelődésügyi Közlöny 1973.július 15.
- /156/ 1974. január 4-i félévi nevelőtestületi értekezlet jegyzőkönyve.
- /157/ 1974. január 4-i félévi nevelőtestületi értekezlet jegyzőkönyve.
- /158/ E kitüntetést az a tanuló, pedagógus vagy más közéleti személyiség kaphatja meg, aki az intézmény nevelő tevékenységében és szellemi életének fejlesztésében kiemelkedő segítséget nyújt.
- /159/ Magyarország művelődési viszonyai 1960-1982. Kossuth könyvkiadó 1984. 114.p.

Az iskola rektorainak és igazgatóinak névsora
/1753-1980/

Vitéz József	1752-54
Csákvári Setét Mátyás	1755-57
Beregszászi Sámuel	1758-59
Szöllősi János	1760-62
Zsoldos János	1763-64
Burgyán István	1765-67
Pólya János	1768-69
Hollósi Ádám	1770-71
Komádi Nagy Mihály	1772-74
Zelizi János	1774-75
Vadász Pál	1776-77
Egri Szétsi János	1778-80
Földi János	1781-83
Szatmári Molnár Ferenc	1784-85
Szép György	1786-87
Kovács János	1788-89
Zsoldos János	1790-91
Szabó István	1792-95
Gaál Péter	1796-96
Gellei József	1796-97
Csete Dániel	1797-04
Ágoston István	1804-07
Németh Ferenc	1807-21
Pordán János	1822-36
Kovács Pál	1836-52
Szalontai Kovács János	1852-53
Bulcsu Károly	1853-55
Gál Lajos	1855-61
Polányi István	1861-62
Gál Lajos	1862-63
Dr Szuper Lajos	1863-64
Csontó Lajos	1864-65

I/2.sz. melléklet

Balajthy Dénes	1865-66
Polányi István	1866-67
Gál endre	1867-68
Dr Farkas Imre	1868-69
Csontó Lajos	1869-70
Balajthy Dénes	1870-71
Péter Miklós	1871-72
Csontó Lajos	1872-74
Péter Miklós	1874-76
Csontó Lajos	1876-94
Gál Endre	1894-99
Szathmáry Sándor	1899-11
Pataky Dezső	1911-24
Kristóf József	1924-35
Gulyás Sándor	1935-49
Szilágyi Ferenc	1949-57
Szilvay Gyula	1957-59
Katanics Sándor	1959-65
Sallay Sándor	1965-

1945 szeptember 1-től iskolánkban működött,
de közben eltávozott tanárok névjegyzéke

Apostol Bertalan 1950-51; Dr Ádám Gyuláné 1963-73; Asztalos Andor 1937-69; Babay Béla 1928-49; Bacsó Benő 1949-74; Bárdos Klára 1973-78; Borsodi István 1949-52; Csaba Etelka 1954-55; Dr Drégelyi Lászlóné 1949-52; Dr Fodor Józsefné 1965-80; Fridrich Lajos 1952-61; Gál Istvánné 1959-61; Gáll Etelka 1951-52; Gondi Éva 1956-56; Dr Gönczy Istvánné 1949-62; Györe Géza 1945-47; Holló István 1978-79; Jakab Lajos 1965-70; Jerémiás Lajos 1921-59; Jónás Márton 1918-49; Karsai Sándor 1942-65; Karsai Sándorné 1951-66; Komáromy Béla 1942-47; Kókai Klára 1953-55; Kováts István 1942-1949; Kurdics József 1955-57; Lampérth Judit 1952-53; Láng Katalin 1978-80; Molnár László 1961-74; Dr Nagy Ferenc 1949-69; Nagy János 1970-78; Németh Mihály 1961-62; Polgár János 1919-60; Racs Margit 1953-75; Rácz-Fodor Benő 1955-1970; Dr Regdon Béláné 1963-65; Sebestyén Margit 1947-48; Somogyi András 1969-72; Somogyi Andrásné 1970-72; Sütő József 1931-62; Szabó Károly 1969-75; Szabó Mária 1961-62; Szabó Miklós 1962-69; Szalay Aranka 1952-53; Szalay Károly 1911-47; Szemerédi László 1963-66; Szép Róbert 1949-49; Szilágyi Ferenc 1942-73; Szilvay Gyuláné 1958-59; Tóth Sándor 1977-79; Turai Géza 1955-56; Turcsányi Tibor 1952-1955; Vészi Gyula 1949-57; Will Anna 1961-74; Wirtz Jánosné 1959-79; Zakar Béla 1975-77.

Az érettségi vizsgálatok eredményének kimutatása

1868-1892 között

Év:	Erettnek nyilvánított:	Javit vagy ismétel:	Összesen:
1868-69	14	-	14
1869-70	20	-	20
1870-71	48	-	48
1871-72	37	-	37
1872-73	19	-	19
1873-74	20	-	20
1874-75	16	-	16
1875-76	14	-	14
1876-77	13	-	13
1877-78	15	-	15
1878-79	13	2	15
1879-80	18	-	18
1880-81	12	-	12
1881-82	10	-	10
1882-83	12	1	13
1883-84	16	-	16
1884-85	20	3	23
1885-86	22	12	34
1886-87	15	8	23
1887-88	21	11	32
1888-89	16	15	31
1889-90	26	6	32
1890-91	17	5	22
1891-92	14	5	19
Összesen:	459	68	527

Statisztikai kimutatás a tanulók klasszifikációjára
vonatkozólag az 1868-1892 közötti időszakról

Év:	Sikeres vizsgát tett:	Elégtelent kapott:	Vizsgán nem jelent meg:
1867-68	83	4	1
1868-69	93	3	2
1869-70	106	4	8
1870-71	210	5	10
1871-72	147	11	1
1872-73	146	16	14
1873-74	120	17	6
1874-75	120	2	6
1875-76	84	15	2
1876-77	95	1	8
1877-78	98	5	8
1878-79	93	15	11
1879-80	110	10	11
1880-81	102	24	4
1881-82	92	21	8
1882-83	88	24	6
1883-84	110	25	18
1884-85	148	30	8
1885-86	157	37	14
1886-87	149	35	14
1887-88	166	53	21
1888-89	175	57	22
1889-90	186	38	11
1890-91	171	61	12
1891-92	201	28	8

A halasi Lyceum helybeli és vidéki tanulóinak megoszlása

Év:	helyb.	vidéki	Össz. létsz.	Év:	helyb.	vidéki	Össz. létsz.
1867-68	59	29	88	1880-81	62	68	130
1868-69	52	46	98	1881-82	50	71	121
1869-70	52	66	118	1882-83	49	69	118
1870-71	53	172	225	1883-84	56	97	153
1871-72	61	98	159	1884-85	53	136	189
1872-73	54	122	176	1885-86	61	147	208
1873-74	68	75	143	1886-87	64	138	198
1874-75	57	61	128	1887-88	70	170	240
1875-76	54	47	101	1888-89	77	177	254
1876-77	58	46	104	1889-90	78	157	235
1877-78	64	47	111	1890-91	70	174	244
1878-79	68	51	119	1891-92	67	170	237
1879-80	59	72	131				

Megjegyzés: A tanulólétszám 62,3 %-át a vidékiek teszik ki. Érdekes megfigyelni a létszámalakulást az 1873-as gazdasági világválság után. Fokozatos csökkenés tapasztalható, majd a gazdasági élet helyreálltával ismét nő a tanulók száma.

A nemzetiségiék és a magyar gyermekek aránya iskolánkban
1868-1892 között

Év	magyar	né- met	szerb	ro- mán	ru- tén	hor- vát	an- gol	nemzetis. összesen
1868.	81	2	4	1	-	-	-	7
1869.	91	2	5	-	-	-	-	7
1870.	101	8	6	1	2	-	-	17
1871.	191	27	1	1	1	-	-	30
1872.	147	5	2	5	-	-	-	12
1873.	157	5	4	9	-	1	-	19
1874.	126	2	-	15	-	-	-	17
1875.	120	5	-	3	-	-	-	8
1876.	101	2	1	3	-	-	-	6
1877.	103	-	-	1	-	-	-	1
1878.	110	1	-	-	-	-	-	1
1879.	117	2	-	-	-	-	-	2
1880.	127	3	-	-	-	1	-	4
1881.	125	5	-	-	-	-	-	5
1882.	114	7	-	-	-	-	-	7
1883.	112	4	2	-	-	-	-	6
1884.	144	6	1	2	-	-	-	9
1885.	178	10	1	-	-	-	-	11
1886.	187	12	4	4	1	-	-	21
1887.	177	14	4	1	1	-	1	21
1888.	216	13	9	1	1	-	-	24
1889.	229	17	7	-	1	-	-	25
1890.	214	15	5	1	-	-	-	21
1891.	218	15	9	2	-	-	-	26
1892.	215	15	6	-	-	1	-	22

Az érettségizettek pályaválasztási statisztikája1877-1892 között

Pálya	1877-80	1881-84	1885-88	1889-92	Összesen
Jogász	16	6	15	11	48
Lelkész	10	11	7	12	40
Gazdatiszt	8	2	13	13	36
Orvos	10	9	8	7	34
Tisztviselő	-	-	10	11	21
Katona	3	6	4	5	18
Erdész	-	2	5	6	13
Tanár	7	1	2	3	13
Mérnök	-	1	6	2	9
Vasutas	-	4	3	-	7
Színész	-	1	1	2	4
Bányász	-	3	-	1	4
Postás	-	2	2	-	4
Tengerész	-	1	-	-	1
Festő	-	1	-	-	1
Kereskedő	-	-	1	-	1
Diplomata	1	-	-	-	1
Vegyész	1	-	-	-	1
Összesen:					256

Iskolánk létszámának alakulása 1897-1946 között

Tanév	Összlétszám	Tanév	Összlétszám
1895-96	322	1925-26	347
1900-01	357	1930-31	256
1905-06	312	1935-36	346
1910-11	238	1940-41	382
1915-16	264	1945-46	398
1920-21	291		

Megjegyzés: A felszabadulás előtti létszámadatok vizsgálatánál szem előtt kell tartani azt a tényt, hogy akkor az intézmény, mint nyolcosztályos gimnázium működött.

Iskolánk létszámának alakulása 1950-1980 között,
különös tekintettel a leánytanulók arányára

Tanév	Iskola típus	L e á n y o k száma	%	Össz- létszám	Tanuló csoport
1950-51	gimn.	141	42	330	9
1955-56	"	189	57	327	11
1960-61	"	388	74	522	16
1965-66	"	386	75	512	18
1970-71	gimn. eü.	366 36	70 100	486 36	15 1
1975-76	gimn. eü.	288 132	70 100	408 132	12 4
1976-77	gimn. eü.	268 128	68 100	389 128	12 4
1977-78	gimn. eü.	250 136	67 100	372 136	12 4
1978-79	gimn. eü.	234 136	64 100	361 136	12 4
1979-80	gimn. eü.	234 141	63 98	371 144	12 4

Továbbtanulási eredmények 1966-80 között

Tanév	Érett- ségizett	Összes továbbtanuló				
		jelentkezett fő	%	fő	felvett jelentk.%	éretts.%
1966-67	115	56	48,6	28	50	24,3
1967-68	91	51	56	22	43	24
1968-69	93	44	47,3	30	68	32,2
1969-70	101	48	47	32	66,6	32,6
1970-71	100	60	60	39	65	39
1971-72	116	72	62	37	51	31,8
1972-73	120	89	74	42	47	35
1973-74	126	72	57	44	61	34,9
1974-75	118	72	61	52	72	44
1975-76	131	54	41	38	70,3	29
1976-77	136	82	60	64	78	47
1977-78	130	69	53	54	78,2	41,5
1978-79	123	70	57	51	72,8	41,4
1979-80	106	59	55,6	40	67,7	37,7

Gimnáziumot végzettek pályaalakulása
1974-1980 között

Év	Érettségit tett	Felvételt nyert érettségi évében	későbbi években	szakmát tanult	Munkába állt
1974.	100	42	17	14	27
1975.	91	48	17	11	15
1976.	99	34	9	27	29
1977.	106	59	13	10	24
1978.	96	50	11	7	28
1979.	93	47	5	21	20
1980.	72	37	-	9	26
Összes:	657	317	72	99	169
% :		60 %		15 %	25 %

Az egészségügyi szakközépiskolát végzettek pályaalakulása
1974-1980 között

Év	Éretts. tett	Továbbtanult				Munkába állt	
		Orvosi Eü.Főisk.	Egyéb	Össz.	Eü.pályán	Egyéb	
1974.	26	1	1	-	2	20	4
1975.	27	1	-	3	4	22	1
1976.	32	1	1	2	4	23	5
1977.	30	1	2	2	5	24	1
1978.	34	1	2	1	4	27	3
1979.	30	-	2	2	4	24	2
1980.	34	-	2	1	3	28	3
Összes:	213	5	10	11	26	168	19
% :		12 %				83 %	

Eü. pályán a megoszlás: ápolónő 63; asszisztens 57;
szülésznő 27; csecsemőgondozó 21.

A Szilády Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskolában
végzettek továbbtanulása 1974-1980 között

Felsőoktatási intézmény	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	Össz.
Tudományegyetem	3	6	5	7	10	10	2	43
Orvostud.egyetem	4	6	6	5	5	3	1	30
Állatorv.tud.	-	-	-	-	1	-	2	3
Közgazd.Egyetem	-	3	1	-	2	1	-	7
Műszaki Egyetem	7	3	5	4	4	6	3	32
Agrártud.Egyetem	3	1	-	4	1	2	4	15
Testnev.Főiskola	-	-	-	-	1	1	-	2
Gazdasági Főisk.	2	-	-	3	1	1	1	8
Mezőgazd.Főisk.	1	-	1	1	-	-	1	4
Műszaki Főiskola	8	6	7	9	4	4	3	41
Tanárképző Főisk.	5	9	6	11	6	5	9	51
Eü. Főiskola	-	2	2	2	2	2	3	13
Keresked. Főisk.	-	-	-	-	1	-	1	2
Tanítóképző Főisk.	7	5	2	7	7	10	5	43
Óvónőképző	1	1	1	7	4	4	2	20
ETI	-	3	-	-	1	-	-	4
Külföldi Egyetem	3	7	2	4	4	2	3	25
Összesen:	44	52	38	64	54	51	40	343

A Szilády Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola
beiskolázási körzete

Az 1981-től bevezetésre kerülő fakultatív
tantárgycsoportos oktatás terve

Kötelezően választható rész			Szabadon választható
1.oszlop	2.oszlop	3.oszlop	
MATEMATIKA	FIZIKA	NÉMET	német
FIZIKA	MATEMATIKA	ANGOL	
Magyar	Biológia	NÉMET	latin
Orosz	Történelem	ANGOL	angol
TÖRTÉNELEM	MAGYAR	NEVELÉSI ALAPISM.	kémia
MAGYAR	G É P I R Á S		történelem

Kiskunhalason az általános iskola 8.osztályát végzettek
számának összevetése a Gimnáziumba és Eü.Szakközépiskolába
felvett tanulók számával 1975-81 között és prognózis a
várható létszám alakulásáról 1989-ig

Befejezi a 8.o.-t	Számuk	Gimnázium		Eü		Összesen			
		jel.	Felvett	jel.	Felvett	Jelentk.%	Felvett	%	
1975.	262	66	58	10	6	76	29	64	24
1976.	254	52	48	12	12	64	25	60	24
1977.	303	68	64	18	18	86	28	82	27
1978.	302	81	71	24	20	105	35	91	30
1979.	303	85	73	25	18	110	36	91	30
1980.	302	76	66	21	13	97	32	79	26
1981.	335	77	68	23	14	100	30	82	24
						31%		26%	
1982.	362					110		95	
1983.	364					110		95	
1984.	420					130		110	
1985.	370					115		95	
1986.	387					120		100	
1987.	404					125		105	
1988.	513					160		130	
1989.	560					175		145	

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
A négyosztályos partikula /1664-1753/	6
A hatosztályos deákiskola /1753-1821/	12
A hatosztályos gimnázium /1821-1867/	29
A Kis-Kun-halasi helv. hitv. lyceum /1867-92/	42
A főgimnáziumtól a gimnáziumig /1892-1948/	55
Az államosítástól napjainkig /1948-1980/	78
Jegyzetek	101
Mellékletek	109